

FORRADALOM UTÁN.

ÍRTA

KEMÉNY ZSIGMOND.

PEST 1850.

HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.

I.

E' sorok' írója nem minden kornak embere.

Miért ne vallaná meg? ő nem szereti vagy nem bírja minden viszonyokban magát föllelni.

Némelly érdekek' némelly remények' tartalma előtte titkos irat.

Betűit nem ösmeri.

Értelmét nem magyarázhatja meg.

Szépségei által el nem ragadtathatik.

A' múlt forradalom alatt is ő kettőt nem tudott elhinni, t. i.

hogy a' győzelem' esetében mint független ország fenállhassunk, – 's

hogy megengedhesse Europa e' győzedelmet.

A' nép' apostolai épen e' kettőt találták legkönnyebbnek.

A' harcz folyt.

Az eredményeket ösmerjük. –

Már most a' nagy hajótörés után egy parton vagyunk, hová a' zivatar vetett ki és nem evezőink vittek. A' vakmerő kormányos keletre mutatott, mi nyugoton állunk. Ellenkező távolságok!

'S mit kell tennünk jelen helyzetünkben?

Én azt mondom: akasszunk egy votiva tabellát a' templom' falára csodás menekülésünkért, szedjük össze vagyunk' maradványait, gazdálkodjunk, szerezzünk, munkálkodjunk a' körülmények közt ernyedetlenül és józanon. 'S ha ekként becsületes fáradságunk gyümölcsözni fog, ha a magyar az erejéhez mért vágyak által törekszik sorsának naponkénti javítására, akkor... akkor nem fogja elérni, a mit álomlátói neki jóstak, de azért még boldog lehet.

A' ki merészebb mint én – 's merészek vannak nálunk – az neheztelhet béketanácsomért, de indignatiojával és harci rivalgásaival a' hazát megmenteni nem fogja; valamint az sem, ki szükségesnek hiszi, hogy a' magyar most hallgattassa el szívét, dugja össze kezét, feledje érdekeit és semmi szerepet ne kívánjon, sőt el se fogadjon a' birodalom' újraalkotása körül.

E' passivitas szintén veszélyes volna; mert a miénkkel ellenkező iránynak adhatna túlsúlyt és természetelleni érintkezését idézhetné elő olly érdekeknek, mellyek teljes kielégítetéseket csak a' mi megsemmisítettünk által nyerhetnék.

A' viszonyok cselekvésre intenek.

Constatirozni szükség helyzetünket.

Nyilatkoznunk kell.

Epimenides hosszú álma nem nekünk 's nem e' mozgékony időkhez való. –

Mihelyt szemeinket kinyitjuk és látni akarunk, kénytelenek vagyunk észrevenni, hogy helyzetünk következő:

A' Corpus jurist, a' történelmi jogot, összedúlták az 1848-ki törvények;

Az 1848-ki törvényeket félretolta az april 14-iki szerencsétlen határozat;

Az april 14-diki határozatot saját érvénytelenségén

kívül még megdöntötte a' Temesvár alatti csata és a' világosvári feltétlen meghódolás.

'S nem csak a' közjog' mezején, de az élet' majd minden érintkezéseiben és egész polgári létezésünk mezején szétrombolva van a' múlt. A' történelmi erők, melyekhez századok óta volt kapcsolva jó és balszerencsénk, majdnem egészen megszűntek hatni, és a' tényleges erők, melyek az üresen maradt helyre léptek, még megpróbálva nincsenek 's működéseik' irányát ki sem fejtették.

Minden új, minden szokatlan, minden rendkívüli!

Mit kérdelem én, keserű-e ezt érezni vagy nem? – csak azt akarom mondani, hogy tény, hogy elvitathatlan a' gazság.

'S a' helyzet felől, melybe jutottunk, egyaránt tisztában kell lenni annak is, ki leverettetek általa, mint szintén annak, ki felemeltetett.

Akár örvendünk, akár bánkódunk a' nagy változásokon, melyek bekövetkeztek, – ösmernünk kell azokat.

És egy tekintet állapotainkra nem teszi-e kétségtelessé, hogy politikánkban a' sarkeszméknek többnyire másoknak kell lenni, mint eddig voltak?

Az osztrák birodalom t. i. az európai alkotmányos államok' sorába lépett, – és Magyarországnak szorosabb viszonya a' monarchiával bevégzett tény.

Ebből következik, hogy európai és birodalmi szempontok nélkül többé semmi irányt kitűzni, hitelre emelni 's fentartani nem lehet.

Láthatárunk szélesedett.

Emelkedjünk akár az öntagadás' akár a' meggyőződés' erélye által azon színvonalra, hol Magyarországnak és nemzetiségünknek közvetlen érdekein túl a' birodalmi és európai igények' széles köre végigtekinthető. Mert ha összhangzásba nem fogjuk hozni az európai polgárosodás' nagy

kérdéseivel, 's a' birodalom' organismusának szükséges kellékeivel mindazt, minek fentartását, visszaállítását vagy létesítését hazánk' és fajunk' közös érdekei kívánják: akkor ha százszor is inkább fogjuk szeretni szülőföldünket mint Codrus' és százszor is több könyeket hullatunk sorsunk felett mint Niobe, mégis tapasztalni fogjuk, hogy mindig épen azon jó, mellyet leginkább kívántunk, nem történik meg, és épen azon rossz, mellytől leginkább féltünk, bekövetkezik.

'S végtére is az austriai háznak tudni kell – 's minél bonyolódottabbak az európai viszonyok., annál inkább – hogy széles birodalmának határai közt, a' derű és vész' perceiben egyaránt, minő elemeket használhat föl,'s melly rokonszenvekre támaszkodhatik.

Nem csak a belorganisatio, – a' külhatalmakkali szövetkezés is ettől függ.

'S a' ki ösmeri az alliantziák óriási befolyását a' status-életre, megmondhatja, miként egy ország' kormányzási rendszere sőt világtörténeti hivatása is gyakran határozottatott el azon külösszeköttetések által, mellyek nem létesültek vagy legalább tartósságra nem számíthattak volna, ha az álladalom' keblében jelenkező scissioik a' valódi érdekeket homályba nem borítják, 's ha a' maga idejében akadnak őszinte férfiak, kik a' félreértéstől nem rettegve, meggyőződéseket akkor is elmondják, midőn az igazság és a' népszerűség közt olly hézag támadt, mellyet csak önfelaldozással lehet betölteni. –

Szerencsétlenségünkre épen az illy egyének valának nálunk a' légritkábbak.

A' magyar mindig kitűnt a' csatában, 's most is midőn alkotmányát elveszte, olly vitéz volt, mint tíz századdal előbb, mikor hazát szerzett magának s Pusztaszeren közjogot alkotott.

Ezer év a' réGINEK találta őt.

Ez fényoldala.

De viszont alig van nemzet, mellynek statusférfiai aránylag több erkölcsi bátorságot ne tanúsítottak volna, mint közelebről a' mieink.

Tribunusaink valának; de a1 Scipio Nasicák hiányzottak.

Minden szónoklat elnémult a' népszerűség' Tarpeaja előtt.

'S csodálkozunk-e, ha a' forradalom kitört és most romok közt járunk?

Azonban még legdrágább érdekeinkből sok volna megmenthető, ha olcsó népszerűség helyett erkölcsi bátorságot keresnénk a népszerű téveszmék ellen.

E' sorok' írója azon hittel közli nézeteit állapotaink felől, hogy a' múlt tapasztalásai nem maradtak nyom nélkül. A' magyar irodalom' és' nyilvános élet' egyéniségei már látták, miként lehet a' liazát köztapsok közt eltemetni 's ezentúl bizodalatlankodók fognak lenni a' hatás' olly eszközei iránt, mellyek egy nagy népszónok kezében a' vészangyall fegyverévé váltak, 's több pusztulást terjesztettek a' Kárpátoktól Adriáig mindenfelé, mint hajdan a' Batu-chan' csordái.

E' sorok írója a' nagy terveket nem szereti, és fényes ígérekkel senkit sem kecsgett.

Emlékszik, hogy hajdan Hiero királynak egy híres erőművész olly hajót gyártott, melly a legszebb és a' legkényelmesebb volt az egész világon, de történetből a' syracusai kikötőbe, mellynek számára készült, be nem fért. 'S e' c s e k é l y hiba miatt hasznát sem lehetett venni.

A' magyar – mint Hiero király – már megpróbálta azon lángeszű erőmű vészeket is, kik mindent fölszámítottak a terrénumon kívül. Óhajtandó volna, hogy midőn az új

viszonyok közt követendő politikáját elhatározza, kerülje ki erejének túlbecsülését 's vágyaival csak a' létesíthető törekvések' horizonján csapongjon.

Erre hatni kötelessége minden hű hazafinak. –

Szűnjenek meg nálunk a' gascognadok.

De a' túlovatosság se tegyen kislelkűvé.

A' magyar csak akkor veszhet el, ha örökké a' képződés tükrében akarja arczát és lélekvonalaait vizsgálni.

Egyedül az önismeret által jutunk céljaink 's rendeltetésünk felfogásához.

Tévedni a' halandó gyöngesége; de önismeretre törekedni az isten parancsa, a' világvégzet, melly az egyéneket és népeket csalódásaik által bünteti.

II.

Nagyobb eréllyel és koczkáztabb életmegvetéssel alig folyt le forradalom, mint nálunk.

‘S kell-e, volt-e a’ világon mélyebb csend, rászánóbb önátengedés, mint most nálunk?

Mihelyt a’ háború megszűnt, a’ szuronnyal és szablyával együtt letétettek a’ szenvedélyek is, ‘s a’ tűzhelyéhez visszatérő nem hozott haza sem boszankodást a’ múltért, sem boszutervet a’ jövőre.

Másutt az anarchicus mozgalmak minden nagy rázkódás után kimaradhatlanok.

Másutt miután a’ táborok szétveretnek, még a’ tetteges ellenszegülés él, ‘s minden lépcsőzeteken alább szállva, olly nyomorult helyzetben, olly megalázó terén szűnik meg, hogy a’ történész és az ítélőbíró egyaránt nem tudják a’ határvonalat a’ desperationahs harcz’ végmozdulata és a’ haramjaélet közt elvonni.

Másutt sok idő kell, míg a’ nép, melly vért ízlelt, ismét megízleli a’ csendélet’ örömeit, ‘s a’ rendes foglalatosságokat – mellyektől gondolatai és hajlamai visszavonultak – megtanulja előbbre becsülni, mint a’ kalandor, mint a’ sivár vállalatokat.

‘S nálunk?...

Nálunk semmi nem történt ekként.

A’ ki a’ magyar faj által lakott rónaságon végigutazik, ha idegen, csodálkozva fogja kérdeni, hogy ezen óriás tér’ nyugodt és józan hangulatát minő tündérvessző varázsolta olly hamar vissza?

Mintha évek’ sorompói választanák el a’ forradalomtól, mintha a’ távol-múltban omlott volna a’ megeredt vérpatak, mintha a’ veszély, melly a’ háztűzhelytől szétkergette a’ családot, csak egy elavult visszaemlékezés lenne: – olly lecsillapultnak, olly magába térnek látszik a’ nép.

Nem kívánok félreértetni.

Miután a’ közvagyon’ tőkéje annyi milliókkal apadt, és a’ közállomány szükségei annyi milliókkal növekedtek; miután a’ forradalom annyi család’ éléhetési jogát sodorta el vagy nagy mértékben megcsökkentette, miután annyi ház van, hol vagy egy megholt felett gyászolni vagy egy élő’ sorsa miatt aggódni kell: – ámitás volna, ha állítanám, hogy nálunk kiki vidám és meglégült.

Én itt csak politikai nyugalomról szólok és szólok a’ magyar nép józan értelméről, szólok azon magasztos erkölcsi tulajdonok felől, mellyek őt visszatartóztatják a’ fanatizmus’ és hazafiság’ palástába takart minden bűnöktől, minden aljasságoktól, mellyek hasonló viszonyok közt mástutt elő szoktak kerülni, hogy a’ kivételes állapotot tartóssá és szigorúvá tegyék.

Tekintsünk szét.

Járjuk be a’ Duna ‘s Tisza mentét és az alföldi síkakat, hol a’ legerősebb lángokban tört ki a’ revolutio. ‘S mit találunk? Mutatkozik-e engedetlenség vagy ellenszegülés?

Az ország nincs még organisálva, a’ hivatalhelyek ide-

iglensesen és csak egy részben foglalják el; – de a' magyar nép teljesíti kötelességeit. Ott hol a' vidék tömve katonasággal, 's ott hol semmi fegyveres erő nincs, – a' nép a* súrlódásoktól és a' könnyelmű rendzavarástól szintúgy óvakodik.

'S fordulnak-e elő ostromállapot elleni vétségek; magásra rúgott-e e' miatt a' büntetések statisticája?

Nem.

Sőt a' martialis törvények észrevétlenül enyhülnek a' békét lehellő, az óvatos szellem által, melly nálunk uralkodik, – nálunk, hol minden politikai elítélés a' múltra vonatkozik, hol a' nép lelkiösmeretesen kerüli a' kihágásokat; mert a' legmívéletlenebb keblében is határozott érzés él arra nézve, hogy ha most szenvedélyeinek tért enged, nem csak magát hozza veszélybe, de a' hazán és nemzeti-ségen is sebet ejt.

A' katonai kormány' eréllyel párosult böleseségén kívül ez a' fő ok, minél fogva nálunk az ostromállapot nincs olly kellemetlenségekkel összekötve, mellyek másutt mellőzhetlenek.

'S miért is volna itt szükség dracoi szigorra, midőn a' legyőzött forradalom utáni rendes kórjelek nem kerülnek elő, 's a' hosszás és vérengző polgárháború' megszűnésével majdnem egy perczben már észrevehető törekvés látszott a' rend' eszméjének népszerűvé tételére?

A' jövődő isten' kezében van.

Egyének és népek megváltoztathatják jellemöket egy nagy szerencsétlenség által, vagy a' mindennapi élet' meg nem szűnő kísértései közt,

Az athenaei Timon, a' világbarát és a' legnyájasabb

háziúr, egy perez alatt vált különcezé ‘s embergyűlölővé; – ‘s voltak viszont, kiket az iszonyú csapások fölemeltek és megtisztítanak, de a’ viszonyok’ apró kellemetlenségei hunyászcodókká és álnokokká tettek.

A’ lélektan – mint a’ mérőőn a’ tengeren – soha sem mutatja ki a’ szívben a’ legnagyobb mélységeket.

Csalódni lehet, hol maga a’ személyesített óvatosság nem kételkedhetek.

Nem vitatom tehát, hogy másként ne történhessék, azonban minden jelek arra mutatnak, miként a’ magyar nép – noha egy bámulatos erélyű és makacs forradalmon esett át, ‘s e’ forradalom az erkölcsökre és gondolkozásmódra lényegesen befolyhatott, – mégis talán egész Európában a’ legkevésbé hajlandó, a’ legkevésbé alkalmas, hitelvévé és lélekírányává tenni a’ mozgalmat, a’ változtatási törekvést, az erőszakos felforgatásokat.

Illy állítás különösnek látszik egy háború után, melly több ütközetet számlált hónapok – mint más hadviselet évek alatt.

Különösnek látszik olly kitörés után, melly nemcsak a’ birodalom’ minden zugát megingatta, de az európai súlyegyen fenttarthatását is rendkívül kétségessé tette.

Különösnek látszik, kivált ha figyelembe vesszük, miként Kossuth’ legerősebb támasza az utolsó időkben a’ tömegek rokonszenve volt.

En azonban daczára e’ tetszőleges ellenmondásoknak, kétségtelennek tartom, hogy nálunk sokkal kevésbé lehet új rendzavarásoktól félni mint akárhol, és a magyar nem azért viseli most nyugodtan magát, mert vagyonilag kimerülve, szellemileg elfáradva van, ‘s nem is azért, mert – miként az Etna’ tetejét hó takarja – a hideg részvétlenség’ jéglemeze alatt a’ rázkódás’ anyagai fornak és a’ láva készül: de egyenesen azért, mert a’ magyar nép’ gondolkodásmód-

jában és érzületében nincsenek meg azon elemek, melyekből másutt következtesen, állandólag és kimaradhatlanul fej lenek ki a' nyugtalanságok, a' háborgások, a' crawllok, az insurrectiók és a' forradalmak.

Vizsgáljuk bár.

Merüljünk mélyebben e' kérdésbe.

E' kérdés fontos; sőt hazánk' sorsával összefügg.

Merüljünk szövedékébe.

Mi az ostromállapot' sajátsága?

Fejtegensük röviden és előítélet nélkül. –

A' katonai hatalom nem jár annyi szép szavakkal, annyi nagy ígéretekkel, mint a' demagógok' kora; de azért nem következik, hogy több nyugtalan órákat okozzon, nagyobb hullámzásokat a' kedélyekben, a' foglalkozásokban, és nagyobb áldozatokat az érdekek körül.

Az ostromállapotnak lényegesen szigorúnak kell lenni, mert célja épen a' szigor által elejét venni olly törekvéseknek, melyek a' státusélet rendes működését sok időre hátravetnék.

E' szigor csak magában nem nyomasztó, sőt a' politikai viharok' lezúgásakor a' kedélyeknek olly hangulata szokott kifejlődni, melly inkább szereti a' szabályt és egyformaságot, mint a' mozgékony, a' változatos, az izgalmas életet.

Egy forradalom után a' kifáradottaknak eszméje a' rend, 's hány forradalom volt, melly épen a' legnemesebb a' legönzésznelkülibb szíveket ne fárasztotta volna ki?

Azonban noha az ostromállapot nem feltételez okvetlenül minden szabadabb mocczanást elzáró viszonyokat; de mégis e' kivételes kormányzat egy sajátsággal bír, melly

egészen különbözővé teszi a' rendes, bár szintén szigorú kormányzatok' akármelyikétől. Az ostromállapotban t, i. bizonyos bűnnek' terjedése mindig politikai szabályokat idéz elő, míg a' rendes igazgatásformáknál ez nem történik meg.

'S minő bűnök szokták leginkább élesíteni a' katonai kormány alatt a' politikai szabályokat?

A' felelet könnyű.

Az erőnek természetes antagonistája az alattomoság.

A' melly népnek vérében van a' fondorkodás, a' színlés, a' lesben-állás és a' boszú titkos kielégítése, ott a' hadi törvények a' szelíd kezekben is rövid idő alatt kíméletlenné és sujtóvá válnának, 's elviselhetlenségök nem abban fog fekünni, mert a' bűnösöket kérlelhetlenül irtják, hanem abban, mert a' bűnösök miatt szükségessé vált politikai szabályok által az egyéni szabadságl körét annyira összevonják, hogy a' szűk légkörben majd senki sem lélezhet kénye szerint.

Egy merény, melly a' tömeg' hangulatában bizó és roszat nem sejtő hivatalnokok' élete ellen intéztetik, egy mérgezés, egy középületnek szándékos meggyújtása, egy órgyilkolás, – mindez máskor csak az ítélőbírák' foglalatosságait és a' rendőrök' figyelmét növelné; de az egyéni szabadság' korlátozására lényegesen be nem folya. Kiki azon kényelmeket élvezhetné, mint különben.

Ellenben az ostromállapot alatt egész sorát a' nélkülözéseknek fogná előhozni, és a' szenvedések' szótárát kimerítené.

Ez a' dolog természetében fekszik, 's a' helyzet' logicájából folyik. – Gyanú nyomná nemcsak az erkölcteleneket, kik egy nagy bűnre, hanem az ábrándozókat is, kik egy nagy lélekbetegségre képesek. A' békés polgár, a tudomány' embere, a' gazdag kereskedő, a' zajos palota és

a' magános kolostor' lakója szintúgy tekintethetnék bűnrészesnek mint a' naplopó és a' börtönből kiszökött haramia. Mert az említett tények a' kivételes időkben egyaránt lehetnének polgári és politikai természetűek. 'S hogyan ne? – Hol van a' fanatizmus határa? 'S ki mondja meg eszközeit? Hát a' sicíliai estét banditák rendezték-e? – Egy elnyomott lázadás' üszkei közt és hamvai fölött nem lehet kívánni, hogy a' hatalom a' rász szenvedélyek' létezésében ne higyen.

Szóval: az ostromállapot az alattomoságból folyó bűnök által legkönnyebben válik túlszigorúvá.

Néhány emberért a' társadalom szenved. A' bizodalmatlanság túllép a' korlátokon. A' szabályok' szigora a' kétségbeesést teremti elő. Minden alkalom használtatik a' kitörésekre. A' nép, melly az első forradalomba csak óriás tömege által a' félreértéseknek, csak a' legnagyobb mesteriséggel sodortatott, utóbb minden kalandornak, minden örvöngőnek zászlója alá vonul. így örökítettik meg a' békétlenség. A' zavargás' hydrafeje a' lemetszés után rögtön kinő. És a' belső forrongás, ha tartós, örökké megleti a' szerencsétlen alkalmakat a' kitörésre. –

Innen következik, hogy Olaszországban mind a' szigor a' lázadás után, mind a' lázadás a' szigor miatt gyakoribb volt.

Alkalmazzuk ezen általános megjegyzéseket magunkra.

Mi felemelt fővel járunk.

A' magyar jellemvonása a' nyíltság.

A' magyar aránylag nem boszúálló.

'S ha hiszi, hogy valakivel leszámolnia kell, ha egy valódi vagy képzelt bántalmat megtorlatlan nem hagyhat, akkor az elégtételt ország és világ előtt a' kitelhető legnagyobb nyilvánossággal szokta magának megszerezni.

Forgassátok a' rabok' statisticáját, keressétek föl azon

börtönöket, hová a' közönséges gonosztevők vannak elzárva, hasonlítsátok össze az elkövetett bűntények' nemeit a' hazában lakó népfajok' lélekszámával, 's úgy fogjátok találni, hogy az alattomoságból folyó bűnnekéért okvetlenül legkevesebb magyarajkú van vád alatt.

Alig hiszem, hogy csak egy vegyes népességű hatóságot lehessen az országban találni, hol a' törvényszéki eljárások' történészeié megczáfolna.

Legalább 1848 előtről kétségtelenül igazam van.

'S hogy két rövid év alatt az erkölcsök egészen átalakultak volna: képzelnem sem lehet.

Ha nem mestersége a' magyarnak az alattomoság, bizony még kevésbbé mutathatni nála példát föl e' bűn' legsúlyosabb nemére nézve: értem az orgyilkolást eltitkolt boszúból.

A' magyar a' vérengzéstől nem irtózik; de orozva nem gyilkol.

Orgyilkost a' rejtett boszú' kielégítésére nem fogad.

Orgyilkosnak nyereségvágyból be nem szegődik.

Köztünk olly ritka e' bűnök' akármellyike, hogy nemcsak a' hazában lakó többi népfajokkal összehasonlítva az arány nekünk kedvez; de egész Európában aligha fog találkozni nemzet, mellynek keblében az orgyilkosságnak számos esetei ne kerülnének elő.

Ez forradalmi idők után nagy fontossággal bír. Mert könnyűvé teszi a' kijózanodást, szeliddé az ostromállapotot, népszerűtlenné a' higeszűek' reményeit. Egyik kezesség arra, hogy a' lázadási anyagok gyorsan' nem gyűlnek össze, és minden európai véletlen' tűzszikrái nagy gyuladásokat nem támaszthatnak.

Menjünk tovább.

Minden országok' történészei a' titkos összeesküvések hosszú sorát mutatja föl.

Majd az aristocrata, majd a' magasabb clerus, néha a' nép, néha egy népnek értelmisége, vagyon és polgári állás különbsége nélkül, vettek részt illy merényletekben.

Hol a' szabadság' hol a' reactio' érdekében készültek az alattomos tervek.

'S nálunk?

A' magyaroknál könnyen fel lehet számítani az összeesküvéseket.

Mennyiségök aránylag bámulatos kevés.

E' komoly faj, e' nyílt homlokú és merész szívű nép nem folyamodott olly fegyverekhez, mellyeket azok szoktak használni, kiket a' szolgaság félénkké, a' szenvedés erkölcstelenekké, a' boszú óvakodókká, a' szerencsétlenség aljasokká tett.

Sőt nálunk még azon csatornái az eszméknek, azon közlönyei a' törekvésnek sem honosulhatnak meg, mellyek nem az isten' szabad ege alatt és nem a' legnagyobb nyilvánossággal kezelhetők.

Franciaországban egy középszerű talentum már tudja rendezni minden fonalszárait a' titkos összeköttetéseknek. Paris a' megyéket nemcsak szellemi felsőségénél, de az erzeteknél fogva is mozgatja, miket a' központról a' vidékekre a' Piraenektől a' Rajnáig mindenfelé kiterjesztett.

A' clubbok szorosan összetartanak. Gyorsan cserélik ki nézeteiket. Fáradhatlanul élesztik a' pártok' izgalmait. Ezerek játszák el szerepeiket, mint a' marionette-bábok egy rándításra.

Még a' sokkal higgadtabb jellemű Némethonban is a' democraták' összeköttetései a' megengedett és titkos utakon felötlőleg gyarapodnak.

A' Páltemplomból és a' sok apró parlamentekből leszorított törekvések hálózataikat mindenüvé egyenlő figyelemmel terjesztik ki. A' békétlenség' központjaival szorosan összefűzve vannak a' rokon elemek. E' részben kevés különbség van a' Rajna' jobb és bal partja, a' fontolgató német és a' könnyelmű francia közt.

'S alig lehet elhatározni: miben volna több haszon? Az állomány nyílt és őszinte megtámadásában-e; vagy ezen álnok működésben, melly farizeusi gonddal számon tartja a' törvény' betűit és a' pártfegyelmet a' legfőbb tökélyre vitte, hogy a' legnagyobb zavart az alkalmas perczben idézhesse elő.

És csoda-e, ha végtére a' rend' elemei ki fognak merülni olly harcokban, hol láthatlan kezek intézik a' legerősebb csapásokat és minden jog, mellyet a' szabadság magának megszerzett, leshellyé válik, hogy a' pártok onnan irányozhassák egymás ellen nyilaikat.

Ez kínos, ez elviselhetetlen állapot.

Semmi kétség, hogy az európai viszonyok, a' mint most átlyukgatva vannak, egy nagy rázkódás' félelmében fogják még soká tartani a' kedélyeket.

És miként a' madarak ha földingást éreznek, kábulva bolyongnak, lecsapják magukat majd az ágak közé, majd felemelkednek a' lég' örvényébe, és szárnyaik' rezzenéseivel a' nyugtalanság' ösztönének, melly a' közelgő vést hirdeti, hatalmát fejezik ki: szintúgy alig van már Európában higgadt politikai irány; mert az eszmék elvesztették súlypontjaikat, a' szenvedélyek' gőzköre nyomasztóvá lett, és a' legszebb talantumok a' változások' bős sejtelmétől sodortatván, egy végletről a' másikra tévednek, pihenés, remény és vigasztalás nélkül.

Illy helyzet' demoralisatiojához csak veszélyessége hasonlít.

És e' veszélyesség' e' demoralisatio' gyökéroka, hogy azon rendezési ész és erő, melly eddig az állomány' megalakítására és nagygyáemelésére fordított, most többnyire a' statuselleni mozgalmak' organisatiojára használtatik.

Az engedelmesség és kötelességérzet, mellyel eddig a' társadalom rendelkezett, már a' társulatokhoz kezd átmenni, 's a' rajongóknak – kiknek száma óránként nő – doctrinaikban van hazájok, honszerelmök pártbuzgóságából áll.

Milly kevés illik e' sötét színezetből reánk: azt egy rövid átnézés fölvilágosítandja.

Nincs olly hatalmas elme, melly a' magyar faj közt a' titkos szövetségek organismusát kifejtteni és fentartani tudná.

Már térképileg is igen nehéz az illy vállalat.

A' mi óriás rónánk a' mérföldekre eső falvakkal a' gazdag de különvált és népesitetlen pusztánkkal, a' homokutakkal, a' nesztelen vidékekkel, hol csak a' méla és szakgatott szélzsivaj, a' pásztorfüty és a' nyáj kolomp töri néha meg az innepi hallgatást; ismétlem ezen óriás róna, melly kimeríthetetlen keblét félig elzárta a' világtól 's csak gyér összeköttetést enged az ország főbb pontjaival, még évtizedek múlva sem lehet arra alkalmas, hogy a' közlekedést egész gyorsasággal hagyja magán átvonulni, és a' lakosokat azon éber érintkezésbe hozza egymással, melly könnyűvé teszi a' clubbok' és association öszpontosított, titkos, és egybevigó működését.

A' Duna' és Tisza' tere Magyarország' szíve, és a' magyarfaj' fészke. A' mi ott sikertelen, az a' más részeken erőre kapni 's a' hazára nagy befolyást gyakorolni nem fog.

De ne bajlódjunk a' térképpel.

Szóljunk – a' mi fő dolog – a' nép jelleméről; mert az anyagi akadályokban, egy nemzet' erős akaratjával szemben, alig van annyi kezesség, hogy különös tekintetet érdemeljen.

Hajlandónak látszott-e a' magyar valaha az összeesküvésekre?

Felébb megmutattam, hogy nem.

Az okoknak, mellyek ettől visszatartóztatták, egy része ama titkos viszonyokra is illik, mellyek a' februári forradalom óta a' destructiv elemeket összefűzik.

Továbbá, ha a' mi municipal rendszerünk' hatását az erkölcsökre és politikára taglalgatjuk, két eredményre jutunk, melly a' magyar forradalmak' elmélete körül azoknak, kik a' zavart csinálják, mintsintén azoknak, kik elnyomni akarják, egyaránt sinórmértékül szolgálhat, legalább addig, míg az új törvények alakító ereje a' kedélyekből kitörölheti az ősi institutióknak, megszokásoknak és traditióknak bélyegeit, mellyek a' gondolkodás- és tettirányra a' századok' betűivel vannak lenyomva.

A' megyei élet t. i. megtanította az embereket a' központi kormány nélkülözésére olly határokig, meddig más-hely t lehetségesnek nem tartják.

A' táblabíró magára volt hagyatva. Ritkán nyert utasítást Bécsből vagy Pestről. A' felülről jött figyelmeztetésekre nem is szeretett hallgatni. Intézte a' környék' ügyeit barátságos tanácskozmányokban és egy felszínes, hibás, tökély telén, de könnyen forgatható mechanismus által, melly megyéjét, ha a' szükség kívánta, a' szomszéd megyékkel gyorsan összekapcsolá. A' nép az alispánt talán a' királyon kívül a' legfontosabb lénynek képzelte, és történet! kegyelettel volt a' megyei igazgatás iránt, melly

– valljuk meg – gyakran val a iránta méltánytalan, és túlszigoru; – de ez nem változtatott a’ bizadalmas viszonyon, a’ belső rokonszenven.

Mert a’ históriai emlék erős cément és sokáig összetartja az egybe nem illő részeket is, míg lehet, az óvatosság’ indokainál, ‘s ha ez a’ támasz már lehullott, a’ szív előítéleteinél fogva.

E’ gyarlóságot hibáztatni szabad, eltagadni nehéz.

A’ fönnebbiekből következik, hogy ha Magyarországon – mitől a’ gondviselés megórzend – egy revolutio ütne ki, a’ főváros elfoglalása viszont nem vonná maga után – mint Európában mindenütt – a’ mozgalom’ üterének kettémetszését; mert a’ történészeti vagy természetes súlypontokon ismét összealakulni tudna a’ forradalom, és a’ kész formák szerint a’ megyei autonómia’ gépén könnyen forgathatná a’ közigazgatás öszvegét.

Ennyiben tagadhatlanul kezére játszott a’ mi tisztas megyei rendszerünk a’ revolutionak, ha már egyszer az kiütött; de másfelől a’ magyar népnek különben is álnokságot nem ismerő jellemét annyira rászoktatta a’ nyilvánosságra és az alattomos működések’ kikerülésére, hogy a’ forradalom előkészítését egy középszerű kormány mellett is lehetetlenné, és kitörését könnyen megelőzhetővé tette,

A’ táblabíró csak olly nézetet pártolt, melly a’ tekintetes megye jóváhagyásával volt ellátva. Ezen útlevél nélkül gyanúsnak tartaték minden eszme ‘s a’ tisztességes társaságokba nem örömet fogadtatott el. De az illy korlát tulajdonkép még sem zárt ki semmit: csak némelly gondolatnak vette ki fullánkját, ‘s némelly vágyat, levonván róla a’ titokleplelt, érdekességétől fosztott meg. Alig volt képzelhető olly tárgy, melly a’ megyegyülések’ körébe ne esett volna. Az ország’ és egyesek’ sérelmei, a’ közigazgatás’ és közke-

zélés' ellenőrzése, a' belügy minden szövevényeinek kikurkászása, minden kigondolható reformok' megvitatása, és minden elbeszélhető teendőknél teljesebbbe vétele: még ezek koránsem merítették ki a' megyegyűlések' szőnyegére vonható kérdéseknek öszvegét. A' táblabíró, ha az európai politikával nem vala megelégedve, egy körlevelet fogalmazott, melly megjárta az 52 megyét, 's az igaz, hogy a' dolgokat úgy hagyta a' mint voltak, de legalább a nemes indignationak kaput nyitott, 's nem kellett semmit a' kebelben zár alatt tartani, hogy a' titok által varázstot, a' korlát miatt erőt nyerjen.

Ki vonná kétség alá a' mi ősi megyerendszerünk' számtalan hibáit? 'S én legkevésbé isteníthetek olly intézményt, mellynek mostani bámulata képmutatás lenne, miután évek alatt foglalkoztam gyöngeségeinek bírálatával.

Tagadhatlan, hogy a' megyerendszer közjogi, közigazgatási és törvénykezési szempontokból kényelmesen és sikerrel volt ostromoltatható.

Tagadhatlan, hogy az eszmék terjesztése körül nem versenyezhet a' szabadsajtóval.

De egy előnye volt a' sajtó felett, volt hatása jellemre, mellyet a' nyilvánosság' sokkal tökélyesebb eszközei nem pótolnak ki.

A' sajtó útján t. i. aránylag kevés ember közli véleményét. E' kevésből csak néhány emelkedik hírnévre, és kizárólag a' főváros' eszméi, az ország gyűlpontjának törekvései avatják a' journalistát elősmert tekintéllyé. Semmi sem ritkább, mint egy vidéki lapszerkesztő' általános befo-lyása a' vélemények irányára.

Ellenben, a' mi régi megyegyűléseinken a' kinek valami szívéen feküdt, elmondható, 's hogy kihallgattassek, nem kellett tudományos, czifra, sőt összefüggő előadás sem. A' közönség megvárta a' helybeli tekintélyektől a' nyilatko-

zást minden fölmerülő kérdésre, akár értettek hozzá akár nem. A' tömeg chorust formált a' pártvezérek körül, 's a' ki egy külön szónoklatot a' legrövidebb alakban sem mert elvállalni, azért még nem maradt részvétlenül, sőt tettleges és kiegészítő hatást gyakorolt, helyeslő vagy roszaló rivalgásai által, mellyek szintén számítás alá jöttek és a' betöltött kötelesség' önérzetét csepegtették minden etatistába.

Ha a' nyilvánosság' két közlönyét, a' sajtót és a' megyegyűlési összehasonlítjuk, látható, hogy az első fölvilágosítóbb, a' másik csillapítóbb. A' sajtó – ha feladásának megfelel – a' hibás eszméket rontja szét; a' megye egy ülés, míg létezek, a' rosz szenvedélyekből vette ki a' fullánkot.

Mert titkos complotokra és mesterkéltségek pártszövetkezésekre kevés vonszalma lehetett olly embernek, kinek kötelességileg kellett a' tárgy iránt, melly örömet és a' tárgy iránt, melly bűt okozott, véleményét elmondani. Nem nyúl alattomos eszközökhöz az, ki hiszi, hogy bír egy alkotmányos fegyverrel a' fenyegető visszaéléseknek vagy a' közelgő veszélynek legyőzésére. 'S kerülhet-e egy bonyodalmas, egy kitűréssel járó boszúterv olly egyének közt elő, kik haragjaikat nem kénytelenek kebleikbe zárni, és az ellenszenvnek, melly idegeiket feszíti, nemcsak szavakat, de formát is és eredményre vezethető alakot adhatnak? Hogy bizonyosan igen ritkán kerülhet elő, jól értik, kik a' gőzmozdonyra a' ventilt alkalmazzák, 's az anyagi erők' törvényeiről a' lélektan' szabályaira és a' szenvedélyek' bölcséletére fölemelkedni tudnak.

Nem azt akartam mondani, hogy a' megyei élet oltá a magyar jellembe a' nyíltságot; hanem, hogy a' magyarnak nyílt és őszinte jellemét a' megyei élet kifejtette, sőt talán szélsőséig vitte.

A' mi szétrontott municipal rendszerünk a' kedé-

lyeket egypárszor rábírtá oly határozott lépésre, mellynek gyászos következeit a' korona bölcs engedékenység által előzte meg; de állandólag kiirtója volt minden hajlamnak, melly a' politikában az éjt, a' titkot, a' leshelyeket és a' lappangó munkásságot keresi.

Ezen természetét semmi körülmények közt nem változtató meg.

A' ki valaha táblabíró volt, oly eszmét, mellyet meg nem vitathat, melly mint a' pávatoll a' napfényre ki nem terjesztheti színeit, aligha fog pártolni mindaddig, míg az új institution és az új szükségek' tégelyében eszjárása 's cselekvési modora újra nem öntetik Éhez pedig sok idő, sok csalódás, sok szenvedés kell.

A' magyar köznép is megszokta a' tekintetes rendek' védszárnya alatt, saját nézeteinek tartalék nélküli elmondását.

E' részben legkevésbé sem volt intoleráns a' megye.

'S ki hozhat föl példát, hogy a' közgyűléseken nyomozat, vagy rendkívüli szigor határozatát az alsóbb osztályok' beszédei, suttogásai és nyilatkozatai ellen?

A' falu' népe, kivált a' magyar faj, gondolatait soha nem rejtegeté. Tanakodott, beszélt kivanatairól és aggodalmairól. Hagyták őt háboríthatlanul házikörében és pohara mellett.

Miért tanulta volna meg a' titkolózást?

Rendőrt soha nem látott.

Az állomány inkább egészen mellőzte a' népet, mintsem szorosán felügyeljen reá.

Ez hiba volt.

De annyi kétségtelen, hogy a' magyar a' polgári állás' minden rétegei közt egyaránt és oly mértékben megtartotta nyílt őszinteségét, hogy ha Europa minden pontjait a' pártok' titkos működései döntenék, a' Szent-Vinczent

foktól a1 Lajtaig egy hálózata a' clubboknak terjedne szét, ezen összeköttetés a' magyar fold' határfolyamánál megakadna; mert itt a' koczkáztató fellépésekre lehet találni alkalmas embereket, de az óvatosan eltakart conspiratiókra nem.

Austriának egyik volt ministerelnöke – ki eljárásának és megtámadtatásának okait, a' május 2-iki és 3-iki bécsi mozgalmakkal együtt egy rövid röpiratban a' közvélemény' ítélőszéke elébe terjesztette – a' többek közt így szól:

„Senki nem hozhatja kétségbe a' fogalmak általános zavarát, mellynek tanúi mi vagyunk. 'S épen e' zavar általánosságból eléggé kitűnik, hogy az nem egyes személyek befolyásának, de a' tévutakra indult polgárisodás fölőslató erejének tulajdonítható. Sokan, kik a' közelebbi évek' eseményeit előmozdították, már is elnémultak, és a' váratlan rombolásra, melly bekövetkezők, rémülve néznek. A' legtovább ment országok' eszélyesebb férfiai nem boldogságot, mellyet többé alig remélhetnek, hanem nyugalmat óhajtanak, mellyre mellőzhetlen szükségök van, hogy bukásaikat kiépíthessék, és a' megbomlott rend' helyreállításának eszközeiről gondolkodhassanak.

E' rajz még inkább illik mostani napjainkra.

Az európai forradalmak' egy cyclusa bevégeztetett.

Fegyverszünet van.

De az eszmeharcz kezdetén vagyunk még.

A' bős elemek kifáradtak, de nincsenek lefegyverkezettve.

Nagy készülétek tétetnek új táborzásokra,

'S mik a' szélső párt jelszavai?

A' socialism us és köztársaság.

Az első külön létesíthetőnek, a' második külön célra-
vezetőnek nem tartatik.

A' kettőnek egyesítése végzi be, mint hiszik, a' szegé-
nynek' harczát a' gazdagok ellen, 's kezdi meg az új civi-
lizációt.

Hogy a' Korán olvastassák, Omar elégette az alexan-
driai könyvtárt, a' régi ismeretek', a' régi bölcsesség' rak-
helyét. Hogy az új doctrina kelendő legyen, a' socialista-
köztársaság hitlejlesztői hamuvá akarják tenni egész Euró-
pában a' mostani polgárosodást.

A' valószínűség törekvéseiknek sikere ellen szól; de
azért e' törekvések léteznek és terjednek.

'S ha a' rend' és józan szabadság' emberei szilárd
eltökélést nem mutatnak, a' kitörés hamar következni fog.
Eredményei föl nem számolhatók.

Csak a' temérdek áldozat vérben és boldogságban: ez
kétségtelen.

Miután látható, hogy az európai forradalmaknak
állandó anyaga leendő a' socialismus alapjára épült
köztársaság: – fő dolog mindenütt tudni, a' hajlamot
a vonzerőt ezen eszme felé.

Tekintsünk tehát megint hazánkra.

Mutatott-e a' magyar nép a' forradalom alatt készséget
a' tulajdon fogalma ellen föltámadni? Élt-e a' tömeg
szívében éber és munkás gyűlölet a' gazdagok ellen? A'
magyar kedélye hamar beszívhatja-e ezen kovászát az
örökös fermentationak?

A' proletariátus fenyegető mennyiségre szaporodott-e
nálunk? És lehet-e attól tartani, hogy két ellenséges
osztályra fog szakadni a' nép t. i. azokra kik nem proleta-
riusok és azokra kik proletariusok? – Mert midőn ezen
különválás megtörténik 's a' néptudalomba megy át; midőn
a' rongyokat soha sem a' szerencsétlenség' vagy bűn', de

mindí o' az elnyomatás' jelének tekintik: már akkor a' kóranyag elterjedve van és a' crisisnek okvetlenül be kell következni.

Az előbb föltett kérdések a' forradalom előtt is többször hoztattak szőnyegre; de akkor értelmezésük különbözött a' mostanítól.

Mert csak a' februári napok által lett a' socialismus komoly kérdéssé; csak a' júniusi torlaszok és Cavaignac ágyúi, csak a' makacs tusa 's a' véres győzelem mutatták meg, hogy a' társadalom határozottan két felé kezd oszlani; 's hogy a' socialismus kérdéséből szoros értelemben napi kérdés váljék, Napoleon Lajos elnökségére volt szükség; és hogy a' socialisták még azt is remélhessék, miként nem sokára Parisban parlamenti szótöbbség fogja az európai polgárisodás' eddigi eredményeire a' nagy kárhoztatást kimondani, már ennyit, épen illy sokat csak a' közelebbi választások óta lehet képzelni.

A' látnoki elme, Széchenyi lángesze sem emelkedett oda, hogy Európának olly lázas állapotját sejdíthesse, mellyben a' magyar a' többi népekkel egyetemben még fölszó-líttathassék akár a' csatamezők, akár a' forradalmak, akár a' törvényhozási gyűlések által, magát declarálni a' tulajdon eszméjének jogossága, vagy jogtalansága iránt.

Ennélfogva mind az, mi 1848 előtt a' „Kelet' népe" és általában a' politikai irodalom által nálunk a' birtok és a' birtokosok elleni törekvésekről felhozott, egészen más viszonyok' jellemzésére vonatkozik, mint a' minők most fenyegetik a' társadalmat.

Ha akkor mondák, hogy a' reformok olly modorban, mint indítványoztatnak, a' semmivel nem bíroknak a' vagyonosak elleni harczára vezetnek és „majd verik a' kaputosokat" – ha erre a' másik táborból válaszoltatott „veletek ha akarjátok, nélkületek ha kell;" ha, ismétlem,

éhez hasonló aggodalmas, vagy a' küzdést hetykén földéző nyilatkozatok szórattak, és a' pártharag a' vádokban túl ment minden határokra, 's a' polemizálok majd socialismusról, majd communismusról beszéltek, e' nagy szavaknak értelme 1848 előtt korlátolt vala, és nem betűszerint vétetett.

A' mérsékletiek attól tartottak, hogy az izgatások következtetésében az ősiség kíméletlen modorban, a' nagy birtokosok' kárával és a' felső aristocratia törvényhozási befolyásának csökkenésével oldatik meg; attól tartottak, hogy az úrbéri viszonyok a' folytonos izgatások miatt egy erőltetett örökváltság által, rövid utón, rögtöni felszabadítás mellett, és olly kevés vagy illusorius kártérítéssel oldatnak meg, a' mint egy forradalmi eljárás gyorsasága és szenvedélyessége követeli.

Ettől féltek 1848 előtt a' fokozatos kifejlés' és mérsékleti reform' barátai.

És féltek, hogy az aristocratiai alapok megdöntetvén, a' democratia veendi által a' dolgok' vezetését.

Többre nem terjeszkedtek sejtelmekkel.

A' communistákon vagy socialistákon az úrbéri viszonyok' és az ősiség' gordiusi csomójának kettémetszőit, – proletariuson és nadrágtalanon a' demagógot – a' prókátorok uralkodásán a' democratia' felülkerekedését értették.

Miként juthatott volna nekik eszökbe, hogy egy pár év múlva Európában a' tulaj don'eszméje, a' birtok' jogossága elvileg megtámadtatni fog, – 's nem igénytelen irók által, mint évezredek óta történt, de parlamenti pártok és törvényjavaslatok utján?

Miként képzelhették volna ők, hogy Franciaországban maholnap még illy kérdések is kerülhetnek szavazat alá: a' tulajdon őrzés-e, vagy pedig a' tulajdon megsértésének

bizonyos nemei országok? – A' birtokos tulajdonosa-e birtokának, vagy az állományé minden tulajdon, és az eddigi birtokos haszonbérelőnek, sőt többnyire bűnös haszonbérelőnek tekinthető?

Miként képzelhették ők, hogy a' közjog' mezején a' vitatások rövid idő múlva a' körül fognak öszpontosulni, hogy a' földbirtokosok', a' legnagyobb haszonbérők', a' háztulajdonosok', a' tőkepénzesek', a' gyárnokok', az iparosok', a' mesteremberek' és vállalkozók' pártja legyőzessék-e, 's ha legyőzetnék a' győzedelmes gyármunkások' mesterlegények', napszámosok', szatócsok' és határozott jövedelem nélküliek' pártja, mimódon vezesse a' kormányzatot?

Hogyan képzelhettük volna mi mérsékletiek vagy túlzók, hogyan sejdíthette volna Magyarországon valaki a' socialismusnak e' harcát, és a' forradalmaknak olly romboló erejét Európában, melly a' társadalom alretegeit föltolja, hogy magát a' társadalom egész rendszerét a' legutolsó szegig vagy kötésig helyéből kimozdítsa?

Hogyan érezhette volna nálunk író vagy szónok e' rémes és gyors változások' előperceit?

Mi természetesebb tehát, mint az, hogy 1848 előtti nyilatkozataink a' birtokosok' és birtoktalanok' harcárói Magyarországon, úgyszintén a' socialisticus irány' terjedéséről egyik vagy másik megyében a' nép' szelleméről semmit sem bizonyítanak.

Akkor tág, elmosódott és kevésbé fenyegető értelme volt e' szavaknak.

Most e' szavak' értelme szűk, határozott és közeli.

Akkor más fogalom rejlett a' szavak alatt és a' szó csak popáncz volt, melly rémített.

Most a' fogalom és szó egy, 's bennök a' valóság ijeszt.

Tegyük tehát mint új kérdést föl – mert lényegileg

csakugyan új –: valljon a' magyar nép könnyen ragadtathatik-e a' socialisticus tévelygésekbe?

Feleljen reá forradalmunk.

Kossuth' kormánya – barátai sem tagadják – elkényeztető és gyöngé vala.

Ott a' bűn' fékezésére erőt, a' kívánatok' mérséklésére hajlamot, a' népigény' megtagadására bátorságot hasztalan kerestünk volna. Érzélgés volt elég; de azon mély érzés hiányzott, melly egy rász irány' szerencsétlenségeitől megdöbbenve, kész a' veszélyt eréllyel és önáldozással feltartóztatni.

Kossuth maga inkább volt a' népszerűség' mint a' népeszmék' embere. Hatni vágyott. Az eszközöket a' körülmények szolgáltatták ki. 'S az idők oda fordultak, hogy Kossuthnak naponként mellőzhetőbb szüksége lön a' tömeg' hajlamára és karjára támaszkodni. Különben lesúlyedt volna saját körében, idegen erő' hozzájárulása nélkül is. Természetes, miként ő meg nem tagadand vala semmit, Jiamegtagadásából az magyaráztathatnék ki, hogy lehet kebel, mellyben a' szabadság' eszméi iránt több lelkesedés doboghat mint az övében, és lehet agy, melly pazarabb termékenységgel hozhatja elő a' népboldogítás' eszközeit mint az övé,

Kossuth nem arra ügyelt, hogy tervei tömörek, de hogy sokfélék, csillogók és népszerűek legyenek.

Ő élére állította volna magát minden képzelhető iránynak, melly az övénél szélsőbbnek látszott, ha a' körülményekből gyanítani lehetett, hogy egy philippika által még meg nem semmisül, és bír olly talentumos emberekkel, kik közül valamelyik pártvezérré nőheti ki magát.

A' képviselőház történetének ismerői bevallani fogják Kossuthról nézeteimnek igazságát.

Következik belőle:

Miként ha a' vidékeken rivalgani kezdenek a' socialisticus eszmék mellett;

ha egy tízezerből álló népgyűlés Kecskeméten vagy Szegeden elfogadja, mint programot, a' socialismust; ha tiz mezőváros intéz köszönő iratot e' hazafiságért;

ha egy hírlapíró t' téreni működéséért vállra emel a' nép 's az utcán meghordoz;

ha a' forradalom' messianismusának, melly egyedül vezetend idvességre, kereszteltetik egy debreczeni hetivásár' reggelén a' socialismus, 's néhány népszónok elmondani fogja, hogy csak Kossuth képviseli a' nemzetet, és a' magyar forradalomnak nincs a' világon hatalom, melly ellenálljon, mihelyt Kossuth nem engedi jobb meggyőződését a' táblabírák által korlátoltatni;

ha a' parlamentbe petitio nyujtatik be nem sok aláírással ugyan, de – mint állítatik – százezerek' megbízásából és a' nép' millióinak érdekében;

ha a' petitionak a' ház' szőnyegére tételekor teli lesznek a' karzatok;

ha a' petitio' tárgyalásba vételét egy szónok élénken sürgetné,'s beszédéből dialectica, tűz, ügyesség, képzelem, tiszta rendezés és népszerű modor látszanék, – hangja pedig a' szükséges terjjel és zengzetességgel bírna;

ha, midőn e' követ beszédét elvégezte, hat radical patanna fel székéről, 's melegen szorítná meg kezét a' szónoknak;

ha a' karzaton többen tapsolnának 's néhányan keresnék szemeikkel a' hazaárulókat, a' girondistákat, kik a' legvilágosabb igazságoknak is ellenszegülnek;

ha a' petitio nem utasíthatnák egyszerűen a' kérelmi bizottmányhoz, hanem fölolvastatnék, és így a' forma' kérdésében, leginkább az «mberi kíváncsiságnál fogva, egy jelentés nélküli győzedelmet nyernének a' socialisták;

ha a' fölolvastott petitio nagy többség által mellőztetnék ugyan, de „a' törpe minoritás” a' szavazatkor egyenként karzattapsokban részesülne, mire kétszáz megfizetett vagy fanaticus kéz elé;

ha a' Közlöny megjelenése után a' mozgalmat rendezők különböző álnevek alatt néhány cikket imának az óriás hatásról, melyet a' népben gerjesztett a' petitio' tárgyalását sürgető nagy szónok rendkívüli beszéde;

ha ezért a' szónokot két város tiszteleti polgárrá tenné, egy megyeválasztmány – a' félénkebb vidékekről, hol a' nép komolyabb arcokat vág – köszönőirattal tisztelné meg, és egy fáklyás zene – mi a' rendőri hivatalnokokból Debreczenben mindig kitelhetett – magával vonva az utczanépet, éljenezni kezdené Kossutthal együtt a' socialismus szónokát is;

ha e' szónok két hét múlva ministeri tárczával megkináltatnék, de el nem vállalná, még pedig olly okokból, mellyek éber becsszomjat látszanak elárulni, és egy rivális támadhatása iránt némi aggodalmat gerjeszthetnének;

ha ezen magukban jelentés nélküli dolgok, mellyek kivált forradalom alatt önként fejlenek, nálunk megtörténnek, 's különösen olly időben, midőn Görgei vagy Bem győzött, és midőn Bayernben sörforradalom van, vagy Csehország' hegyes vidékein a' gyármunkások a' napibér fölemelését kérik: – semmi kétség,

hogy Kossuth maga emeli föl a' socialismus zászlóját és érdekeit a' „törpe minoritásával” összeforrasztja, roppant népszerűségével és rendkívüli szónoklatával megdöbbentő súlyt nyújtandó a' különben gyöngye és kevesektől pártolt ügynek.

Nem lett volna másként.

Az egész forradalom története melletttem szól.

Minden nagy kérdés, melly nálunk új lendületeket

adott a' szélső szabályok felé, rendszerint illy viszonyban állott Kossuth' gyarlóságaival.

Nincs szándékom egy távollevőt, – ki különben is ejéggé szerencsétlen a' viszonyok' súlya és lelkiösmerete miatt – nincs czélom Kossuthot vádolni: én a' magyar népet akarom magasztalni, azon értelmes és józan falusi lakosokat, kik, bármi magasra emelkedtek a' forradalom' hullámai, nem számítottak a' hajótöresre a' partzsákmány miatt, – kik, ha összedőlt is minden rendezett viszony, mint a' múlt század' elején Lissabon a' földingás által, nem azért jártak a' szívrepesztő romok közt, hogy az elhagyott, a' védtelen statusépületet kirabolják, hanem hogy segítsenek, a' hol a' veszély kiált, és áldozzanak, a' hol szükség van a' nép yédkezére 's önkéntes szenvedéseire.

'S hozhat-e fel példát valaki, hogy a' nép a' tulajdon eszméjének akár megdöntését kívánta volna, akár áthelyezését olly alapokra, mellyek tetteleg a' létező vagyonöszveg elkobzásával és fölosztásával egyenlők?

A' míveltebb osztályból találkoztak – bár gyéren – hirdetői az új tannak is. Valának, kik vagy blasírozottság, vagy különczködés, vagy a' régiben maguknak kört nem lelő becssomj miatt, nem voltak egészen idegenek a' homályos törekvések, a' határtalan vágyak felé vezetni a' nép figyelmét, és a' communismusig mindent ígérni, csak-hogy valami tölök is elfogadtassék, 's valami által jelét adhassák, hogy léteznek.

De a' nép nem érté, nem hitte, nem követé tanácsukat.

Pedig minő alkalom nyílt art szabni, díjt határozni és mindent követelni!

Milly eszközök voltak a' nép kezében!

Szédelg az ember feje, ha a' vészterhes pillanatokra visszagondol, azon perczekre, midőn minden jog 's mindenkinek élete a' szenvedélyek' szabad rendelkezése alá

vettetett, és nem volt magasság, hová a' tömeg' keze fel nem nyúlhatott volna, ha akarta; és nem volt mélység, hová különösen az aristocratia le nem taszított volna, ha a' nádfedelek alól a' kastélyok ellen akár tetteges föllépés, akár csak békés demonstratio indíttatik mer.

Sőt a' békés demonstratio, ezen macchiavellismusa a' lázadóknak, melly a' rendet épen akkor ígéri midőn fölforgatja, még nagyobb eredményre vezetendett. Emlékezzünk vissza két momentumra a' forradalomkor. Jellachich bán közelget. Kossuthtól a' pesti közvélemény kezd elfordulni. A' képviselőház használván a' hangulatot, örömmel vezeti más kezek felé a' hatalmat. Kossuth rést keres a' távozásra föl nem ötlő ürügy alatt A' követek' nagy része látja a' leplen belől a' célzt, és segíti elő.

Sok kedély – a' história igazságos fog lenni – sok kedély megkönnyült. Többen reméllek, hogy az ő eltűnésével sorompói hullanak le a' félreértéseknek, hullámai esnek alá az ingerültségnek és tér nyílik egy eszélyesebb politikára, melly csendesíthet és enyhít.

Ez volt a' pillanat, midőn Kossuth belső nehezteléssel az intelligentia véleménye iránt, a' népesebb mezővárosokban körutat tartott és szónokolt.

Ha ekkor a' nép kíván és mindig kíván; ha egész chartáját a' fölforgatásnak Táncsics néplapjának szellemében fogta volna követelni, . . . kérdés: Kossuth a' Hercules' keresztútján, a' határozó ponton, mellyik ösvényt választotta volna? azt-e, melly a' bujdosót a' haza' határszélei felé viszi, hogy az önkéntes száműzetéssel bezárassák a' pálya; vagy azt, melly a' néptribunt az eszmék' határszélére ragadja, hogy a' socialisticus mozgalmak' élén a' hatásszomj új kielégítést keressen?

Miért felelnénk?

A' nép nem követelt semmit

Elmaradt a' tűzpróba. –

Bár kisebb mértékben, de megnyílt ugyanezen alkalom, mikor Kossuth a' világszabadság hegirájának napjait Szegedről kezdette számlálni, és egy igénytelen erkélyről Europa minden népeinek látnoki lelkesedéssel ígért új korszakot, melly Szegedet a' szabadság' Medinájává, egy szent várossá, avatandja.

Az erkélyre csodálkozással nézett a' köznép, de nem emelte föl szavait az erkély' szónokának lelkesedését igénybe venni, és nem monda, nekünk ennyi és ennyi előlegezés kell abból a' nagy szabadságból.

Kétségtelen, miként forradalmunknak kiömlései, nem valának elég erősek annyi szemetet fektetni a' régi viszonyok' szédült terére, hogy a' socialismus buján tenyészhessek.

Pedig Európában mindenütt, a' nép a' múlt években sokkal kisebb revolútiók alatt socialisticus irányt vett föl.

A' magyarnak akadtak izgatói minden megfogható képtelenségre, a' magyar népnek vala alkalma követelni a' lehetetlent is, a' magyar kormány támasz és erő nélkül a' mint volt, még akkor sem tagadhatott volna meg makacsul egy népkövetelést, ha kivihetlensége vagy veszélye bizonyosnak látszott: de illy anarchicus helyzetben is a' nép' önzése keskeny körben mozgott, s' nem vőn föl soha olly szint, mintha a' vagyonosok ellen, mint osztály ellen törne, és a birtokjognak, mint fogalomnak megsemmisítését, vagy új alapra tételét követelné.

Csongrádban 's Békésben volt legmelegebb tűzhegye az elégtelenségnek bizonyos terhek és tartozások miatt.

Csongrád 's Békés még communisticus hajlamúnak is mondatott.

Csongrád 's Békés falujegyzői a' lex agraria melletti izgatással vádoltattak némelly körben.

Csongrád 's Békés a' megyei bizottmányba tagokul többnyire közlakosokat, vagy mint a' francziák mondanák „a nép fiait” választván, azon gyanú alatt volt, hogy a' szélső democratiai eszmékkal örömmel szövetkezik.

És végre is mit tett e' két megye' népe?

Engedelmeskedett. – Kinek? A' ki magát szolgálbírónak mondotta, a' ki ha nem parancsol, ha néni intézkedik, minden egy nagy anarchiába oszlik föl. Ezt ösztönileg érezte Csongrádban és Békésben szintűgy mint másutt a' nép, és teljesíté kötelességét.

De a' magánjogi viszonyok' irányában mit követett el? – Mert ez határoz a' fölvetett kérdés körül.

Csongrád és Békés élénkebb hangon kívánta a' hűbéri viszonyok' végelintézését. Ugyanazon kárpótlási elvek mellett, mellyek az 1848-ki pozsoni országgyűlésen alapul vétettek, óhajtotta, hogy szűnjék meg minden robot, minden tized. Továbbá az 1848-ki törvények' szelleméből indulva ki, miután a' helységekben az úrbéresek birtokossá lettek, sürgeté, hogy a' regálék ne maradjanak kizárólag a' régi birtokosok' kezében, hanem, mert természetöknél fogva, a' birtokkal járó előnyök, tehát szabályoztassanak az új viszonyok' igényei szerint. Végre az úrbéri constitutumum nem lévén az említett megyékben is tisztába hozva, és miután a' legelő' felosztása körül a' magyar törvények határozatlanok és minden oldalra vonhatók valának – Csongrád 's Békés köznépe az úrbéri constitutumum fölött sok egyenetlenségbe vegyült, és némelly régi tagosítást, melly által magát megcsalottnak hitte, tetteg fölbontott. Ezenkívül akadtak egyének 's helységek, hol a' faizási servitus kellemetlenségekre, visszaélésekre és rakonczátlanságokra vezetett.

Ez a' vádlajstrom.

Ha szemünkkel a' pontokon végig futónk, mondhatjuk, hogy az 1848-ki törvények a' szabatosság' hiánya miatt a' kedélyek' nyugtalanítására és a' volt földesurrali huzalkodásokra magvakat hintettek el, mellyek Csongrád és Békés megyében inkább vertek gyökeret mint másutt;

mondhatjuk, hogy a' pörlekedő felek' akadékoskodásait, mellyek egy törvényes keresetnél gyakran előfordulnak, átvitte Csongrád és Békés köznépe az életbe, 's feszültté tette a' régi 's új birtokosok közti helyzetet;

mondhatjuk, hogy az 1848-ki törvényben kijelelt kárpótlási ígéret a' körülmények' sajátszerúsége miatt nem lévén egyhamar teljesíthető, gyöngédtelenség volt új megváltásokat helyezni, „a' nemzeti becsület' védpaizsa alá,” melly paizs a' legjobb akarat mellett is nem mindent és nem mindig fedhet;

mondhatjuk, hogy ámbár egy elfogadott eszme addig hatni és alakítani meg nem szűnik, míg az utolsó consequentiákat el nem éri vagy egészen föl nem hagyatik, – mind e' mellett Csongrád és Békés népe igen mohón, igen kíméletlenül és talán igen önzöleg kereste az 1848-iki törvények' utolsó consequential;

mondhatjuk, hogy az említett két megyében több egyén követett el mezei rendőrségi áthágásokat, mint más magyar ajkú vidékeken: – de az általam idézetteknel több vádat elmondani igazságosan alig lehet.

'S most már kérdem: van-e e' vádagnak valami köze azon socialisticus irányokkal, mellyek Európában olly veszélyesen terjednek?

Mi az 1848-ik év előtti nagy kifejezések' modorjában a' forradalom alatt is minden nevekkel czimeztük e' köveleléseket; de azért a' socialismus' forrásából merültek-e föl?

Mi a' socialismus?

Több vagy kevesebb lepel alatt, nem más, mint a' birtok' eddigi fogalmainak tagadása és egy határozott törekvés az állományt tekinteni egyedüli tulajdonosnak; a' magánosokat pedig, kik tőkepénz vagy fekvő vagyon birtokában vannak, rablóknak, vagy legfelebb igazságtalanul kényeztetett haszonbérloőknek nézni.

'S van-e ezzel köze, van-e hasonlatossága a' csongrádi és békési pörlekedéseknek, mellyek részint a' birtok' eszméjének alapján a' birtok' tárgyai fölött támadtak (minő p. o. a' legelő' kérdése), részint a' kisa-játítás megindított módja szerint és kártérítés mellett kívánták a' hűbéri viszonyok' maradványait eltörölni, és a' birtokot szabaddá tenni?

Kétségtelen, hogy illy mezőn szintén lehet számos jogtapod ást és nagy igazságtalanságokat elkövetni; de mindez még nem socialismus sem irányában sem következeiseiben, és akkor sem, ha a' következeések magánál a' socialismus eredményeinél is fájdalmasabbak lennének.

Azonban midőn visszautasítottam a' magyar néptől minden rokonszenvet a' társadalom' ellen intézett mozgalmak iránt, szükségesnek hiszem elmondani, miként még a' hűbéri viszonyok' maradványaiért támadt agitatio is, tekintve az egész országot és tekintve a' rendkívüli viszonyokat, aránylag csekély volt.

Mert hányszor nem szólította a' kormány a' népet újonczadásra? hányszor nem kértek a' néptől terhes áldozatokat? hány helységhez nem intéztettek rendkívüli köve-
telések?

És mi történt?

Minden kívánat teljesített.

'S viszont, hányszor nem indítványoztaték a' képviselőházban az úrbéri viszonyok' maradványainak megszüntetése?

Majdnem minden hónapban.

‘S mi történt az indítványokkal?

Elnapoltattak.

És a’ nép?

Nem zúgott. Fizetett, katonáskodott, mint azelőtt.

Még tarlózatként néhány megjegyzést teszek; mert minden nap sürgetőbbé válik, a’ mérőólmot a’ nép’ kedélyének fenekéig lebocsátani ‘s tudni a’ helyeket, hová a’ horgonyt kivetni lehet.

Ha az utas bejárja országunkat ‘s látja a’ közmagyar t. i. a’ kis nemesség’, a’ szabad helységek’, a’ volt úrbéres’ háztartását és mezei gazdaságát, magából az anyagi viszonyokból ‘s az életmódból meggyőződik, hogy nálunk a’ socialisticus eszméknek nem sok jövődjök lehet. – Olly ember, ki bár nádfedelű, de egészséges és eléggé tág épületben lakik; ki a’ népszokásnál fogva igen egyszerű öltözetben jár ugyan ‘s az alsóbb osztályokig is terjedő európai kényelmekből sokat nélkülöz, de fehérkenyérrel, hússal és borral él; ki nem míveli ugyan eléggé jövedelmezőleg földjét, de azért a’ holnap iránt aggódni nincs oka, ‘s a’ porló-gazdaság’ és szalagvékony szántóföldek’ tekintetéből eke helyett kapához nem kénytelen hogy folyamodjék; az olly ember nem szokta különösen kedvelni a’ socialisticus eszméket, mert szereti birtokát, szereti a’ nyugalmas viszonyokat, a’ rendet és békét.

Hát ha még e’ fölött értelmes de a’ kül-benyomások után nem hajló; ha megvetéssel tekint az idegen nemzetre és idegen eszmékre; ha a patriarchális élet szigorú engedelmességét követeli saját házában és minden márcziusi szabadság, minden egyenlőség’ daczára egy nagy forrada-

lom alatt sem tanulta meg a' polgári társaságot rangfokozat, és a' hatalom' hierarchiája nélkül képzelni.

'S pedig a' falusi magyar ilyen. A' mi népünk eléggé büszke arra, hogy hízelgéssel és silány kegy vadászattal senki irányában nem vádoltathatik. Komoly vérmérséke visszatartóztatja mindentől, mi nevetségesnek látszik, bátor szíve nem fogad el semmi meghunyászkodást. A' legmélyebben lélektani kútforrásból kellett tehát fölmerülni azon szokatlan és a' világtörténelemben ritkán előkerülő jelenetnek, minélfogva, az első perez óta, hogy az alkotmány aristocratiaiból democratiaivá vált, a' magyar köznép mindig mérsékléssel használta új jogait, 's az 1848-diki törvényekből folyó helyzetet összeférhetőnek mutatta a' kegyelettel az aristocrazia iránt, melly önként megszűnt különvált osztály lenni, 's előjogait készséggel tette le a' szabadság' és egyenlőség' oltárára, szentül hívén, hogy illy áldozat által okvetlenül nagy és dicsó leend a' haza.

És az úrbéres – kiről beszélek, hogy kimondhatlan gyűlölettel van a' földesúr iránt, 's ki a' szent-domingói rab lázadást és ördögi kegyetlenségeket vala nálunk a' felhevültek' képzelgése szerint ismétlendő – a' magyar úrbéres politicalai és gazdasági tanácsért többnyire volt földesúrához folyamodott, pörlekedéseiben egyeztetőkül a' tekintélyes táblabírókat használta, képviselővé majdnem kivétel nélkül nemest választott, és soha ezen elnevezés „úr” vagy „aristocrata” nem volt nála jelszó a' bizodalom' megtagadására, annál kevésbé kitörésekre. Sőt 1848-tól kezdve közte és a' régi birtokosok közt új érintkezések támadtak, mellyek az előbbeni viszonyoknál sokkal szilárdabb rokonszenvet tanúsítanak. A' nép t. i. a' forradalom alatt több vidéken helységbírává és falujegyzővé volt-földesurait választotta, 's a' democratia arra szolgált, hogy egy szorosabb és a' magányélet' minden rétegeibe magát átszövő

érintkezés eszközöltessék a' míveltebb osztály és a' tömeg közt.

Lehet ellen vetésül fölhozni, miként valának tájékok, hol a' népszellem határozottan nyilatkozott a' nagyobb birtokosok ellen, és a' tömeg' terrorismusa annyira ment, hogy voltak gazdagok, kik lakásaikról elköltöztek, 's viszont, kik a' forradalom első napjaiban távol lévén, többé haza menni nem mertek.

Ez igaz.

De kérdés: minő forrása volt e' jeleneteknek? – A' fenyegető helyzet, melly néhol a' gazdagokat és nagy birtokosokat körülövezte, onnan támadt-e, mert ők gazdagok és nagy birtokosok voltak, vagy pedig onnan, mert a' forradalom' doctrináitól vagy veszélyeitől visszaborzadva, befolyásukat és vagyonukat –mint gyaníttaték – más irány' kivívására használták? – Alig valami kivétellel minden demonstratio az utolsó okból történt, és soha kasztgyűlölet' eredményének nem vala tekinthető. – A' nép haragudott a' követre, ki falun mulatott, haragudott a' hivatalnokra, ki a' forradalom miatt mondott le állásáról, haragudott a' nemzetőri tisztre, ha a' szolgálatot nem teljesítette, haragudott a' kortesre, ha kivonta magát a' rendes fegyelem alól, haragudott a' papra, ha a' mozgalomnak tanáccsal vagy tettel ellenszegült: de mindez csak akkor történt, midőn a' táborozások már folyamatban voltak, mert a' forradalom' első stádiumában a' nép okvetlenül békét akart; azonban miután a' revolutio terére lépett, nem szerette, ha mások kétkednek követni vagy nem vezérlik őt. A' nép' terrorismusa tehát, a' mennyiben terrorismust gyakorolt, a' nagyobb birtokosokat és gazdagokat nem ezen előnyeik' miatt, hanem ezen előnyeik daczára is üldözte. Ámbár illy zaklatásokra Magyarországon aránylag kevesebb példa van, mint első tekintetre látszik. –

A' magyar közlakos a' fennebbi tekinteteken kívül, még egy különös nézpontra alá jön. Ő t. i. helyzete által odautasítva volt, hogy az egyenlőségi eszmék terjesztését szintúgy megkezdhette volna saját körében, mint a' többi osztályoknál. Mert kétségtelenül igaz, hogy a' magyar, a' „hódítónak” a' „hazaalapítónak” az „ország' tulajdonosának” tartaték, 's bár a' jogokat testvéreileg osztá meg a' többi népfajokkal, mégis a' kiválólagosság' érzete úgy áthatott az osztályok' minden gyűrűzetén egész a' szalma viskóig, hogy a' földműves is magát, mint magyart, az egyenlők közt az elsőnek hitte, és már nemzetiségénél fogva aristocraticus téren állott. – Továbbá a' magyarnál a' családja, a' származási büszkeség nem a' nemeseknél kezdődik, 's nem ott szűnik meg, hol nincs címlevelél, és nincs írásban gyakorlott kéz a' leágazási táblák' kidolgozására. Népünk szintúgy számlál maga közt régi, vagyonos és tekintélyes családokat, 's az aristocraticus különbségeket a nép életében és szokásaiban messze igen messze el lehet kísérni, míg végre a' szem az utolsó emelkedést a' távolság miatt többé észre sem veszi. Más népeknél is megvan e' fokozat; de nálunk határozottabban tűnik ki, 's a' köz-erkölcsökre sokkal inkább befoly. Hasztalan keresnénk tehát a' magyarnál egy erős ösztönt a' socialismusra csak azért, mert az egyenlőség iránt nagy előszeretettel van, 's ezen eszmének valóságos megoldását onnan reméli.

A' dolog egészen másként áll.

Maga az egyenlőségi tan is népszerűségét nálunk az ezentuli időktől várja. Még nem jött a' nép horizonjához olly közel, és nem érintette a' százados szokásokat átalakító szellemével olly mértékben, hogy érette a' szerény mezei lakokban vágyok ébredessenek új társulati viszonyok után, és az állam' újra rendezésére.

Szóval: akár a' forradalom' történetét bonczoljuk és

a' tényekből vonjunk következtetést a' népszellemre, akár a' népszellem' vizsgálatából vegyük a' tények' megítélésére a' kiindulást: mindkét esetben lehetetlen át nem látni, hogy a' magyar eddigelé épen semmi hajlamot nem mutatott a' socialismusra.

A' megpróbáltatás' órája üthet. Ki tudna most annyi vihar után tartós szélcsendre számítani? ki mondhatná meg a' végletek' határszélét, mellyen túl a' súlyegyenét elvesztett társadalom nem ragadtatatik? kihozná, a' múlt évek' történeteit látva, egy kísérlet' megtételét csak azért kétségbe, mert sikerét remélni a' létező állományi erők' teljes félreismerése volna? ki ne félne most a' háttérben rejlő nagy változásoktól, csak azért, mert a' köz, mellyen át hozzánk kell érkezniök, minden nyomon küzdést, minden mérföldön véres csatahelyet mutatna föl, és az egész óriás távolságnak egy összerontott civilisatio zsákmánytárgyaival kellene beboríttatni? – Ismétlem, hogy a' megpróbáltatás órája üthet, 's talán gyorsabban mint józan ésszel elhinnünk szabad; de semmi kétségem, hogy ha az eszmék' fegyveres propagandája – mint az első francia forradalom' győzedelmekor – elkezdődnék, a' magyar nép az osztrák birodalom többi lakosai között aránylag legerélyesebben utasítaná vissza azon törekvéseket, mellyek a' birtok' fogalmát készülnének újra alakítani.

Forradalomtól a' socialismus miatt nálunk tartani nem lehet. – Ha egész Europa lángba borul, ha semmi támpontja nem leend többé a' ; régi rendnek, a' régi szabadságnak és a' régi társadalomnak; ekkor, talán a' magyar is belé sodortathatik a' közmozgalomba; de hogy e' mozgalmat nem óhajtja, hogy e' mozgalom' kifejlésének gátlására mindent elkövetni kész, erről nekünk kezeskedik a' történeztet és tapasztalás, kezeskedik a' magyar fa

jellemének ismerete, kezeskednek a' nép viszonyai és fogalmai.

Ezer jel együtt kiáltja, hogy hazánkban a' socialisticus irányoknak semmi vagy legalább közel jövőjük nincs.

A' másik szintolly fontos kérdés: valljon, ha egy köztársasági kitörés lepné meg Európát, ha akár Napóleon Lajos által, akár annak megbuktatásáért olly mozgalom indulna meg, melly különösen a' republicai formák' terjesztésére volna intéztetve; akkor a' magyar nép csupán ezen szellem miatt rokonszenvet érezne-e a' külrevolútióval, vagy ragaszkodnék ugyan a' szabadság eszméihez, de a' monarchicus hajlamot ellentétben nem képelné sem a' hazaszeretettel sem az alkotmányos élet' fejlesztésével?

Kérdés: a' magyar nép és a' miveltebb osztályúak közül azok, kik Magyarországon a' vélemény kifejtésére és vezényletére befolyanak, erkölcsökben és gondolkozásukban valósággal monarchicusok-e? Volt-e a' magyarnak valaha czélja akár aristocratiai akár democratiai alapon a' republicát létesíteni? Maga a' forradalom lényegesen hatott-e a' doctrinák tekintetében; vagy pedig a' politicalai nézetek térszínén átfutott, mivel egy gyors vihar, a' nélkül, hogy a' kedély' legelső mélységei, a' régi meggyőződések' fenekéig nyomult volna? –

E' kérdések' megpendítése a' rend' érdekében szükséges.

Én a' nyugalom' teljes és mielőbbi visszaállításának, én a' kedélyek kiengesztelődésének őszinte barátja lévén, a' nép jelleméből kell, hogy kiinduljak, ha azon eszközökre gondolok, mellyek által a' nyugalom 's kibékülés legkönnyebben és legkevesebb áldozattal eszközöltethetik.

Mert a' betegség kórjeleit's kiterjedését kell ismernünk,

ha jól választott gyógyszerek által akarunk az egészség helyreállítására hatni.

Egy diagnosist nem vizsgálni, vagy félreérteni, annyi, mint az orvoslátot a' betegség szövetségesévé tenni, és a' gyógyszertárból adni fegyvert a' halálnak.

Nincs szükség a' régi időket, nincs miért a' történetet bölceleti bonczkés alá venni, ha a' magyar nép' ősi monarchicus hajlamairól szólunk; mert vannak olly megállított tények, mellyeket mindenki elismert, úgyannyra, hogy újra adatokkal bizonyítgatni, a' közönség' megbántása volna.

A' királyság eszméje nálunk századok óta varázshatalom volt. Hódoló tiszteletre ragadta a' magyart mindig, és csodálatos erőfejlesztésre a' vész perczeiben.

Maria Theresia' korát említeni, 's említeni hogy az első francia forradalom Magyarországon senkit tévutakra nem vont, elkoptatott phrasisok' ismétlése volna, még pedig minden czél nélkül; mert a' magyar régi kor' monarchismusa olly kétségtelen és világhírű, mint a' spanyol régi kor' catholicismusa.

Itt, ha a' köztársasági tendenciákról szó emeltetik, tekintet alájöhet

a) az 1825-iki országgyűlés utáni idő egészen a' forradalom kiütéséig;

b) a' forradalom' korszaka;

c) a' forradalom által elhintett eszméknek befolyása a' néptudalomra.

Röviden mondom el véleményemet mindenik pontról.

Senki meg nem fog lépetni nézeteim által, mert – hazánknak dicséretére legyen fölhozva – minden gondol-

kodó ember' véleménye egyezik a' magyar nép jellemének megítélésében. Kiki szerencsés tapintattal tudja nemzetünk szellemének lerajzolásában megkülönböztetni az átmenő hatást az állandótól, és össze nem téveszti a' múltó érzést az érzülettel, a' szenvedély' fellobbanásait a' rendes vérmérsék' józan hangulatával.

Lássuk tehát, de csak madár-távcsőn, csak a' legélesebb körrajzban

A) az 1825-ki országgyűlés utáni korszakot egészen az 1848-ki forradalom valóságos kiütéséig. –

Mutatkozik-e ezen nevezetes évsor eszmemozgalmain köztársasági szín, köztársasági zamat?

A' kormány, hogy a1 magyar országgyűlési szónoklatok a' birodalmi absolutismust – melly 1823 körül a' culminatio' pontjához közelített – legkevésbé se genirozhassák, a' megyék által akarta az adót megajánlatni.

Ha terve sikerülend. természetesen nem lett volna szükség többé diétákra.

A' megyék, hogy az országgyűlést megmentsek e kiszámított haláltól, magukat tették a' vész' elébe.

Kivált a' felső vidékeken néhány törvényhatóságban hihetetlen magasságra hágott az ingerültség, mellynek azonban egész politicala katekismusa a' vis inertiae-ből, a' semmit nem tevés jogának gyakorlatba vételéből állott.

Mínhogy olly kérdésnél, millyen az adómegajánlás volt, épen a' cselekvésen vagy nemcselekvésen fordult meg minden: nem csoda, ha a' kormány' egész gyűlölsége a' makacs megyék ellen irányult; mintán ezek vetették' magukat torlaszul föl a' mindent elbontó absolutismus ellen, és a' mi még több, oppositiojokkal nem sértették meg a' törvényt, annyira sem, mint a' régi francia parlamentek a' belajstromozás' megtagadásakor. Csakhamar tehát

rendkívüli hatalommal fölruházott királyi biztosok küldettek le az engedetlenkedő szellem fékezésére.

A' megyegyűlések határozatai visszavonatni rendeltének, a' hivatalnokok közvád alá vettek, a' jegyzőkönyvből egész innepélyességgel kiszakítottak az adó-megajánlás elleni pontok, a' megyeház teremé bezárattott, a' megyepeccsét lefoglaltaték 's más illy lépések történtek.

Szóval, az erélyes és erőszakos szabályok egész lajstroma igénybe vétetett, de a' kormány a' törvényhozást a' megyék által akarván kikerülni, kénytelen volt hamar észrevenni, hogy magukkal a' megyékkel több baja van, mint a' mennyi az országgyűlés ellenzéseiből származhatik.

A' ministerium tehát a' naponként növekedő akadályoktól visszadöbbenvén, megváltoztatá irányát és a' király az 1825-ki országgyűlés' megnyitásakor világos szavakkal kijelenté, hogy rossz tanácslatok' következtében az alkotmányos ösvényről lelépett ugyan, de az okozott sérelmeket elenyésztetni és a' constitutiót épségben tartani fogja.

Illy előjelek közt kezdődék meg közéletünknek új korszaka.

A' kormánypárt' tagjai, kik még akkor aulicusoknak nevezettek, igen rősz színben állottak, mert önállóságukat, őszinteségöket és alkotmányos érzelmeiket a' megsértett magyar nemesség kétség alá vonta.

Velők szemben egy olly párt küzdött, mellynek minden tagja születésére nézve aristocrata volt, mint az aulicus; politikai hitére nézve pedig tagjainak nagy többsége által szorosán csatoltaték épen azon aristocratai institution betűihez és szelleméhez, a' melly institutióknak betűjét és szellemét az aulicus megsértette volt.

Ezen különbség vala a' két párt közt a' leglényesebb.

Az ellenzék a' sérelmi téren szintolly monarchicus

szellemű volt, mint az aulicus a' dísztermek' sima parquet-én; de több büszkeséggel vala aristocrata és szíve hőbb szeretettel csüggött az alkotmányon, mellyet egyébiránt nem annyira kijavítani mint visszaállítani akart. Mert a' szabadság' eszméinek világhistoriai fejleményei a' magyar közszellemre még nem valának annyi hatással, hogy az 1825-ki országgyűlésen az ellenzéki pártból is sokan bírhatk volna tiszta tudalommal a' reformok és különösen a' képviseleti rendszer' természetéről, előnyeiről és nehézségeiről.

'S ha nem teremtünk magunknak olly kiindulási pontokat, mellyek agyunkban léteznek, de az akkori évek, történészeiében legkisebb jelenség által sem mutatkoztak, ez esetben igen könnyen mondhatunk ítéletet az 1825-diki országgyűlésen megindult pártmozgalmak természetéről 's első folyamáról.

Kétségtelen, hogy az aulicus párt nem ütközött meg, ha a' király' kormánya az ősi előjogok' és szabadságokból időnként valamit tetteg visszavont, vagy elavulni engedett.

Az ellenzék pedig minden jogot őrzött, a' régi alkotmány' egész öszvegét védte, és megbántva volt, ha a' király' kormánya a' lényegtelen törvényeket is kikerülte vagy önkényűleg eltörölte.

Mind a' két párt befolyásos emberei alig valami kivétellel szívökben magyarok voltak 's míveltségök az osztrák birodalmi viszonyok' teljes ismeretéig és az európai eszmemozgalom láthatárának áttekintéséig rendszerint nem emelkedett föl.

Mind a' két párt – egy tagját sem véve ki úgy az udvari mint az ellenzéki pártnak – a' legnagyobb mértékben idegenkedett a' köztársasági eszméktől, mellyek egyébiránt olly ismeretlenek olly távoliak, és az atlanticumon

innen olly tehetetlenek valának, hogy a társalgási körökben is igen ritkán kerültek elő.

Mind a két párt egyaránt volt monarchicus és szilárdul ragaszkodott a *pragmatica sanctio*hoz.

Senki közülök a' király iránti hűséget a' hazaszeretettől külön nem választotta.

Az oppositíót csak azért, mert a' visszaélések ellen határozott modorban nyilatkozott 's néha a' kicsinyességig leszállva, az ősi alkotmány' sérelmeit a' szakemberek micrologiájával kutatta, olly kevéssé lehet a' monarchismustóli idegenkedéssel vádolni, mint Angliában a' Stuartok alatt az úgynevezett cavalierokat.

Ezek is az udvari pártot nem kísérték az alkotmány elleni *reactio*' terére.

Sőt midőn rendszeres törekvést láttak az eskü által biztosított jogokl megtámadására, kikeltek a' visszaélések ellen. Hangúk merész, nyílt'és gyakran követelő is volt; de kívánságuk mindig *loyalis* vala, 's nem a' koronának, – csak a' korona tanácsosainak ártott.

Szóval: az angol cavalier-párt valóságos tory volt, de alkotmányosabb tory mint az akkori udvari párt.

Ily tekintet alá jön többnyire az 1825-ki ellenzék is, 's választóvonalt közte és az *aulicusok* közt nem a' monarchismus nagyobb vagy kisebb mérfoka, de a' törvényesen létező jogok' iránti több vagy csekélyebb ragaszkodás tett.

Az általam vázolt korszak alatt a' monarchismus varázs hatalma nálunk nem az állományi erőkrőli bölceletben, nem a' hűség' vallásosságában mint erkölcstani postulátumban, nem az európai *constitutionalis* fogalmak' divatos irányában, vagy a' legitimisták isteni jogában, szóval, nem egyedül abban feküdt, a' miben más országok' népeinél; mert ezek közül egyik irány sem meríti ki, egyik sem jellemzi egészen a' régi magyar nemes' ragaszkó-

dását koronás királyához, – azon kedély mélységből és előrelátásból csodálatosan szőtt viszonyt, mely a’ legitimiták hitének szenvedélyességével a’ társasági szerződés’ hideg éberségét összekötötte. –

Az 1825-ki ellenzék’ sérelmi tere, mellyen nagyobb mértékben volt conservativ mint az aulicus, néhány év múlva más érdekek’ más világnézetek’ küzdhomokává változott.

A1 megóvásból a’ továbbfejlesztésre, az alkotmány’ mechanicus visszaállításából annak okszerű kijavítására mentünk át

Olly időkbén, midőn a’ jelszavak megmaradnak de értelmök változik; midőn a’ pártzászlók ott állanak kitűzve, hol régen lobogtak, noha az ügy, melly a’ küzdelem’ tárgya, egészen új szint és az előbbenitől különböző súlyt nyert: illy alakulási időkbén közönséges az apostasia iránti panasz. A’ legtiszteletreméltóbb férfiak, kik magukat sodortatni nem engedik, többnyire népszerűségüktől megfosztatnak. ‘S bár első tekintetre felötlőnek látszik, kétségtelen, miként a’ közvélemény rendszerint nem azzal terheli őket, hogy elveik mellett túlmakacsok, a’ mi való; hanem azzal hogy nézeteikben ingadoznak és hittagadók. így látja az utas, míg szekerén gyorsan halad, a’ fákat visszavonulni, így látjuk a’ napot a’ föld’ irányában szünetlen helyet változtatva.

Különösen 1830 óta az ellenzék’ sorukbóli kilépés’ esetei szaporodtak, részint az erkölcsi romlottság miatt, részint a’ jellem’ következetességénél fogva. Az átmenőket új emberek váltották fel, kik ismét gyorsan siettek a’ más padokra. E’ sebes mozgás már magában eléggé elárulta, hogy nagy változások közelgetnek, ‘s hogy e’ változások az alkotmány’ alapelvei közül valamelyiket fogják egész erővel megtámadni.

Mert az úgynevezett politikai hittagadás nagy mennyisége soha sem jelenti csupán a' megvesztegetések' terjedését. Az, egyszersmint az eszmékl fokozatának hév mérője, 's oda mutat, hogy egy törekvés már a' vezér-egyének akaratánál hatalmasabbá lett.

Illyen követelő törekvéssé lön nálunk az általános reform, a' magány- és közjogban egyaránt.

Természetes, hogy a' pártoknak már a' múltból legfőbb nevek maradt meg, sőt az aulicus pártnál az sem.

És itt ismét fölmerül a' kérdés: valljon az új vágyak megingatták-e a' magyar nemzet ismeretes monarchismusát? valljon reformtörekvéseinkben nem rejlett-e köztársasági szellem, nem volt-e kikerülhetlen meghasonlás a' királyság' eszméjével?

Szellőztessük a' kárpitokat.

Tekintsünk több mint 17 év leple mögé a' főbb irányeszmék körvonalainak érintése végett. –

Mit találunk az országgyűlés' naplóiban, a' hírlapok' hasáiban, a' komolyabb irodalom' fejtegetései közt, a' társulatok' törekvéseinél, a' közvéleményben, a' néptudalomban?

Merre vonult a' reformok megindult árja?

Micsoda cél felé terjeszté főerejét?

Minő gátokat akart elsodrani?

Hol volna határa, ha a' februári forradalom eredményétől, mint egy nagy fellegszakadástól emeltetve, medréből ki nem önt, 's a' partokat szét nem szakítja?

Annyira szenvedélyes, annyira nyílt volt a' felhozott 17 év mind terveiben, mind polémiáiban, hogy képzelni sem lehet, miként a' legnagyobb vágyak betakarva maradhattak volna.

Ki csak három hétig lakott Magyarországon, már nem kételkedik ez iránt.

Állítsuk tehát össze, vonjuk a' valóságos gyűlpontokhoz vissza az átalakulási kor' vezéreszméit.

Minő törekvések tengelye körül forogtak a' reform' kérdései?

Azon sorban említem a' főirányokat, a' melly mérték szerint gyakoroltak befolyást a' közvéleményre.

Leghatékonyabb mozgató erő volt a' radicalismus. –

– Miért vizsgálnám e' rövid vázlatban az okokat, mellyekből szükségileg folyt, hogy a' többségnél éveken át nem nyert majd semmi méltánylást a' conservatio' szempontja, 's a' legnagyobb népszerűség is, t. i. Széchenyi grófé, összetöretett, mihelyt megtámadta Kossuthot és a' baloldalt?

A' történezzet kiderítendi tisztán és részrehajlatlanul e' szabálytalan helyzetet.

A' tény kétségtelen.

A' magyar közvélemény bálványozta a' radical ismust.

A' szónoklat' szépsége, a' szónok' hatása ettől függött.

Az író' csak e' jelv alatt szakíthatott halántékaira babérágat.

A' lángész és a' jellem többnyire elvitatva lön a' más zászlók vezéreitől.

Hogy illy igazságtalanság a' rajongás' nem kicsiny fokára mutat, kétségtelen.

De mégis ha az ingerült hangulat' végleteit, ha a' magyar baloldal' szélső törekvéseit most vizsgáljuk, lehetetlen az 1848-ik év előtti radicalismust, európai értelemben, annak tartani.

Lássuk, milly természete volt e' radicalismusnak? 's meddig terjedtek határai?

A' magyar radicalismus szélesebb vala a' magány- mint a' közjog' mezején.

Sarkeszméi: a' szabad föld és a' közadózás szét- ágazó következményeikkel, igen természetesen keresztül- fonódtak volna, mind a' magány- mind a' közjog' legapróbb érzetein, és a' birtokviszonyokkal együtt utoljára is meg- változtatták volna a' politicalai formákat, a' befolyás főténye- zőit más helyekre tévén, más érdekekkel kötvén össze.

De a' stádiumok, mellyek közt e' két sark- eszme mozgott a' törvényhozásnál és az iro- dalomban, aránylag nem valának szélesek, s kevesebb rázkódással fenyegették az alkot- mányt mint a' birtokviszony okát. –

A' szabadföld eszméje t. i. magába foglalta elő- ször hogy az úrbéri bírfok, és másodsor, hogy a' n e- mesi birtok fölszabadíttassék.

Az úrbéri birtokra nézve a' baloldal évenként többet kívánt, mert a' transactio iránt – nem egészen súly nél- küli okokból – hosszasan nem mutatkozott a' más pártnál hajlam és a' közvélemény naponként inkább lön elmér- gezve.

De még 1848-ik év elején is az ellenzék kívánsága lényegileg ez volt: az örökváltság rögtön eszközöltessék teljes vagy méltányos kártérítés mellett; a' kártérítést hordozza az úrbéres és az állomány együtt. E' kívánságból a' rögtöni megszüntetése a' napszámnak magánál az ellenzéknel sem bírt többséggel; mert a' tekintélyek csaknem kivétel nélkül bizonyos éveket akar- tak kikötni. Továbbá a' pártok közti transactio' tárgyául tartatékfőn, hogy a' méltányos kártérítés hány pro- centtel legyen csekélyebb a' teljes kártérítésnél? Itt az

ellenzék eléggé engedékenynek látszott. Végre, hogy az állomány csak egyharmadát hordozza az örökváltsági öszvegnék: ez uralkodó nézet volt az oppositio többségénél.

Mi a' nemesi birtok fölszabadítását illeti, az ősiség' már akkor meg vala nálunk támadva, midőn e' szövevényes kérdésnek minden oldalról megvizsgálására még a' műveltek közt sem volt elég politikai és országgazdászati ismeret.

Az ősiség fölött pálczát tört a' közvélemény, 's csak az után jutott a' politikai pártoknak eszébe az ősiség' természetét és eltörlésének practicus nehézségeit figyelemmel vizsgálni.

Ezen előlegező modort vitte át az ellenzék az országgyűlési tanácskozmányokba is. Kívánsága 1848 elején több nem vala: mint a' nemesi birtok' fölszabadítását elvileg kimondani az ősiségnek eltörlése által. — Az elvtől a' foganatosításig hosszú ut hagyatott volna fön. Választmányok valának kinevezendők egy új polgári törvénykönyvnek szerkesztésére; mert — mint mondaték — az ősiség minden magánjogi viszonyokon átszövödvén, csak a' civilis codex átvizsgálása és újraalkotása útján töröltethetik valósággal el. Míg ez végrehajthatatnék, az ellenzék olly provisorius intézkedésekkel megelégtült volna, mellyek a' fekvő vagyon' mozgóvá tételét könnyítik. Itt a' másik párttali széles alkutért szándékozott nyitni, 's olly módok' elfogadására is kész volt, mellyek egy hiteltár' megnyitása által a' provisorius szabályoknak kellemetlen következéseit kikerülhetővé teszik vala; de e' hiteltárra nézve kezességet kívánt az alapszabályok' elveiben a' felől, hogy a' politikai pártok' fegyverévé nem váland, mi leginkább a' hiteltárnak a' kormány befolyásától független vezénylése által történhetett. Az aggodalmak, mellyek válhatatlan összefüggésbe hozták e' követelést a' hiteltár' sorsával, kétségkívül túlsá-

gosak valának, de az akkori viszonyok' lélektanából, az uralkodó pártfélékenység természetéből folytak. –

Bentham nézete szerint a' legnagyobb közjogi változások, a' legáltalánosabb forradalmak az osztály' és successio kérdéséből támadnak. Hosszasabb időt véve mértékül a' magánjog' rendezése határozza el, hogy egy állam minő alkotmánnyal bírjon, 's hogy az aristocratia, democratia, vagy a' socialismus és a' mindent fölösztató elméletek vegyék át a' közügyek' vezénylését.

Ha illy nézetből tekintjük az ellenzék doctrinált, bizonyosnak látszik, miként e' párt a' mióta a' reform terére lépett, a' birtokviszonyokat mindig a' democratia érdekében rendezte volna, 's az ősiség üresen maradt helyét olly intézményekkel szándékozott betölteni, mellyek a' fekvő-birtokot az ingó vagyon' mozgékonyásával ellátni, az örökösödést a' véghagyomány széles joga által megszorítani, és a' föld határtalan felosztását egészen a' porlógazdaságig előcsélleni fogták volna.

De daczára a' fennebbi sorokban jellemzett törekvésnek, midőn tüzetesen előhozatik egy polgári törvénykönyv, az ellenzék, az 1848-ik év' kezdetén uralkodó szellemből ítélve, még hajlandó valamely' más párttal politikai magasabb tekintetknél fogva transigálni, határozott mennyiségű hitbizományok' megalkathatására nézve; ha ezen engedmény által az ősiség' természetét az országban létező többi fekvő birtokról teljesen lerázhatja.

Bár a' középnemesség a' mágnások iránt nem csekély mértékben vala ingerült, mégis a hitbizományozás a' felsőházra szükséges elemek' kiállításáig megszavaztatott volna, ha a' jobb oldal is kölcsönös engedékenységre hajlamot mutat. –

A' magyar közvélemény' radicalismusának másik sarkeszméje a' k ö z a d ó z á s volt,

Nincs miért magunkra ruházni szélső nagylelkűséget. A' pártok, a' nagy pillanatokban tudnak magasztosak és feláldozók lenni; de a' parlamenti élet' rendes folyama alatt önzésüket nem' veték le. Helytelen is volna az érzélgésért az érdekeket szem elöl veszteni, épen olly erőknek, mellyek az érdekek kiegyenlítéséért, nem pedig széttiprásáért léteznek.

A' nyugalmas időkben minél önzéstelenebbnek látszik egy párt, annál kétségesebb: akarja-e a' sikert? És ha még is akarná, már ekkor csaknem bizonyos, hogy nem a' tárgy, mellyért túlzólag volt nemeslelkű, a' fő cél, hanem eszköz, más célokra, mellyek által az elhallgattott önzés kártéríttetni fog.

Ez a' pártok' bölcselete.

Az 1848-ik év' kezdete szigorúan véve nem volt már egészen nyugalmas idő. A' szenvedélyek fölhúrozva voltak; de annyira még sem ment a' pártrajongás, hogy heve által a' pártönzés fölolvadjon.

Kiindulási pontnak állíthatjuk fel, hogy az ellenzék többsége az utolsó pozsonyi országgyűlés megnyitásakor Kossuthnak a' Hetilapban közlött cikkeit, a' közadózásbani rögtöni és teljes osztozásra nézve, az alkalmazáskor egész terjedelemben nem szívesen fogadta volna el.

Az ellenzék követelte a' közadózás' elvének kimondását.

De első lépésül még 1848 elején is megegyezett volna, ha az elv' elhatározatván, a' közadózás az adónak minden ágaira nézve egyszerre nem is terjesztetik ki: – csakhogy a' nemes' adózása ne viselje a' subsidium' semmi színét; az adóösszeg, mellyet a' szabadalmas osztály elvállalt, ne legyen a' túlságig csekély; a' házipénztár' összegének meghatározása és fölhajtása majdnem egészen a' megyék' kezében maradjon.

Az utóbbi kívánat a' középnemességnek a' mágnásokkal kölcsönös torzsalkodásaiból merült fel.

A' megyék' tágas adó vetési joga inkább terhelte Tolna a' felső aristocratiát, mert a' megyéken túlsúllyal bírt a' középnemesség.

Viszont a' helytartótanácsnak nagy befolyása a' háziadó kérdésében a' középnemességet aránytalanul nyomhatta vala; mert a' kormányra és a' központi hatalom minden közlegeire a' magas aristokratia gyakorolt eldöntő hatást.

Egyik fél sem tett föl igazságosságot a' másik félről.

Ebben a' pártok egyeztek.

A' vastag önzés közös volt; különben a' statusok, a' józan és rendezett kormányzás' eszméi inkább szólottak a' conservatív párt mellett. –

Mondám fennebb, hogy a' februári forradalom előtti magyar radicalismus szélesebb volt a' magány- mint a' közjog mezején.

A' szabadföld' és a' közzadózás' pártja az alkotmány' általános revisioját soha sem sürgette.

Nem kívánt chartát.

Szorosan a' históriai téren maradt.

És e' történelmi fejlesztés irányában is maga zárt el némelly ösvényt, melyre közelebbről lépni sem akart.

Bizott a' szokások' alakító erejében, 's nem kért, nem óhajtott támaszt az írott törvények által ott, hol az élet' igényei czélszerűbben egyenlíthették ki a' nehézségeket, mint a' betűk. Világos példa erre az alsó és felső tábla egymáshoz viszonyának, érintkezésmodjainak és jogkörének határozatlansága, mely nem került el egyik párt' figyelmét is; de a' baloldal által szintűgy volt a' tárgyai-hatás alól kivéve, mint a' conservativeknél. Sőt a' mi sorainkban pártbiemek tartatott 's félrevonás jelének tekin-

tették a' legkisebb agitatio e' kérdés' napirendre hozatala iránt.

'S mit kívánt, minő reformokat sürgetett az ellenzék, a' hol positiv tervei voltak?

A' szabadföld' és közadózás pártja nem monda, hogy miután az örökváltság' életbe lépése 's az ősiség eltörlése a' földbirtokot egyenlővé tette, a' közterhek' viselése pedig a' politikai jogokbani testvéri osztozásnak társeszméje: önként következik, hogy szintén ki kell elvileg mondani, a' politikai jogegyenlőséget, ámbár annak alkalmazása, mint a' szabadföldnél és a' közadózásnál, pártalkudozások' tárgya lehet.

Az ellenzék 1848 elején sem állott elő illy végletekkel; mert érzé a' különbséget a' csalokoskodás és az okok közt, 's mert nem akart az alkotmány' mezején olly gyökeres és olly gyors reformokat, mint a' magányjogban.

Meddig terjedtek tehát követelésesei?

Hogy a' városoknak 16 országgyűlési szavazat adassék.

Hogy a' megy egy ülések tagjai ne álljanak kizárólag csak a' szabaditékos osztály embereiből.

Hogy a' királyi városokban mind a' városi polgárságra, mind a' hivatalnokokra, mind illetőleg a' követekre nézve a' választási jognak széles alapja legyen.

A' megyékben micsoda rés, minő bejárat nyitassék a' népelemnek? – erről az ellenzéknek, mint pártnak, higgadt eszméi nem voltak.

Átalában a' választási jogok természetét Magyarországon kevés ember ismerte csak annyira is, hogy felszínes gondolkozását elpalástolhassa.

A' conservatív párt és az ellenzék minden elmélet felé kapkodott, 's gyakran sértette meg saját fegyverével magát.

Az eszmék' zavarjából csakugyan kivenni lehetett, hogy a' conservatívek a' kétfoku választást kedvelik; az

ellenzék pedig kész áldozatokat hozni a' közvetlen választási jogért.

Megjegyzéseimnek eredménye következő.

Az ellenzék még 1848 elején a' rendi alkotmánynak új támaszt akart adni a' városok' coordinationával, és a' városi elemnek, mint negyedik rendnek a' törvényhozásbani határozott részvéte által;

az ellenzék, hogy e' célját elérhesse, kész lett volna a' közvetlen választást magas census mellett elfogadni.

Ennyi változtatást akart a' követi ház' szerkezetébe

És a' felsőháznál?

Annak szerkezetét a' legközelebbi évek alatt érinteni sem kívánta. –

Ha a' februári forradalom terminológiáját, vagy hogy ennél kevesebbet mondjak, – ha a' mostani legellenforradalmibb törekvések' mértékét,... vagy hogy még kisebb párvonalt keressek, –ha a' februári napok előtt a' legilliberalisabb szellemű alkotmányos ország' irányait összehasonlítjuk a' magyar ellenzék' követeléseivel a' közjogi reformokra nézve: kénytelenek leendünk bevallani, miként európai fogalmak szerint a' mi 1848-iki radicalismusunk nagyon mérsékelt volt, 's az csak az aránylagos gyorsaság' érdemét vagy vádját igényelheti.

Szívesen elismerem a' rendkívüli viszonyokat, mellyek néhol és némely időkben az óvatosságot nagyobb hazafisággá emelik, mint a' szabadságszeretetet.

'S könnyen megeshetik, hogy a' történezet' nem ott fogja a' bölcseséget találni, a' hol a' mi párthiuságunk.

Egyébiránt én most nem bírálatot akarok a' jobb és baloldaltól, – hanem a' múlt évek' törekvéseit szeretném hűn jellemzeni.

És a' főkérdés, mellyet szem előtt tartok: hogy az újabb kor' mozgalmi folytat-e be, 's ha igen

m i l l y m é r t é k b e n , a ’ m a g y a r n e m z e t ’ e l i s m e r t m o n a r c h i c u s h a j l á m á n a k g y ö n g í t é s é r e ?

‘S a ’ m a g y a r r a d i c a l i s m u s , m e l l y m i u t á n a ’ r e f o r m ’ t e r é r e l é p t ü n k , l a s s a n k é n t f ö l ü l k e r ü l t ‘s k é t s é g t e l e n t ö b b s é g b e n v o l t , s a j á t t e r m é s z e t é n é l f o g v a e l l e n t é t b e n á l l o t t - e a ’ m o n a r c h i s m u s s a l , v a g y p e d i g m i n d e n e s z m é t m e l l y f é n y k ö r t v o n t a ’ k i r á l y ’ f e j é r e , é r i n t e t l e n ü l h a g y o t t ?

Ez különös figyelmet érdemel.

Mert kétségtelen, miként kivált a ’ forradalmat megelőző években a ’ leghatékonyabb mozgató erő a ’ radicalismus vala, és Kossuth, akárminő színben tűnjék most föl, nem a ’ legszélsőbb tagja volt az ellenzéknek, hanem a ’ legdesorganizálabb talentum a ’ különböző pártok ’ kitűnő egyénei közt, – maga a ’ tagadás ’ szelleme, kit nem foghat be, nem fékezhet, nem elégíthet ki olly keskeny korlát, mellyet pártnak nevezünk.

‘S tehát a ’ magyar radicalismus ’ háttérében volt-e 1848 elején köztársasági irány?

Megengedem, hogy egy törekvés szélesebb, mint azoknak belátása, kik képviselik.

Nem hozom kétségbe, hogy a ’ februári forradalom által jellemzett democratia, melly az általános szavazatjogig terjed ki és a ’ számtöbbséggel szemben az érdekek ’ súlyát minden tekintet nélkül hagyja, a ’ monarchismussal ellenkezik még akkor is, ha pártolói őszintén vagy színlésből az uralkodó ’ szövetségesei volnának, és a ’ királyság ’ eszméjét védnek.

Van bizonyos kiterjedése a ’ néphatalomnak, mellyel a ’ koronáknak utógondolat vagy megcsalás nélkül egyezkedni nem lehet.

Sokkal fölvilágosodtabb korban élünk, hogysesem olly lendületeknek, mellyek az államra hatni kívannak, fontoságát eltagadni lehessen.

A' belátás többé nem párttitok.

Miért vitatni, hogy a' februariusi radicalismus nem csak Franciaországban köztársasági, hanem mindenütt, a' hol hirdettetik, ha szintén egy autocratortól nyert is a' terjedésre szabadalmat, – ha szinten a' kolostorok' favágójává és a' királyi várak kövezetseprőjévé ajánlkozik is?

Értem pedig a' februári radicalismuson az általános szavazat jogot és az olly mechanizmust, melly e' szavazatjog' követeléseinek mérséklésére sem a' parlamenti tárgyalások' rendszerében, sem a' consolidait érdek' kiemelésében, sem egy erős és némelly pontokban Önálló végrehajtó hatalom' alakításában ellensúlyt nem keres.

Ezen új szabású radicalismus soha őszinte frigyen nem lehet a' trónokkal.

Belgium' chartája a' február előtti kor' legszélsőbb műve; de mellette a' királyság fenáll, a' béke, az ipar, a' kedélynyugalom gyarapodik, jeléül, hogy a' szabadság' széles alapja és a' radicalismus, még a' maga végleteiben is, nem okvetlenül ellensége a' királyságnak, mind addig, míg a' népfelség' eszméinek utolsó következményeit nem kutatja, 's az elmélet' diadalát a' létező társulati erők felett nem akarja az álami erők' súlyegyenének teljes elhárítása által eszközölni.

Azonban ott, hol a' társadalmi erők 's az életben rámutatható érdekek ellen indíttatik harcz a' számtöbbség' neve és az általános szavazatjog' jelve alatt, ott iszonyú anacronismus a' királyság, ha fetisimádással vennék is körül a' politicalai ámitók. –

Már visszatérve az 1848-ik év elején mutatkozott magyar radicalismusra, kérdem akár azt, ki minden mozdulatait ellenezte, akár azt, ki mint én, sok lépéseinél botlást

látott, kérdem: volt-e e' radicalismusnak kivívott határozataiban, formulázott törvényczikkeiben és a' tekintélyes egyének által sürgetett teendőiben, mellyek a vidéken pártprogrammul szolgáltak, ismétlem, volt-e olly közjogi irány, melly az európai nézetek szerint radicalisnak tekintethetett volna?

Talán a' városok' szavazatjoga, a' negyedik rend' eszméje szárnyalta túl az európai alkotmányok' horderejét?

Vagy talán az örökváltság' és az aviticitás' kérdésének azon megoldásában, melly 1848 elején az ellenzék' nagy többségét kielégítette volna, több radicalismus volt, mint a' mennyit a' kisded német állományokban 1817 óta sok udvari tanácsos és sok minister javaslatba hozott? – Aligha bebizonyíthatatnék csak annyi is.

És találkozott-e bár kivételként, magyar politicus, ki a' népfelség' fogalmát olly terrénumra vitte, hol az magára áll, mint független és féketlen szenvedély, mint a' sokadalom' szeszélye, mint az értelem' jogainak elkobzása a' főöszeveg számára?

'S volt-e nálunk, ki kérdésbe hozta volna azon híres berlini „Vereinbarungot”, azon egyeztetését a' népakaratnak a' királyság' érdekeivel, melly sok magát épen nem radicalnak valló németországi tudóst fölingerelt? Nincs miért aggódjam a' felelet iránt, mellyet az európai viszonyok' ismerői e' kérdésekre adnának.

'S ha az ellenzék szélső árnyolatánál sem találtunk a' radicalismusban a' monarchiái institutio ellen intézett törekvést, hogyan kereshetnénk a' mérsékeltebb töredékekben vagy a' conservativ pártban, melly a' haladás' eszméjét szintén elfogadta, csakhogy a' reformterveket több szigorral és óvatossággal akarta az alkotmányba illeszteni, mint mi, a' nemzet' vágyait 's a' körülményeket tekintve, czélszerűnek hittük?

Ki csalatkozott a' pártok közül? még eldöntve nincs; mert a' tért, mellyre a' viszonyok' rendkívüli bonyodalmai Kossuth' agitatiojával kezefogva, a' magyart föleröltették, józanon nem lehet a' februári forradalmat megelőzőtt tények' folyadékának tekinteni.

'S végtére is azt bizonyítani, hogy az 1848-ik év elején a' magyar radicalismusban a' monarchiái rendszer elleni törekvések rejlettek, – azt állítani, hogy az ellenzék akkori kívánatai a' királyságot aláásták volna, csak úgy lehetne, ha valami bölcs által előbb világosan kifejtetnék, miként az európai alkotmányos országok közül a' legkeskenyebb képviseleti alappal bíró államok, sőt azon országok is, hol rendi alkotmányok léteznek, a' monarchismusnak nem lehetnek magoknál az intézményeknél fogva őszinte barátai.

Nincs ki illy képtelenséget bebizonyítani tudjon.

'S viszont nincs ki megmutathassa, hogy azon közjogi tervek, mellyeket az ellenzék 1848 e1 éjén kívánt, 'smellyeknek maximuma 16 városi szavazat lett volna, Magyarországot szabadelvűbb alkotmánnyal látták volna e1, mint a' millyenek akkor az európai rendi alkotmányok valának. –

Távozzunk az eszmék' más vidékeire.

Mondottam fennebb, hogy ama korszakban, melly 1825-től egészen az 1848-iki forradalom valóságos kiütéséig terjed, miután a' nemzet a' sérelmi térről a' haladásira lépett át, vágyait nem csupán egy törekvés' tengelye körül őszpontosította.

Kétségtelen ugyan, hogy kivált az utolsó években leg-hatékonyabb mozgatóerő volt a' radicalismus; de valának e' kornak még más vezéreszméi is, mellyek nagy rokonszenvek és lankadatlan munkásság' tárgyául szolgáltak.

'S itt megint előkerül azon kérdés: valljon, ha a' többi irányokról leszakítjuk a' titokleplet, hogy magát a' valót

minden mysterium nélkül láthassuk, ha a' történezet hűségével, melly egy sáppadt tényre sem festi rá az egészség tiszta arcszínét, ha szoros igazságszeretettel nyomozandunk, nem tekintve semmi kötelességre a' részrehajlatlanságon kívül: ez esetben, nem fogunk-e a' pozsonyi pártküzdelmek' rétegei közt olly forrásokra találni, melly ékből okvetlenül monarchismus elleni gyűlöletet és köztársasági szellemet kellett a' közvéleménynek meríteni?

Vizsgáljuk, taglalgassuk a' forradalom' kiütése előtti kor' minden fő irányát rendre.

A' politikai radicalismus után legtöbb erővel bírt a' nemzeti ség kérdése.

Ez volt a' törekvések' második gyűlpontja.

'S minő természete vala ezen eszmemozgalomnak?

A' nemzetiség inkább conservatív, mint szabadelvű irány volt.

Nem kívánok félreértetni.

Most a' könnyelmű definitionak kártékonyabbak következményei, mint rendes időkben.

Eddig is hibáztattam az elméletek hőseit, kik ha históriát irtak, vagy ha az ítések' meggyújtott fáklyáival a' multak' cathacombáit vizsgálták, a' lefolyt idők' emberein mindig azon jellemvonásokat fedezték fel, a' mellyekre szükségök volt, hogy rögtönzött állításaik' érvényességére a' történezetet' bélyegjegyét nyomhassák.

Az illy csinált múlt, mellynek ellenmondott minden oklevél, minden nyomozat, már is többet ártott a' polgárisodásnak, mint a' herostratesi düh, mint az első francia forradalom' egyik úttörőjének és áldozatának azon kívánsága, hogy a' levéltárak és az okiratgyűjtemények elégettessenek, mert a' múlttól végkép szakítani kell, ha a' jelenkort salakjaitól megtisztítani akarjuk.

Maga a' socialismus sem lett volna mint új eszme veszélyes.

Nyilvesszőire a' mérget, melly a' kicsiny sebet, a' bőr-repedést is halálossá teszi, a' múltból, a' kereszténység ős századaiból, szerezte meg.

Védelmére és létesítésére az első keresztény associatiók hozatnak föl.

Csodálatos, hogy épen azon pártok, mellyek az aristocratiát gyűlölik, minden nézeteiknek ajánlására hosszú családfát készítenek.

Cabet még Thierset is communistának állítja, 's Icar i á j á η a k Palestinából és a' betlehemi jászol' deszkáiból készíti alapjait.

Örökké a' positivumból, a' megtörténtből kerestetik ki a' légvárák' ékköve.

Ebből áll korunknak charlatanismusa és veszélye. –

Világért sem akarnék tehát a' nemzetiség' ügyére nézve egy Procrusteságyat készíteni, mellyre a' múltat szegezzem, hogy megcsonkíttassék, vagy a' valóságnál a' diabetica kúreszközei által hosszabbra legyen vonva.

Nem azt állítom, miként a' conservatívek voltak a' magyar nemzetiség' legmelegebb védői.

Mert a' leghűbb magyar, Széchenyi, soha nem tartozott ezen párthoz.

És Horvátországra nézve a' magyarnyelv invasióit tekintvén, minden ellenszegülés a' baloldal' padjairól emelkedék. – Bölcs előrelátással történt-e ez, vagy pedig az ellenzék volt az időjelek' jobb ismerője?: megvitatni nem tartozik célomhoz.

Én csak annyit erősítek, mennyit nem fog senki kétség alá vonni, ha a' magyar pártmozgalmakkal ismeretes. –

A' nemzetiség' inkább conservatív mint szabadelvű irányából következett, hogy a' felsőház' eltörlését a' radi-

calismus nem merte sürgetni, sőt még reorganisation'át is halasztotta. – Ugyanis a' mágnásokban és az egyházi főnökökben mit kíméltek a' haladás' szélső színezetei is?

Ne csaljuk magunkat.

A' mágnásoknál nem a' nagybirtok' érdekei jöttek tekintet alá; mert a' radicalismus olly kevésbé bálványozta a' dominiumokat, mint a' születést.

Hogy hazánkban a' nagybirtokok majd mind a' magyarfaj' kezei közt voltak: ezt a' statisticus világosan kimutatta. 'S ne Montesquieuben, de az oskolai kézikönyvektől kezdve Fényes Elek munkájáig minden rősz és jó statisti-cában keressétek 's föltalálandjátok a' mágnások elleni erősz izgatások' kimaradásának okait.

És az egyházi főnökök azért ültek-e háborithatlanul padjaikon, mert a' protestáns radicalis szónok és író különösen kedvelte a' catholicismust; vagy azért, mert a' catholicus radicalis ember nálunk a' papiuralkodásnak elvileg barátja volt?

Bizony Magyarországon az ultramontan nézetek miatt a' felsőház' egyik kiegészítő részének, a' magas clerusnak, törvényhozói szerepe nem volt kösziklára épült vár.

Hanem, hogy a' felsőpapság szintén magyarérezelmű volt, és helyzeténél fogva nem is fordíthatta befolyását a' nemzetiség ellen: ez vala az ok, melly miatt a' mágnások tábláján csendesesen ülhetett, és a' reformpárt óvakodóbb egyénei által jogköre nem illettetek.

Szálljunk alább.

A' nemzetiség' conservativ irányából eredt a' politikai végletekre vonatkozó minden megdöbbenés.

A' magyar okosabb volt, mintsem egy megkövült aristocratiai rendszert czélnak tekinthetett volna; ezért hajlott a' szabadelvűségre: de viszont nemzetibb érezelmű vala, mintsem a' szabadelvűséget olly gyorsan vigye

a' szélső határokig, hogy ne maga számára díszítse föl a' hazát.

E' két polaris erő' egymást kölcsönösen leküzdő hatá-saiból eredt, hogy a' pártok néha igazságtalanok voltak a' szabadság eszméje iránt a' nemzetiség miatt, máskor a' szabadság' ígéreteiért elhanyagolták a' hasznot, a' nyere-ményt, melly a' nemzetiség' ügyének gyümölcsözendett vala.

Soha egészen elnémítva nem lön e' két érdek' emlé-keztető szózata; a' nemzetiség' a' köz- és magányjog' conser-vatiojára, a' szabadelvűség pedig gyors változtatásokra buzdítván a' kedélyeket és az értelmet

Egyik politicalai párt sem egyezettette össze elég tapin-tattal a' két iránynt.

Mechanicus köttetésben állottak inkább egymáshoz a' nyelv' és az institution kérdése, mint szellemi kapcsolatban.

A' távolság sejdítve lön az avatottabbak által. –

Kossuth' népszerűségével a' radicalismus fölülkere-kedett.

A' conservativek – mint látszott – az összeütkezés' eseteiben inkább valának a' nemzetiségi érdekek mellett; a' baloldal' emberei pedig kevésbé hitték szükségesnek a' szabadság' némelly kérdéseinek megoldását nemzetiségi tekintetekért odábutalni.

És nekünk, párkányán az 1848-ki változásoknak, vagy legalább nem sok idővel az utolsó pozsonyi ország-gyűlés' megnyitása előtt, hallanunk kellett 's hallani többször, hogy ha a' nemzetiség' és szabadság' valaha össze-férhetlennek fogna mutatkozni, az ellenzék' egy része inkább a' teljes szabadságot választaná, mint a' nemzetiséget korlátolt és keskeny alapú alkotmányos lét mellett.

Ezt természetesen csak kevés számú radicalok beszélték.

Kossuth, hogy a' nemzetiség' fékereje se vonhassa vissza a' megtüzesült indulatokat, hogy a' felforgatási szenvedélyek' minden kapui kinyíljanak, egy czifra eszmét gondolt ki, melly soványságát rojtok és csillám közé takarta, – egy eszmét, melly megnyugtathatta azoknak lelkiismeretét, kik okvetlenül megnyugodtaknak lenni vagy látszani kívántak.

A' szabadság, monda ő, akkora olvasztó erővel bír, hogy a' ki a' szabadságot ígéri, a' többi népfajok a' szabadságért nemzetiségöket fogják odaadni.

A' következés megmutatta: volt-e belérdeke e' felfűtt eszmének?

És a' magyar épen azon helyzetbe jött, hogy most saját magán is megpróbálhatja a' szabadság' olvasztó erejéről tanját a' nagy izgatónak. –

A' februári események előtt még Kossuth' ellenében is meg voltak az ellenzék' tekintélyesebb egyénei arról győződve, hogy a' nemzetiség' eszméje nem minden pontokban azonos a' szabadság' radicalismusával.

Ennélfogva a' nemzetiség' conservativ súlyát több vagy kevesebb mértékben örökké beszámították.

A' magányjogban a' fekvő birtok' természetének átalakítására vonatkozó kérdéseket a' nemzetiség' ügye korlátozta, ha nem is az eszmék szélességére, de legalább a' tárgyalás' sorozatára és idejére nézve.

'S valljon a' követi táblánál miért történt, hogy a' városok' kérdése több hátráltatást szenvedett, mint kellett volna, 's mint különösen az ellenzéktől várni lehetett?

Csupán azért, mert a' győzedelmes radicalismus saját magát fékezte, hogy kihallgathassa az aggodalmakat, melyeket elébe terjesztett a' conservativ jellemű nemzetiség.

És a' népképviselőt, mellyről a' felhevült képzelődés annyi spanyolvárat, vagy a' mi prózaiban hangzik, annyi cseh falvakat épített, ugyan miért nem emelé 1848 elején az olly szép zengésű követeléseit az európai törekvések' színvonaláig?

Talán a' magyar követ a' francia banquettek kívánataitól azért döbönt vissza, mert Guizot aggódék, Marie izgatott, Blanc Lajos az új dolgok' várása miatt magán kívül volt.

Néhány szegény és csekély hatású literátor ismerte ezen férfiak' viszonyait az európai korkérdésekhez.

Mit tudott a' kiolvashatlan nevekről a' táblabíró?

És a' pozsonyi követek – nem megbántásból van mondvá – kik a' világtörténeszeti eszmékkal ha nem is úgy játszottak, mint a' gyermek szokott játszani, midőn az utcára lőtt bombát lábával forgatja, míg elpattan; a' pozsonyi követek, kik közül sokan inkább tréfából társalogtak az újabb francia eszmékkal mint rokonszenv miatt, és inkább mulatták magukat, mintsem felvilágosultak általok: ismétlem, ezen pozsonyi követeknek nagy száma nem vala eléggé gyakorlott a' választási törvényeknek befolyását a' különböző politicalai rendszerekre megítélni.

'S ha tehát az ellenzék vonakodék átkarolni az általános szavazatjogot, ha az alsóház követeinek választásánál a' magas censust is elfogadta volna, mint a' februári mozgalmak előtt örömmel teendete vala; – bizonyosan ez nem a' francia banquettek iránti véleményéből folyt.

Miért ámítanók magunkat?

Az ellenzék meghajolt a' nemzetiség' remegő alakja előtt, féltette a' még nem eléggé erős lényt egy egészen ismeretlen vidékre, egy a' régítől merőben különböző politicalai égaly alá vezetni, hol más lehet a' napfény éltető hatása, de mások lehetnek a' viharok és fellegszakadások

is. E' félelméből következtek mérséklettsége és ebből származott az utolsó pozsonyi országgyűlés kezdetén is még ama békítő hangulat, melyből világosan kitetszik, miként haa' kétfoku választástól az Apponyi-kormány eláll, akkor az ellenzék 's a' conservatívek közt a' census' mennyiségére és a1 választási formákra nézve nem sok különbség forgott volna fön.

Természetesen a' februári forradalom mindent megváltoztatott.

Az elfogulatlan az eddig mondottakból is láthatja a' magyar nemzetiség ügyének conserváló erejét.

Szerencséjére volt-e ez, vagy ártalmára hazánknak? – ide nem tartozik.

Valamint az sem, hogy a' februári forradalom nélkül is nem következett volna-e hamar be olly idő, midőn a' radicalismus eltaszítandja magától a' nemzetiséget; mert a' szabadság olvasztó erejét elégnék hiendette Magyarország sorsának biztosítására?

Illy idő csalhatatlanul hamar állott volna be.

Legalább minden körülmény erre mutatott.

De viszont nagy kérdés, hogy békés helyzetben, midőn az eszmék' súlyegyene nem bomlik meg, követte volna-e a' parlamenti többség a' szélső radicalismust e' mezőre?

Legyen szabad kétkednem.

Azonban bár hogy fogott volna történni, előttem most csak az forog fenn: valljon ama korszaknak, mely 1825-től a' magyar forradalom' valóságos kiütéséig terjed, második mozgató ereje, második vezéreszméje, melynek tengelye körül számos törekvés özpontosult, t. i. a' nemzetiség fejthetett-e ki köztársasági szellemet, folyhatott-e be a' magyar nép' ősi monarchicus hajlamának gyöngítésére?

E'kérdés a' fennebbi tárgyalás után' talán szükségtelen.

Miért tudakolni, hogy az aristocratismus, mellynek a' viszonyok' sajtászerúsége miatt állandó segédévé vált a' nemzetiségi érdek, nem ellenkezik-e elvileg a' monarchismussal?

Az élet és a' tudomány az aristocratiái elemet keresi a' megalakuló dynastiák' számára; 's aggodalmakkal szoktunk azon régi trónokra nézni, mellyek körül egészen új viszonyok lepik el az aristocratiá által szerzett történeti és szociális tért.

És így a' conservatio mezején alig lehet kétség alatt nemzetiségünk' hatásának iránya.

De nincs-e, nem volt-e magának a' magyar fejlődésnek, mint magyar szellemnek, monarchismus elleni tendenciája? – ez hozthatik még elő.

Alig van nehezebb feladat, mint elvonatkozva a' politikai érdekek- és körülményektől, vizsgálni egy nemzet' fogékonyságát bizonyos politikai rendszer iránt.

Istennek hála e' fáradtságtól föloldozva vagyok.

Ezer év óta mondták már, hogy a' mi ázsiai természetünk, a' mi jellemünknek minden igényei összeforva vannak a' királyság' eszméjével; – és e' bizonyítvány az egymást követő századok által megpecsételve és hitelesítve, úgy hiszem, elég érvénnyel bír 's feloldoz hosszas megmutatásától, miként a' magyar nemzetiség mint nemzetiség, nincs miért, hogy köztársasági jelleműnek tartassék.

Azonban sokan még ellenvethetik, miként nemzetiségünk végtére is a' Separatismus egyik dajkája volt.

Megengedem.

De kinek van olly korlátolt esze, hogy be ne lássa Europa' egyik részének betegségét vagy felüdülési küzdelmét, a' nemzetiségi autonómia' csodálatos, 's eddig nem is sejdített erejű törekvései által?

Az osztrák monarchiában is jelenleg a' zsidón, örményen, cigányon és a' bánatba letelepített francziákon kívül a' többi népfaj kikerekíteni akarja magát.

És a' márcziusi engedményezett alkotmány által e' törekvés birodalmi czéllá van fölemelve.

Tudtomra az első alkotmány, melly a' nemzetiségek' egyenjogúságát az elidegeníthetlen jogok közé iktatta, a' márcziusi. Mert régebben a' charták ekkora szakítást a' históriai múlttal csak olly mezőn kísértettek meg, hol az élet' igényei már formulázták és világos követelésekben oldották meg a' kor' új eszméjét.

De hogy a' nemzetiségek' jogegyenlősége mi mindent foglalhat még magában? – erről tudósaink bizony sokat vitatkozhatnak.

Azonban már késő volna a' felől kétkedni, miként a' nemzetiségek' separatioja, az eszély követelésein daczolva, a' képtelenség' és az őrjöngés' minden fegyvereivel küzdeni fog.

Az osztrák monarchiában lakó népfajok közül csak a' magyar nem terjed a' birodalmi határokon túl.

Sőt a' más népfajok' többsége és erősebb érdekei e' határokon kívül fekszenek.

Hogy fog a' nemzetiségi roham, az összeolvadási vonzerő fékeztetni? nem is gyanítható.

Mi magyarok, okvetlenül csak a' birodalom' térszínén belől kereshetjük a' rokon elemeket.

Más népfajok kereső kezei 'a' Balticumtól a' Dardanel-láig és a' Neváig kinyúlni fognak, 's mindenütt meleg és testvéri érzésre találhatnak még a' józan érdek, még a' közerkölcs, még a' politikai tanhit, még a' polgárisodás ellenére is.

Mi egyedül állunk.

'S bár könnyen át nem látható: hogy a' nemzetiség'

separatismusában csak magára véve miért lehessen akár monarchiái, akár köztársasági hajlam? annyit mégis meg kell vallani, miként ha nem is volnánk a' többi osztrák népeknél nemzeti jellemünknél fogva monarchicusabbak, de legalább a' nemzeti autonómiára törekvés nem tehetne soha kevésbé dynasticusokká, mint azoknak kell lenni, kiknél a' nemzet separatismusa lélektanilag maga után vonja a' birodalom határain túl levő elemekkel összeolvadás' vágyát, 's így örökké két korona közt hagy a' nemzeti nagyságróli álmáknak választási tért.

Az eszmék' kapcsolata innen önként vezet át a' harmadik mozgó erőre, melly 1825 tői az 1848-iki forradalom' valóságos kiütéséig az egész korszak alatt szintén fontos szerepet játszott és az eseményekre félre nem ismerhető bélyeget nyomott.

Ez volt a' Magyarország önállóságára törekvés, melly a' kormánypártnál és az ellenzéknél egyaránt mutatkozik: noha a' múlt évi francia forradalomig nem vett sem a' nemzeti vágyakban sem a' törvényhozás elébe terjesztett terveknél olly alakot magára, hogy egy függetlenségi háborúra vagy a' birodalom' többi részeivel minden érintkezési pontnak megszüntetésére vezethetett volna. – Nézzünk e' kérdésnek is szemébe; mert ha tökéletesen ismerjük múltunkat, úgy meríthetünk okulást a' jövőndőre.

Hazánk közjoga a' magyar koronaországok' önállóságára volt építve.

Regnum unum et indivisibile valánk, 's a' király midőn megkoronáztaték, azon törvények' megtartására esküdött, mellyek Magyarhon különigazgatását és a' többi tartományoktól függetlenségét rendezték.

A' királytól kezdve tehát minden magyarnak az intézmények' szelleménél és köterejénél fogva bizonyos mértékig separatisticus irányúnak kellett lenni.

‘S midőn ezen elv egy lángeszű uralkodónak reformvágyait ki nem elégítette, tíz évi erős küzdelem támadt a’ a nemzet vis int e r tia ej éve l, és hogy végtére a’ szenvedélyek medreikbe visszaszálljanak, el kellett mondani fen a’ kárhóztatást az új rendszer ellen, melly annyi bölcs irányt, annyi okszerű intézkedést foglalt magában, mennyi csak a philosophiai század’ legszebb manifestatioja által történhetett 1791-ben ismét meg vala ígérve, hogy hazánk „non ad normam aliarum provinciarum” fog igazgattatni, mi egyébiránt törvényünk’ egész szövegének levén szelleme, ezen Ígélet nélkül is magából alkotmányos életünk’ természetéből önként következett.

A’ fennebbieket előre bocsátván, nem könnyű átlátni, hogy a’ birodalmi egységnek, olly értelemben, mint a’ francia központosítási doctrinák igénylik, mimódon lehetett volna valamellyik magyar elősegítője?

Ide járult még azon körülmény is, miként al Lajthán túl az absolutismus uralkodék, – egy olly igazgatási rendszer, mellytől a’ magyar, kinek nyolcz század’ traditioi oltották vérébe az alkotmány szeretetét, sokkal inkább borzadott, mint a’ szegénységtől, mint az ország leggazdagabb részeinek mocsárban heverésétől, mint a’ kereskedelem’ és ipar’ pangásától, mint a’ legféltettebb szellemi érdekeknek hátrátételétől és a’ különállás makacsságának minden képzelhető következményeitől.

Csupán általános körvonatban rajzolám helyzetünket.

A’ közélet’ pályájára lépő magyarnak a’ poeticái álláspontnál fogva, mellyet nem kénye szerint választhatott, hanem a’ történezzet’ kezéből, mint rég bevégzett tényt elfogadnia kellett, két irányra volt kötelessége ügyelni, ha nem akarta magát lehetetlennévagy bűnössé tenni:

hogy t i. az osztrák monarchia Európában első hatalmasságnak megmaradhasson, ‘s

hogy Magyarország azon határig, míg a' monarchiái egység' imponáló helyzete nem veszélyeztetik, fejtse ki önállóságát.

A' harmadik kérdés, melly a' számítóbb agyagnál még fölvetette magát és Széchenyi eszméinek irányítóje volt, arra vonatkozáék,

hogya az osztrák monarchiának, ezen európai első hatalmasságnak, központja hol legyen? Bécsben-e, midőn főként nyugoti hatalmasság marad, vagy Budapesten-e, midőn kelet' támaszpontjának, törvényhozójának és dictátorának kellett volna lenni?

Ezen harmadik kérdés neutrale terrénum volt. Lehetett a' hazafinak és okos statuspolgárnak róla kénye és kedve szerint okoskodni.

Bécs vagy Budapest?: mindenik óriás irányokat képvisel a' külpoliticianban. Egyik kizárja a' másikat. A' nyugot- és keletre támaszkodásban incompatibilitás van, 's ha nem is az előtérén, . . . a' hátmegett. Mindkettőt elérni nem lehetne a' nélkül, hogy olly helyzetbe jőjön a' monarchia, mint a' m illy ében lett volna V-ik Károly alatt a' dynastia, ha a' spanyol és német korona egyesül. Mert az elvek is koronát keresnek: sikert, hatalmat.

De a' milly szabad tért nyitott a' harmadik kérdés minden magyar országiárnak, olly le fö gl alt vala a' más kettő.

Sem a' monarchia' imponáló egységét, sem Magyarhon' különállását nem lehetett a' magyarnak, ha hazaszeretettel és józan belátással bírt, fölláldozni.

A' kettő egyeztetése maradt az egyedül lehetséges feladat.

'S most már kérdenünk kell: valljon a' M a g y a r o r s z á g' önállóságára törekvés minő alakú volt 1825-től kezdve a' végső pozsonyi diéta második szakaszáig,

melly a' februári forradalom' hatásai közt rögtönöztek? – Még pedig, minő alakú volt a' törvényhozás' terében és az élet' nyilatkozataiban? –

1825-nek szelleme a' sérelmi téren támadván 's erősödven meg, éveken át nem azonosíthatta magát idegen-szerű törekvésekkel; mert az eszméknek a' nyilvánulási modor, nem köntösök, melyet tetszés szerint vehetnek le, hanem lényöknek egy ideiglenes része, mitől akármikor megválni olly kevésbé lehet, mint a' pánczélos rovaroknak vagy selyemhernyóknak az átalakulás' határozott percze előtt testok' felső boritékát elhagyni.

Pozsonyban tehát hosszas idő alatt Magyarország' önállósága csupán sérelmi szempontból követeltetett, tekintet nélkül a' tovább fejlesztésre.

Nem az vala indok: mi lehet czélszerű? – hanem: mi volt históriai?

A' hatalomnak semmi foglalása bevégzett ténynek nem tekintetek, csupán azért, mert régi foglalás; – és az idősség' védokán kívül más mentséggel is kellett a' diéta engedelmé nélkül történt változtatásoknak birni, hogy eltüressenek, míg további intézkedések igényeltetnének.

Illy provisorius foglalás, mely a' törvénytelen eredet' daczára sem háborították, aránylag kevés vala.

Mert – mind mondám – az elméknek akkor főirányuk volt egy változás' jogczímét kutatni, és nem elégedni be annak czélszerűségével.

Minden régi alkotmányos nép e' modort követi; csak az új és gyakorlatlan parlamentarizmus élet elégszik meg a' fölázdozott formákért a' czélszerűséggel.

'S nem is a' kormánynak ezen féltékeny ellenőrzése volt sajtóságos az 1825-ki korszak' első felében; de a' sérelmi eszméknek olly absorbeáló ereje, mely darab ideig nem engedett semmi termékenységet a' közjog' mezején,

még olly téren is, melly a' hatalmak féltékenységeinek kitétetve nem vala.

Azonban ha szintén az ellenőrzés mindig éberebbé lön, olly kérdésekben, mellyek Magyarhon' önállóságára vonatkoztak, még sem mehetett többre, mint az új foglalatások' megakadályoztatására.

Mert a' régibb invasiokat visszavonulásra birni és a magyar önállóság határköréből egykor elvett jogrészeknek restitutioját eszközölni soha nem sikerült.

Mindenik irány, a' birodalmi tettleges centralisatio szintügy mint az önállóság, maradtak addigi positioikba, 's ha a' két tábor közül az egyiknek előőrjei valami új pontot birtokba ejtettek, a' másik fél' legelső komolyabb mozgására több vagy kevesebb csatározás után ismét kivonták magukat belőle. így hagyta fel a' megyei statutarius jog' kérdését a' magyar önállóságra törekvés, így mondott le az administratori rendszerről a' birodalmi centralisatio.

Mert akárhogy takartassék el a' főnemlített két kérdés, az bizonyosnak látszik, hogy Kossuth a' statutarius jognak; széles értelmezése által a' megyéknek olly féketlen hatalmat kívánt kezökre játszani, melly mellett a' birodalmi kormány befolyásából eredt intézkedések 's a' központi hatalom' egysége lehetlenné tétettek volna, – még pedig az anarchia és egy nevetséges foederalismus árán.

Míg más felől Apponyi gróf terve, t. i. az administratori rendszer, a' megyei szétterjedő irányt és határozatlan jogkört akarta összébb vonni, hogy a' végső fonalszálakat a' ministeriumtól függő 's felelősség nélküli udvari cancelária könnyebben tarthassa kezében és a' közigazgatás birodalmi centralisatioja erősödjék.

Mind a' két törekvés olly alakban, mint előhozott, jogtalan volt; a' Kossuthé főként szellemére nézve, az

Apponyi grófé főként a' létező formák tekintetéből. Egyéb-iránt az administratori rendszer következményei sokkal csekélyebb fontosságúak lettek volna a' siker' esetében is, mint a' statutarius jogé, úgy mint azt Pestmegye értelmezni kívánta. Az utóbbik irány egy pár év alatt bábeli zavart fogott volna előidézni; míg az első terv, ha más intézkedések nem támogatják, a' megyei életet körülbelől csak a' régi dimensioiban hagyandotta vala.

A' sérelmi mezőn a' magyar önállóság' és a' birodalmi összeköttetés kérdései illy folytonos de határozatlan vagy legalább kevés eredményű csatázások közt vitettek egyik évről a' másokra át.

Ezalatt az ellenzék soraiban meghasonlás kezdett mutatkozni, melly nem az egyénekre, nem a' tárgyalási színezetre, de az alapelvekre 's a' közjog' irányára vonatkozott.

Mert a' megyék hatáskörének túlterjesztése és a' political kérdéseknek kortesek általi eldöntése, végtére nemcsak a' conservativeket, de az ellenzék' egy részét is főlháborította.

Az elégtelenség ugyanazon egy kérdésben számos forrásokból vont táplálékot.

A' megyerendszer t. i. tiszteletet érdemelt, mert 1823-ban megmentette Magyarországot az absolu tismustól; – azonban tisztelet helyett bálványimádásban részesült. – Ennek sérteni kellett minden kedélyt, melly rajongásra nem hajlott.

A' megyerendszer történést! tény volt, 's akárhány országban több vagy kevesebb módosítással előkerült; de bámulói a' le nem rombolt históriai intézmény helyett, benne eredetiséget fedeztek föl, és olly lángeszű indítványozást, mellyet az európai szabadság most nem ismer, de később megszeretni fog és átkölcsönözni, hogy regeneráltassék. –

Illy könnyenhívóság sértette a' hasonlító jogtannal foglalkozókat.

A' meyerendszer mind nagyobbra fúvatott föl, 's kezdé szabálytalanságai miatt helyökből a' többi kormányzasi institutiokat és közigazgatási formákat kiszorítani. – Ez rosz vért csinált a' rend embereiben.

A' meyerendszer a' statutarius jognak Kossuth szerinti értelmezése által a' schweitzzi cantonok' foederativ viszonyaihoz hasonló állapotot készült előidézni. Ez mély, aggodalmakat szült a' hon' egységét féltőknél, 's azoknál kik nem akarták, hogy a' felső hatalom egy statuscsínnal vessen véget az izgatásoknak és egyszersmind az alkotmányoknak.

A' meyerendszer eltúrte, hogy a' politikai kérdések fölött megvesztegetett nyers erők határozzanak. – Ez boszantotta a' doctrinák' embereit, kik átalában nem szerették a' tudatlanság' alkotmányos jogát, 's legkevésbé a' szabadalmas tudatlanságét, melly nemes-leveli miatt, még a' népuralom' csillogó eszméjével sem takarhatta meztelenségeit be.

A' meyerendszer körében örökös háború folytattaték ólmosbotokkal kard helyett, és a' csatatért sebesültek 's halottak fedték. – Ez nem csak az érzelgésre, de az érzésekre is hatott. Fölpánczélozta sokak szívét olly megtámadásokra, mellyek ha magából a' párt kebeléből erednek legalább is szokatlanok, 's hogy nálunk is végszakadást nem idéztek elő az új és a' régi ellenzék közt, csak több körülmény történetes összetalálkozásának lehet tulajdonítani.

Most miután a' forradalom megszakította és a' históriába tette át a' régi törekvéseket, a' múltra részrehajlatlan szigorral nézhetünk.

Pártok e' honban jelenleg nincsenek.

‘S az ezentúl alakulandóknak kevés szükségök van olly egyénekre, kik ennyi európai változások után is, mint gnosticusok – kikről a’ nép azt hitte, hogy köldökeiket imádják, – saját lényök bámulásába merülnek el.

‘S legkevésbé volna azon párttöredéknek politicali hivatása, melly az áldozatok’ és öntagadás’ korában, hiúságát feláldozni kétkednék – és tévedéseinek palástolására időt fordítani vagy csalokoskodásokat használni tudna.

Szükség tehát az ellenzék’ centralisáló cotteriáját is a’ másik de sokkal nagyobb töredék’ mellett, melly a’ megyei rendszer’ zászlóit vitte, nem hagyni említetlenül.

‘S annyival inkább, mert a’ Magyarország önállóságai törekvést a’ központosítási eszmék lassanként a’ sérelmek teréről levonni, és a’ reform ösvényére vezetni kezdték. És így a’ kor’ mozgalmi közül ki nem hagyathatnak.

A’ centralisáló párt municipalis életünknek gyöngeségeit és bűneit fölfedezni tudta ‘s csak annyi torzítással rajzoló le, a’ mennyi a’ szembetett vélemények’ küzdelmeikor kifejlik még azok’ ecsetéből is, kik a’ kíméletet és az engedékenységet erénynek tartják, az igazságtóli eltávozást pedig a’ politikai taktika fegyverei közé nem számítják.

Hogy egy ostrom alá vett ténynek vagy állapotnak maga a’ megtámadó emelje ki minden előnykeit, – kívánni sem kell. Erre elég eclecticismusa nem is lehetett olly egyéneknek, kik rendszert akartak képviselni, ‘s a’ központosítók bizonyos csalhatatlansági hitet tápláltak eszméik iránt, minthogy azok európai eszmék valának, és nálunk a’ terjedő anarchia ellen – ha az absolutismust nem szándékoztunk segítséggül hívni – az egyedüli gyógyszereknek látszottak.

Egyébiránt a’ központosítók, midőn megvizsgálták a’

megyeélet léteget elég elmeméllységgel 's boncztani ügyességgel keresték ki az organismus' azon gyökérhibáját: hogy az önkény ellen jól tudja a' megtámadott jogokat véjteni, de a' reformok' keresztülvitelére nem alkalmas; mert az idő' mesterkezétől egészen védelmi czélokra alakítatok, 's legnemesebb részei inkább föntartó mint kifejtő erőkre épültek.

Azonban ezen elemzés bír-e annyi súllyal, hogy a' központosító párt' politikai belátását a' többi párttörékvések' színvonalán fölülelje?

Elöttem úgy rémlik, hogy a' megerendszer' incapacitása a' reformok' kivívására eléggé tisztába hozott; de a' parlamentarizmus kormánynak – úgy a' mint az t. i. hazánkban létesíthető vala – capacitása a' megtámadott jogok védelmezésére eléggé megvizsgálva nem volt.

A' központosítók tudták a' felelősség elvének befolyását a' közszabadság' biztosítására.

Itt csak annyi illusiot tápláltak, a' mennyit okvetlenül kellett olly embereknek mindenüvé magukkal hordani, kik az alkotmányos fonnák' őszinteségében hisznek.

De kérdés: átgondolták-e ők, hogy a' felelősség' elvéből mekkora öszveg hozattathatott volna Magyarország' közjogába, a' monarchiai egység' imponáló helyzetének koczkáztatása nélkül? – és hogy ezen kiformálatlan, ezen csonka felelősségre mekkora hatással leendett volna, az austriai birodalomnak másik kiegészítő része, ha az, az absolutizmusban marad meg, vagy ha a' szabadság' formáit öltendi magára?

'S az absolutizmus esetében – mert később szólok a' többiekről – nem teszi-e a' dolgok' természete könnyen megfoghatóvá, hogy sérelmi terünk növekedő arányban gazdagodott volna, mert a' rendszerek közti megnagyobodott távolság' kiegyenlítésére munkáló felső törekvésnek,

melly papír-törvények által nem szokta meg magát vissza-utasíttatni, akkor új meg új reactiókra kelle gondolnia, mígnem a' súly egy en helyreáll?

És valljon szenved-e kétséget, hogy a' centralisták a' kérdés' ezen oldalát nem kutatták ki olly figyelemmel, mint a' másik oldalt, azt t. i., – hogy a' megyerendszer a' reformok' létesítésére nem alkalmas?

Ha ők hitték volna, hogy a' felelősségrőli elméletek mellett is a' sérelmeknek nálunk egy állandó rubruma maradt volna: akkor kevesebb gúnyra tétetik ki a' sérelmi politika, melly eszméiben szegény volt és eredményeiben sem vala csillogó; de sajátságos viszonyainkra visszagondolva, mellőzhetlennek látszik még most is, midőn a' történetíró' nyugott pillantásával igyekszünk a' múlt idők' állapotaira tekinteni.

Továbbá, a' központosítás' vezérei az ellenzék' soraiban küzdöttek, mielőtt zászlóikat kítűzék.

Az ellenzék politikájának alapja volt a' megyerendszer.

A' centralista párt politikájának alapja pedig a' megyerendszerben létező erők' föloszlatása és más pontokra áthelyezése volt.

Képzeltetni-e nagyobb meghasonlást a' nézetekben?

Más országban az új doctrinák új pártot állítanak elő.

Nálunk nem történt így.

Miért?

A' központosítás képviselőinek erényeiből vagy gyöngegeiből folyt-e ez?: czéltalan vizsgálni.

A' tény kétségtelen, hogy t. i. a' centralisták az ellenzék' hű szövetségesei maradtak még akkor is, midőn megbántva, ellökve 's félreismertette valának.

'S miként volt illy csodálatos viszony egyeztethető és tartós?

Úgy, hogy a' centralisták reállottak, miszerint a' megyei rendszert egész terjedelmében védendik a' felső megtámadásoktól addig, míg a' parlamentaris kormány behozhatni, fog.

Ez nyűgöző alku volt.

Belőle következett, hogy a' centralisták csak a' kék távolságban látták jövődjöket.

A' jelen időben pedig az alkotmány' létező alapjának megőrzése mellett harczoltak, – elmékedvén ezen alapok' helytelensége felől.

E' helyzetet nem mondhatni természet elleninek, miután az alapokat többnyire az absolutismus támadta meg; de az e g y é n e k r e magukra nézve erőtlentő vala.

Hurczoltattak egy idegen politika' horgonyán. Foglaltak olly positiokat el, mellyeket sem kitűzni mások számára, sem magok részére átvállalni nem óhajtanak. És többször megtörtént, hogy az ellenzék főnökeinek szenvedélyei kérdéseket vontak előtérre, mellyeket a' centralisták, kik rendet, szabályt és erős kormányt akartak, csak úgy pártolhatának, ha előbb magukat arról meggyőzték, hogy a' központosítás' lényeges kérdései sok évek múlva fognak előkerülni, 's addig elég idő marad a' felköltött indulatok lecsillapítására, mellyeknek, ha tartósak, idegenkedést kell a' kormányzat' eszméi ellen a' nép' kedélyébe lerakni, olly idegenkedést, minek súlyát közvetlenül a' conservativpárt érzendi, de később minden kormány ha erélyt és elszánást tanúsítand.

Ezen aránylag kevés önállósággal bíró helyzet nyomasztón hatott a' centralisták' doctrináira.

Annyiszor földicsért következetességök mellett is, a' centralisták, ha nem csalódom, készületlenek valának rendszeröknek alkalmazására nézve, 's a' megmozdított

eszmék' természetét csak úgy ismerték, mint a' kezdeményezők szokták.

Nincs agitator – 's nem csak a' néplázítók, de az új irányok' indítványozói és első pártolói, szintén izgatóknak neveztetethetnek, még akkor is, ha hatásuk a' népszellemre a' legszelídebb modorban történik – nincs agitator, ki nézeteinek belterjét, törekvéseinek szélességét, és a' lendületnek, mellyet adni szándékozik, horderejét ismerné.

'S a' központosítókról a' történész sem azt nem fogja megmondani tudni, hogy reformtervek a' márcziusi törvényektől miben különbözött, sem azt, hogy miben egyezett volna?

A' hatalmat a' régi közjog által kijelelt pontoktól elvenni és máshová helyezni akarták: – ez bizonyos.

Nem az alsó szervezetek' tétlenségében, hanem a' felső szervezet' felelősségében kerestek a' visszaélések és önkény ellen gátot: – ez szintén kétségtelen.

Nézeteiket többnyire az európai charták elméleteiből kölcsönözték, majdnem utánzóí hűséggel: – ez is szemmel látható.

De, hogy az osztrák birodalmi viszonyok közé miként gondolták be reformjaikat, 's a' dolgokat minő átalakulásra voltak hajlandók vezetni vagy kísérni? – ezt, ha őszinték, bevallani nem fogják, mert nem tudják.

Annyit voltak testvéri szövetségben az ellenzékkel, annyiszor hallak a' megyerendszer' óriás életerejét, annyiszor győződtek meg, miként őket alapeszméjökre nézve a' nagy közönség ábrándozóknak tartja, és tartja még olly pillanatokban is, midőn az egyes napi kérdésekre vonatkozó indítványaikat tapsokkal fogadta, annyiszor látták a' kor' bálványimádását egy régi rendszer 's néhány pártfőnök iránt, hogy végtére szükségtelennek hitték, számotvetni elméleteikkal, 's fölmérni a' gyakorlati tért, a' hová és a'

meddig akarnak építeni. Mert – mint képzelek – erre még elég idő van, 's a' jelen viszonyok hamar nem élik túl magukat.

A' gondviselés könyvében másként vala írva.

'S így történhetett meg ama sajátságos jelenet, hogy a' centralisták helyett, természetes ellenségek, a' décentralisatio' legnagyobb mestere, Kossuth szabályozta a' magyar kormányzat' központosítását; Kossuth, a' megyék bajnoka, verte le a' megyei rendszert; Kossuth, ki a' birodalmi viszonyok irányában kezdet óta igen gyanús helyzetet foglalt el, illesztette be az új alkotmányú Magyarországot a' szintén alkotmányosnak proclamait austriai birodalomba.

'S a' valóságos centralisálóról, ha a bevégzett tények - bení megnyugvást a' politicalai nézetek legale testimoniumának nem vészük, senki megmondani nem fogja, hogy tulajdonkép miből állott volna teoriájok?

Hazánk' ősi alkotmányának, Magyarország' elismert önállóságának szelleme, mint az élet' lehe, körülborított minden egyént. Benne mozgottunk. Általa lélekkettünk. – Ebből kiindulva, hinni lehet, hogy a' központosítók is, a' történelmi dualismus szerint óhajtották birodalmi ügyeink fejlődését és az alkotmányosságot. „Legyen az örökös tartományokból az egyik, a' magyar korona' birtokaiból a' másik állam, mindkettőnél a' parlamentaris felelőség tegye a' szabadság' alapköveit, és mindkettőt a' pragmatica sanctio természetéből folyó szövetség vonja néhány fő teendőkre nézve egy organismussá össze:” hihetőleg ez vala a' reménynek, melly keblöket feszítette és munkásságukat a' nyommasztó körülmények' daczára is kialudni nem hagyta, – hihetőleg ez vala a haza újjászületéséről álmaiknak formulázott tartalma.

'S nem hasonlít-e ez a márcziusi törvényekhez?

Kétségkívül törekvésben igen; debevégzettségben nem.

Annélkül, hogy nagy véleményben lennék a' centralistákról mint pártról, mégis, ha egyébből nem, legalább doctrinal modorokból, 's abból, hogy minden kérdést a' tudomány' szemüvegén át szerettek vizsgálni s' igen természetesen azt kell következtetnem, hogy midőn Magyarország felelős kormányzatát formulázták volna, ugyanakkor intézetlen nem hagyandják a' kérdés' másik részét, a' birodalmi közös viszonyokat.

Mert a' demagógokon és az izgatottsági koron kívül – midőn az állományi test agyveleje is olly égette lesz, mint a' demagógoké – nincs ember és közvélemény, azt be nem látó, hogy ha a' márcziusi törvényekkel együtt nem kerekíttetnek ki a' birodalmi összeköttetést rendező szabályok; akkor majdnem felszólítás intéztetik a' mellőzött 's jövendőjök iránt kétséges érdekekhez, egy ellenforradalom által befolyásukat visszaszerezni. Mert minden nagy érdeknek joga van, el nem tűrni, hogy provisorie is kirekesztessék olly szervezetből, melly a' többi érdekek iránt tekintettel volt. Ezt tagadni a' történet' és az emberszív' félreismerése.

'S a' centralisták' észjárásában – mint mondám – sok kezesség volt illy szempontnak figyelembe vételére. –

Azonban a' dualismusnak rendezése, ha az uralkodó egységén kívül más összeköttetési pontok is igtattatnak a' gépezetbe, lehetséges volt ugyan; de tartóssága, két ellenkező irány' ostroma miatt, minden vizsgálódó elme és minden aggódó kedély előtt, kétségesnek látszott volna.

'S meggondolták-e a' centralisták, hogy a' két felelős kormányzat t. i. a' Magyarországé és az örökös

tartományoké, a' birodalom' belerejét és küljelentőségét egészen más alapokra fektette volna?

Illy alkotmányos lét' következtében vagy tetemesen gyengülni vagy erősödni kellendett a' monarchia összes erejének.

Az első esetben, mi természetesb, mint, hogy az örökös tartományok' nem-german részei, mellyek külön históriai múlttal bírnak, használva az idő' jeleit és követvén nemzetiségök' separatisticus vágyát, igyekeztek volna magukat rendre kikeríteni? Nincs-e ez eléggé indokolva régi törekvéseik' főbb irányai által? 'S miért ne akart vala a' cseh, a' lengyel, az olasz magának önálló és felelős kormányzást vívni ki? Miért tisztelte volna azon egységet, melly az örökös tartományokból, a' magyar korona' birtokainak különválasztása után, már inkább csak mechanice létesíttethetett, mintsem a' viszonyok' belső szükségénél fogva? És nem bizonyos-e, hogy az osztrák' monarchia gyengülése esetében a' dualismusból gyors lépésekkel foederalismusnak kellett volna kifejlődni?

'S alig lehet kétségbe hozni, hogy a' birodalmi viszonyokkal összeférhetőbbnek látszik a' foederalismus a' mint dualismus.

De akkor hihető-e, hogy a' foederalismus' föloszlató ereje csak az örökös tartományokban fog mutatkozni? Hihető-e, hogy a' magyar korona' birtokait érintetlenül hagyandja és sem az oláh sem a' déli szláv nemzetiség nem lelkesíttetik általa olly állami formák' szeretetére, mellyek mellett Magyarország' történeti jogait 's territoriai épségét megóvni, egyaránt volna lehetetlen mint gyűlöletes kísérlet?

Számítottak-e a' centralisták erre, midőn terveik' első zsengejével felléptek? Hitték-e illy irány' pártolására vagy legyőzésére eléggé szilárdnak magukat és a' reformálandó hazát? –

Vagy vegyük a' második esetet taglalás alá.

Képzeljük, hogy a' dualismus létesítése után erősödött volna a' monarchia' összes ereje, – mi a' német egység' élére álláson kívül még más eszközök által is gondolható.

'S ekkor nem volt-e előrelátható, hogy egy birodalmi centralisatio fogna a' dualismus ellenében fölláttatni, mely mindent összeolvasztó, mindent egy gyűlpontra vonó erejével vagy merőben assimilálná Magyarországot, vagy a' budapesti kormányzatot örökös foglalások által árnyékká és hazánkat olly függővé teendette vala, a' millyen az absolutismus alatt volt, egy különbséggel, azzal t. i., hogy a' megerendszer' csökönyösségét a' visszaélések' terjedésének gátlására nézve soha ki nem pótolhatja a' parlamentaris felelősség, ha az írott malasztnak marad. –

Bevették-e a' centralisták a' lehetőségek közé ezt is? Úgy indították-e meg reformterveiket, hogy ha eszméik a' végső eredményekig kifejlesztendik magukat, – ők elkészülve vannak politikai hittanaikat minden ösvényen követni? –

Még egy észrevételt nem hallgathatok el.

Az austriai birodalomnak vagy egyiknek kell a' nagyhatalmasságok közül lenni, vagy a' világtörténezetben hivatása nincs: – ez európai axióma.

Londonban mint Petersburgban nem mondhatnak egyebet.

Sehol nincs kétség az iránt, hogy, ha az osztrák monarchia bizonyos ponton túl válnék gyöngévé, az európai súlyegyen hozsasan föntartható nem volna.

Ebből mi következik? – A' diplomatiának kimeríthetlen érdeke, bármi áron meggátolni az olly crisisek' tartósságát, mellyek az átalakulás' nehéz ügyfolyamáért éveken át zsidbadttá tennék Austriát, haszintén ezen zsid-

basztás a' regeneratio' szándékából és reménye mellett, nem pedig felforgatási vágyak miatt történék is.

Mert ha Austria sokáig nem teljesíthetné helyzetének igényeit, keleten olly befolyások alakulnának, mellyeknél fogva Nyugoteuropa és a' polgárosodás, a' román 's germán népfajok csak iszonyú áldozattal oltalmazhatnak meg a' világot, egy ki nem forrt, nagyravágyó és erélyét túlbecsülő népfaj' szertelen követeléseitől.

Mihelyt ez igaz, nincs miért olly belreformot nálunk lehetségesnek tartani, melly ájulttá teszi a' birodalmat, azért, hogy kigyógyítsa, és éveken át gyöngeséget mutat föl, azért, hogy a' Sámson-haj megnövekedhessék.

Austria hosszasan beteg sem lehet.

Neki örködni 's munkálkodni kell, úgy mint saját hivatása külérdekekben határozottan nyilvánult. Különben minden elvesztett perez Europa veszteségévé válhatik.

És ha támadhat Austria' belügyeinek a' reform', az újjászületés' ösvényén is olly bonyodalma, melly e' nagyhatalomnak külbefolyását több évekre paralysálná: – akkor nem volna csoda, ha az európai udvarok' érdekei annyira reagálnának a' megkezdett újítások ellen³ hogy végtére azok, minden becsök mellett is, a' gyakorlati élet' teréről kinyomatnának, hátrahagyván a' nép' kedélyében a' békétlenség' állandó anyagát és a' közjogban egy alig betölthető űrt.

E' tekintet is figyelmet igényel. Valamint azt sem lehet tagadni, hogy egy óriási változás végrehajthatatik reformok által, és fajulhat el forradalmi iránynyá.

'S noha az események' hatalma a' véletlen által növekedik vagy apad; noha a' leghűbb fáradságokért a' siker isten' kezében van: annyi mégis bizonyos, hogy valamint minden országnak megvan saját közjoga, szintúgy az európai országok' ősz végének együtt az annyiszor említett

európai súly egyen' alapján, az újabb időkben egy közjoga fejlődött, melly kötelességeket és szerepeket osztott ki, 's mellynek sorompói közt kell, a' többiek' féltékeny ellenőrködésétől kísértetve, az egyes államnak is haladni, és annál szorosabb lelkiismeretességgel, minél több súllyal bír.

'S korunkban az átalakító eszmék' pártolói, többé beszámítás nélkül nem hagyhatják azon eredményeket is, mellyeket a' külpolitikának hatása a' belviszonyokra előidézhet. 'S csak midőn egy terv' czélszerűsége ezen próbakövet is kiállja, akkor bizonyul be a' nagy reformok előmozdítóinak gyakorlati bölcsesége és józan tapintata.

Mennyire volt illy meggyőződéstől eltelve a' magyar központosító párt? – aligha tisztába hozható.

Egyébiránt valószínű, hogy inkább csak a' tan' abstract kívánatait ismerte, mintsem a' magyar és birodalmi viszonyok' örvényeit és szirteit. Valószínű, hogy eszméi iránt kevesebb hittel, de több tapintattal és több óvatosság mellett lép az újítások' élére, ha a1 kiindulási pontról, mellyre állott, az egész tájképet, virányaival és rengetegeivel, a' nyílt utakkal, hol haladni könnyű, és a' tömkelegekkel, mellyek közt eltévedni kell, – gondosan végigtekinti.

Azonban, midőn én a' bevégzett tények közt a' történész' szigorú részrehajlatlanságával igyekeztem tájékozási pontokat keresni, csupán annyit állítok, hogy a' központosítási párt – minden érdemei mellett is, mellyek az egyes reformkérdések' kitisztázása és formulázása körül eltagadhatlanok – aligha tulajdoníthat magának olly politikai irányt, mellynek bonyodalmaait inkább belátta, fontosságát és akadályait inkább felszámította volna, mint rendszerint a' kezdeményezők szokták, kiken néha az is megtörténik, hogy eszméikben végre ellenségekre találnak. –

Különben is e' párt – mint fennebb mondám – a' régi ellenzékkel összeolvadva lévén, többnyire olly politi-

kai táborozásokban tölte napjait, mellyek épen a' megye-rendszer' foglalásainak kikerekítésére vezettek.

'S minden jel arra mutatott, hogy a' parlamentarizmus kormány még sokáig fog a' doctrinák' országában heverni.

A' régi ellenzék nem nagy rokonszenvvel viseltetett iránta.

Szeretetének egész kincstárát a' megyeéletre áldozta.

Ettől vára Magyarország' önállóságának megoltalmazását és terjesztését.

Ebben remélte a' későbbi időkre is az alkotmányos szabadság' erős és állandó biztosítékait.

Ennek szélesbítését óhajtá a' reformkérdések' keresztülvihetéseért is.

Sőt Wesselényi még a' követvisszahivatást és az utasítási jogot is az országszabadság' olly elidegeníthetlen kellékének tartotta, hogy haza iránti bünt keresett azon aggodalomban, mintha a' reformkérdések illy móddal nem volnának könnyen létesíthetők.

Kossuth pedig – egy nyilatkozata szerint – kész val a a' honból örökre száműzni magát, mihelyt a' municipal-rendszer megrendítetteti fog.

A' régi ellenzék' többi főnökei is legalább annyit sejtítettek, hogy befolyásuk' minden gyökere a' megyeéletben van. Az apró önzések egyesülének az előítéletekkel, az előítéletek a' nemzet' homályos előérzeteivel: az ódon és roskatag megyerendszer' épületét – mint egy családlakot, mellyhez a' szíveket hagyományos szeretet köti, mentől nagyobb gonddal oltalmazni a' leomlástól.

Ily hangulat uralkodók a' régibb tekintélyek' többségénél, midőn a' conservatívek programmja megjelenvén, alkalmat adott, hogy az ellenzék is az általa követendő politikai iránynak főbb eszméi felől, szintén határozott nyilatkozattal lépjen föl.

Voltak perczek, mellyekben az oppositio a' hazában mutatkozott nagy rokonszenvek mellett is, félt, hogy több-sege nem leend.

Mert a' kis nemességet inkább korteskedés mint eszmék által csatolta magához, és a' megyék közül már sokban túlsúlya vala az akkor úgynevezett nyers erőnek, melly érdekeinél fogva a' régi állapot felé vonatván, csak az ellenzék' mozgékony, népszerű, pénzáldozatokra kész és a' vidéki viszonyokat tökéletesen ismerő eljárása által tartaték a' conservativektől távul.

De nem vala-e könnyen lerontható a' kedélyek' olly különszakadása, mellynek inkább csak külső okai valának?

És miután a' megvesztegetés házi szokássá vált, nem vala-e e' mezőn egy finántziailag kimerült kormánynak is több előnye, mint a' pártoknak?

Illy aggodalmak kezdek az ellenzék' szóvivőit háborgatni, főként a' conservativ programm' megjelenése után, mellyet egyenes kihívásnak és annak jeléül vettek, hogy a' kormány a' közalgó országgyűlésre nagy többséget remél, mi a' conservativ sajtó határozott hangjából, Apponyi gróf erélyességéből és néhány megye megváltozott szelleméből ítélve, éppen nem látszott lehetetlennek.

Ez megdöbbsenté őket; mert soraikban némi kedvetlenség és viszály mutatkozott, mellyet a' felbomlás' előjeleinek hittek.

A' többek közt a' Pesti Hírlapot tisztán ellenzéki közlegnek szerették volna megnyerni, mi nem sikerült, sőt új kellemetlenségeket támasztott.

Kossuth viszonya a' centralistákkal naponként feszültebbé 's végre ellenségessé lön. Batthiány gróf is, minden óvakodása daczára az egyenetlenkedésekbe sodortaték és a' Pesti Hírlap' emberei ellen keserű vádakra fakadt.

Eötvöst az ellenzék többi vezérei a' hírlapirodalom-

tóli visszavonulásra akarták erkölcsileg kényszeríteni, s ő elkieserítette örökre búcsút szándékozott venni minden politikai munkásságtól.

A' megyegyűlésekből kimaradt.

Az ellenzéki tanácskozmányokat kerülte.

Barátaait is ritkán látogatá meg 's egészen házi körénekéit.

Csekély viharok voltak ezek – ah! mennyire csekélyek, ha mostani élményeink' szerencsétlen magasságáról, ha egy véres forradalom nagy emlékei közül nézünk a' múltra vissza!

De akkor szokatlan fontossággal bírtak.

Most egyesért, bár mi kitűnő, alig van részvétünk. Hat, vagy elhagyatik: mit tesz az? –

Azonban akkor az Apponyi-kormányt, melyet Széchenyi gróf is pártolt, az ellenzék, mint a' réginél mozgékonyabb és indítványozóbb igazgatást, veszélyesnek tartván, megdöbbenéssel látta, hogy körüle a' conservatív párt rendezett és begyakorlott phalanxot igyekszik alakítani.

Illy készüllet hasonló pártmunkásságot és egyetértést tett szükségessé.

Eötvöst megnyerni vagy legalább kibékíteni – kellett, hogy a' megyéken 's kivált a' hírlapirodalomban a' szakadás ne nevedjék.

Ez adta az első lendületet azon gondolatra, kiként az ellenzék, programjában egy rövid paragraph igtattassék be a f e l e l ő s k o r m á n y z a t r ó l, mint a' párt' törekvésének végcéljáról.

Kevéssel azelőtt érkeztem Pestre, 's még az ellenzék vezetői nem tekintettek valamelyik színezethez lekötöttnek. Régibb irataimból inkább municipalistának; az újabbakból inkább centralistának láttszottam.

És én jelen valék egy magántanácskozmányban,

mellyben Kossuthnál a' programm' első vázlata főbb eszméiben felhozaték. Valamellyik a' vidékről érkezettek közül a' „felelős kormány” megemlítését czélszerűtlennek találta. Kossuth azzal csilapítá le a' csak alig érintett más véleeményt, hogy „Eötvösnek a' parlamentaris kormány veszőparipája” lévén, érette kell a' programmba a' felelőség eszméjét beleszőni, mi egyébiránt sem nem haszn ál sem nem árt, miután csak egy theoreticus nézet, melly mostanság úgy sem jön alkalmazás alá.

Így vélekedett akkor Kossuth és az ellenzék' nagy többsége.

A1 néhánynap i tanácskozás alatt fölvet t és elviselt programmt ervek a' kedélyek' kiengesztelésére nem voltak kedvező hatással. Szemere' megérkezése pedig ingerültséget okozott az ellenzéki pártárnyolatok közt. A' Kossuth iránti ellenszenv növekedék, és az oppositio közeli tett azon ponthoz, midő n többé nem lett volna a' világ előtt eltitkolható, hogy nem bír sem határozott elvekk el, sem bizodalommal főbb egyéniségei iránt.

Ekkor, mint a' hajótörésben mentő-deszka tűnt fel Deák neve, Deáké, ki a' közelebbi évek küzdelmeiben részt nem vett, 's ki hosszas hallgatás után egy ellenzéki tanácskozmányban megjelenvén, épen azon szélső és nevetéses párttöredék megtámadásai által kedvetlenített el, a' mellynek eljárását egyenlő boszankodással utasították vissza a' többi árnyolatok.

Köz vala az öröm, midő n el lő n határozva, hogy a' kitűzött főbb elvek szerint Deák, kinek lejövetele váratott, készítsen egy új programmát.

Ő néhány nap múlva Pesten volt és a' létező iratokból összealkotá az ellenzéki nyilatkozatot olly eclecticismussal, melly minden töredéket kibékíte, annélkül, hogy kielégített volna.

A' programm a' magyar önállóságra törekvésnek – melyet az 1825-ik évtől kezdődő és a' forradalom kiütéséig nyúló korszak' harmadik főirányának vettem – aligha adott figyelmet igénylő lendületet.

A' magyar közönség' legértelmesebb része is, az utolsó pozsonyi diéta kinyitásakor a' parlamentarizmus neve alatt tulajdonkén csak parlamenti reformot akart, mi nem egyéb, mint első lépcső a' parlament' olly magas helyzetéhez, mellyen az valóságos hatalomnak ismertetik el, az állami és társadalmi erők, – az intézmények és a' közvélemény által. –

A' verificationnak a' képviselőház kezébe tétele, a' követutasítási és visszahívási jog' eltörlése, a' követválasztásokban befolyásnak revisioja és új alapokra fektetése: ezek valának a' főbb eszmék, és ezek szorosán véve méo" mind a' parlamenti reform' köréhez tartoznak.

Később Szemere a' kormánybiztosok' kinevezését pendítette meg, kik állásuknál fogva az országgyűlési tanácskozásokban jelen lévén, az igazgatás nézeteiről folvilágosításokat adjanak. – A' szorosabb értelemben vett centralisták e' javaslatot a' német korcs alkotmányokból átkölcsönöztnek és ki nem elégítőnek tartották. 'S kétséget sem szenved, hogy általa a' parlamenti felelősség' kérdése inkább kijátszva, mint megoldva lett volna.

Illy pártmozgalmak közt nyílt meg a' pozsonyi országgyűlés.

És a' válaszfelirati vihar lezúgása után. tűrhető csend állott be.

Minden időjelek derűre mutattak.

Sőt a' pártok közelítéséhez is hajlam látszék.

'S a' mi legkülönösebb, Kossuth az első hetekben mérséklettségének addig nem is gyanított fokát tünteté föl.

A' parlamentaris kormány kérdése pedig a' rendszeres munkálatok' halmaza miatt feledve volt apró villongásaival és nagy érdekeivel együtt. –

Ha tehát az 1825-ki korszakot az 1848-ik év első haván is átkísérjük, ha mindjárt azon pontig is haladunk, midőn a' februári mozgalmak előszele a' figyelőket a' veszély gyors közeledésére emlékezteté: – minden fürkészetünk mellett, a' főbb irányok közt legkisebb horderővel bírónak találандjuk a' Magyarország' önállóságára vonatkozó eszméket, mihelyt azok a' sérelmi terén megoldhatók nem valának.

A' régi jog makacsul védetett; a' polgárosodás' közjogi igényei még át nem hatottak.

A' megyerendszer volt támasza a' régi szabadságnak, kizárója az újnak.

A' megyerendszert olly vakon imádta a' többség, mint később Kossuthot.

Meg kell vallani, első szerelme – minden hibák mellett – szerencsésebb választás volt mint a' második.

Noha azonban az önállósági hajlam aránylag az országos teremben kisebb tényezője volt a' változtatásoknak 's eredményeit tekintve sem a' magánjog körüli radicalismussal sem a' magyar nemzetiség' manifestatioival nem vételkedhetett: mindamellert tagadhatlan, hogy az utóbbi években a' socialis téren is magának olly helyzetet foglalt, mellyről a' népre és a' közvéleményre szembetűnő hatást gyakorolt.

Ertem itt a' védegyletet.

Czélomon kívül van," bírálatát adni a' védegyleti mozgalmaknak.

Nem jöhet szó alá, hogy a' belső vámrendszer, melly minket az örökös tartományoktól elválasztott, anyagi érdekeink ellen volt alkotva és fentartva.

„Maga József császár ezt előre bevallotta, 's felállítását a' nemesség' nem-adózásáért hitte szükségesnek; mert különben – mint monda – most a' magyarnak olcsó termék-, nyeivel 's később gyáriparával a' sokkal több közterhet hordozó osztrák örökös tartományok nem versenyezhetnének.

Tehát politikai visszatorlást jelentettek a' határszéli sorompók.

Büntettek egy makacs előítéletet.

„S míg anyagilag sújtani szándékokban volt, lassanként fejtették ki azon önállási irányt, mellyet gyarapítani nem vala szándékukban.

Minden fonák szabály úgy szokta rendszerint megbőszülni magát, hogy a' kitézőtt célon kívül mást, mellynek alkalmatlanságai a' főczél' hasznait túlhaladják, segít elő.

Így készül a' világtörténezet, 's benne az is, mit világítéletnek nevezünk. –

Minő hatással volt a' vámrendszer a' magyar pártokra?

E' kérdést csak az általam most tárgyalt korszakban említem.

1825 átkölcsönözte a' régibb évektől a' méltó fájdalomt terményeink' nagy részének a' külpiacozokról kisorsításáért –

Zsírjában fulad meg a' magyar: ezt énekelték a' honfi jeremiádok.

A' panaszkodásban annyi igazság volt, a' mennyi van a' szenvedélyekben, midőn a' megsértett érdekek miatt támadnak.

Hogy hazánk' előmenetelére egyenesen a' vámsorompók miatt nincs kilátás, bizonyosnak tárták a' csüggedés' emberei, kiket az akadályok levernek, míg az erőst emelik.

Széchenyi gróf üdvösnek vélte a' túlremegésért Hitel című munkájában a' magyart kigúnyolni; mert meg vala győződve, hogy az előállítási erőt zsibbasztja és ázsiai hegyeségünk' ápolója.

Látható volt azonban, miként olly jövedelmező kincstári szabály, minő a' belső vám, akármilly törvénytelen és igazságtalan, csupán sérelmi terén meg nem orvosolható.

A' pártok egyértelműleg szerették volna a' vámsorompót fölíráások által megdönteni; de a' birodalmi dualismusknak ezen minden írott betűknél, és az ősi törvényczikkelnél világosabb demonstration át, nem lehetett, mint a' kártyavárt, sóhajokkal lefűni.

A' milliók, mellyeket évenként a' vámsorompók behajtottak, a legerősebb meszét tevék olly határfalnak, melly a birodalom két részét különválasztá az anyagi érdekek által is, mintha a' közjogi intézmények' szellemét nem tartotta volna a' kormány e' célra elégséges kezességnek.

Nálunk az ellenzék és a' conservatív párt többnyire földbirtokosokból állván, kiknek gazdaságaik jövedelmezés tekintetéből a' vámkérdés kedvező megoldását igény lék, – igen megfogható volt, hogy a' sérelmi szempont mellett a' pénzbeli kiegyenlítésé is kezdett lábra kapni.

De mind az elvekre, mint a' megváltási összegre nézve olly nagynak kellett a' birodalmi kormány és a' magyar nemzet közt a' meghasonlásnak lenni, hogy a' vámkérdés fen 's alatt ezer ügyességgel bonyolítottatott más kérdések közé, és az örökös harcznak óriási halmazú munkálatok valának trophaeumai, – olly munkálatok, mellyek az angol fogházakban néhol létező malmokhoz hasonlítanak, miket iszonyú fáradsággal forgatnak a' szerencsétlen elítéltek^ annélkül, hogy a' malomkövek valamit örölnének; mert épen a sikertelen munkában fekszik a' büntetés' eszméje.

Illy helyzet' kényelmeit feldicsérni merész ötlet volna.

Azonban az elpazarolt idő nálunk senkit nem szokott a' gyakorlati étellel megegyezőbb eljárásra tanítani,

A' vámkérdés körüli politikánkban is nem a' tapasztalás és a' 'célszerűség' érzése, de egy német kalandor csinált gyökeres változtatást.

Megjelent t. i. Lisst Frigyesnek ismeretes közgazdasági munkája, mely a' szabad-kereskedési tant az angol önzés' mestermívének tekintvén, Németország' számára még kifejtettebb véd vámrendszert ajánl' a' britt ipar bemozósításának feltartóztatására. –

Lisst a' magyar vezérczikkek' czifra modorában írt: ez egyik előnye vak.

Továbbá könyve nem volt tudományos és fárasztó. Észfeszítés nélkül olvashatták el a' kisebb és nagyobb magyar journalisták.

Aztán ama' tény, hogy a' porosz vámszövetség, – mely a' belső vámvonalokat megszüntette, – rendkívül befolyt az érdekek' összeolvasztására, eszébe juttatta az embereknek, miként a' mi sorompóink' a' magyar vasat és a' magyar bort visszatartóztatják ugyan; de legalább az absolutismust 's elnémetesedést sem engedik a' Lajthán innen tetszés szerint terjeszkedni.

Lisstnek és Kossuthnak a' Lisst' eszméi szerint készült vezérczikkei az ellenzékl nézeteit a' belső határvámokról megváltoztatták.

'S már 1844-ben a' szabadelvű párt' a' sorompók' eltörlése helyett az érdekek' kölcsönös kiegyenlítésére alapított védvámrendszert akart, és midőn erre Bécsben semmi hajlam nem mutatkozhatok, az országos teremben kimondatott. „állítsunk tehát saját küszöbeink előtt védvámot.”

E' szavakban rejllő törekvés az állami térről a' társa-

dalmira vezette a vámsorompók' kérdését. És megalakult a „védegylet.”

A' védegyleti mozgalmak' következtében a' pártok a' vámügyre nézve új elhelyezést nyertek.

A' conservatívek az ellenzék eddigi posztíóiba telepedtek le.

A' belső vámvonalt nemcsak közjogi sérelemnek, de a' nemzet' vagyonosodása' legfőbb akadályának is tekintették; mert a' földműveletet a' kivitel' gátlása által lenyomvartarta. Ezen kellemetlen állapoton a' kincstárnak nyújtandó méltányos kártérítés' útján akartak segíteni. Hogy azonban a' megváltási öszveg miatt tetemes adó ne terhelje az országot, a' mezei gazdaság' egyik ágát, a' dohánytermelést, és zsendülni alig kezdő gyáriparunk' egyik figyelmet nyert vállalatát, a' szivargyártást, szánták áldozatul, – a' dohányraonopoliumnak Magyarországra kiterjesztését elfogadván.

A' mennyire volt a' conservatívek' fő szempontja az agráriai érdek, szintolly hévvel harczolt az ellenzék a' magyar gyáripar' érdekei mellett, noha a' gyáripar nálunk többnyire csak a' hazafi vágyak' tartományaiban létezett.

„Magyarország a' közelszegényedés' felé gyors léptekkel halad” – ezen sarkeszme tüzetett ki az oppositio által. Minden védegyleti okoskodás előterén a' közelszegényedéstöli félelem állott, mint a' régi szász épületek' homlokán egy-egy bibliai igazság.

‘S ha kérdezték: miért apad nálunk a' nemzet tökéje? a' felelet az volt: mert az osztrák örökös tartományokkal kereskedésünk passiv. – Miért passiv?: mert nincs gyáriparunk. – Miért nincs gyáriparunk?: mert a' magyar nyers anyagokat majd minden vám nélkül lehet kivinni; a' bejövő osztrák gyártmányokért alig fizettetik vám; az örökös tartományokba kiküldhető magyar gyártmányok pedig

akkora vámmal terheltetnek, melly a' legszigorúbb prohibitiohoz hasonló. Szóval: a' határsorompók a' magyar kifejlés' gyilkolói, de nem azért, mintha a' mezőgazdaságot különösen nyomnák; hanem, mivel a' magyar gyáripárt örökre lehetetlenné teszik. – És hogyan lehet e' végveszélyen segíteni?: nem a' vámsorompó' lerontása által; mert ez a' jelen állapotnál is kártékonyabb lenne. Mi által tehát?: ha a' vápasorompók' árnya alatt jsgyçgkedések útján olly védvámrendszer fejlődik ki, melly egyenlő figyelemben tartván az osztrák és a' magyar érdekeket, egyik vámczikben a' magyart védi az, osztrák, a' másik árczikben pedig az osztrákot a' magyar ellen és így kölcsönösen mindenknek igazságot szolgáltat. –

Ez vala az ellenzéki elmélet, mellynek zászlója alá legyőzhetlen közvéleményt kellett a' védegyelet socialis működései által szerezni. –

Ha már a' fölhozottak után a' pártok állását anyagi nézpontról szemléljük, kétségtelen, hogy a' conservatively a' vámügyet a' mezőgazdaság', az ellenzékiek epédig a' gyáripárt számára kívánták kizsákmányolni.

Ha továbbá a' pártok, állását a l k o t m á n y o s nézpontról vizsgáljuk, akkor a' vámkérdésben sérelmi párt volt a' conservativ, a' facticius állapot' pártja pedig az ellenzék.

Ha végre az önállósági irányt vesszük sinór-mértékül, akkor az osztrák örökös tartományok' érdekeivel összeolvadás pártja a' conservativ párt vala; az örökös tartományok érdekeivel versenyzés' pártja pedig az ellenzék.

Ez kétségtelen. – Mert ha a' védvám' sürgetőinek terve a' határsorompók' kérdésének alapjául tétetik, minden áruczikk fölött, melly a' magyar földről az osztrák piacokra és az osztrák földről a' magyar piacokra átmegy, egyezkedés útján készült volna tariffa, 's ezen kereskedelmi szerződések – ha a' miattuk támadható érdekharczok kiké-

rülhetők is lettek volna – annyiban minden esetre új stádium felé vezetendék vala a' Magyarország' önállóságára törekvést, a' mennyiben a' kereskedelmi és finanziaai ügyek' nagy segregatioja nélkül létesítésök és életbenmaradásuk alig képzelhető.

Így függ össze a védegyelet' kérdése a' magyar önállóság' gyarapításával. – A' vámsorompókra nézve az ellenzék pártolta József császár külön választási irányát; a' vámtariffára nézve pedig a' magyar harminczad' teljes jogait követelte vissza. Egyik lábát a' felső rendeletekre a' másik lábát a' corpus jurisra tette. A' kérdés' ígyik oldalánál sérelmi párt volt; másik oldalánál pedig a' bevégzett tények' pártja. Most a' törvények' avas obscuritásával nem bajlódott; majd megint a' régi törvények' szavait és értelmét állítgatta össze. –

Egyébiránt a' védegyelet hatott a' gyáripar' megindítására; de nem hatott olly separatisticus eszmék' kifejtésére, mellyek alkotmányunk' szellemén és a' pragmatica sanctio' józan értelmezésén túl akarták volna önállóságunk' kérdését eldönteni.

Forradalmi irányt a' védegyeleti mozgalmakban sem találhatunk.

Senki úgynevezett szabadságháborúba olly önkénytelenül, olly tudtán kívül nem keveredett, mint a' magyar.

Hogy, midőn a' baj' közepében lelte magát, vitézségének kétségtelen jeleit adta: ez a' nép pezsgő és fiatal erejének bizonyosága volt.

Minden hü hazafi fájjalja a' történeteket; azonban mély gyökerét nem keresi azon változásoknak, mellyek, mint a' kandallófüst a' meggyújtott tűzből emelkedtek föl, 's nem készültek, mint a' Vesuv' kitörései földalatti titkos üregekben és nagyszerű chemiaai működések' romboló ereje által. –

Igyekeztem a' magyar önállóságra törekvést, úgy mi-ként az 1825-dik évtől kezdve a' februári francia forrada-lom' előnapjaiig kifejlődött, az öntagadásig terjedő részre-hajlatlansággal festeni.

Észrevételeimből senki nem fog a' pártemberre ráis-merni,

Mert Clio' temploma' előtt, mint a' mahomedán mosék' csarnokánál, le kell vetni a' sarut, hogy a' föld' szennyét és porát be ne vigyük a' szent helyekre.

Ki a' történezet' emlékeiből pártfegyvert akar ková-csolni; ki a' kegyeletet a' múlt iránt, pillanati érdekekért áldozza fel, és az igazságot, mint a' barbár nép a' vestaszü-zet, előbb rabnővé teszi, hogy aztán, mint törvényes saját-ját, joggal szeplősíthesse meg: – az olly író számíton czimboráinak dicséretére és azon megvesztegethetlen esküdt-széknek, melly az értelmesek' közvéleményét fejezi ki, kár-hoztatására.

En utczai népszerűséget soha sem kerestem. 'S legke-vésbé van okom most hízelegni a' pártoknak, midőn az elfogultság is sejteni kezdi, hogy nem a' régi pártok, hanem minden hü magyar egyesí tett törekvései emelhetik föl a' hazát. –

Visszatérek tárgyamra.

Az önállóságra törekvést a' sérelmi terén, az ellenzék programjában és a' védegyleti mű-ködésekben helytelennek vagy a' dolgok' természeté-ből eredetinek, igazságtalannak vagy alkotmányosnak talál-hatja kiki, a' szerint, a' minő kiindulási pontjai vannak az események' megbírálása körül.

Megengedem, hogy nem minden történt a' viszonyok' józan mérlegelése szerint.

Sőt azt sem vitatom – bár át nem látható – miként az idézett tényekben olly separatisticus hajlam mutatko-

zott, melyből a' politikai próféták megjövendölhették volna, hogy Magyarország egy fordulatpont felé siet, 's rövid idő alatt azon határvonalra' érkezik, hol a' személyes unión kívül alig marad valami, mely az örökös tartományokkal, – a' monarchia másik részével, – szilárdul összecsatolja.

De ebből – ha igaznak is vétetik – következik-e több, mint a' mennyi mondva van?

A' separatisticus hajlam feltételezi-e okvetlenül a' királyság elleni szellemet?

És a' ki a' birodalom' újjáalakítását a' régi dualismus' továbbfejlesztése által hitte elérhetőnek, mutatott-e csupán ez által ellenszenvet a' korona iránt?

Rejt-e e' kérdés köztársasági törekvést?

Folyhatik-e be a' nép' monarchicus érzelmeinek kioltására?

Nagy föladat volna az említett kérdésekre i génnel felelni, és a' kimondott feleletet indokolni.

Mert, ha a' dualismus' kifejtésében vagy fõntartásában okvetlenül a' királyság eszméje elleni tiltakozás rejlenek; akkor választanunk kellene Svéczia és Norvégia közt, 's ha Svécziában a' koronát tiszteltetni látnók, Norvégiában a' köztársaság' fészket kellene keresnünk, és mihelyt Norvégia' partjain megéljeneztetnék egy koronaörökös, attól volna a' világ félni kénytelen, hogy Svécziában a' scandinaviai unió köztársasági kormányzat' alapján kikiáltatik.

Az 1825-ki korszakot a' februári napokig analsáltam.

A' reformok' fő irányai általam az olvasó' szeme elébe vitettek.

Az átalakulási idő' mozgalmait megvizsgáltuk 's e-
rövid rajzon kívül vizsgálja még kiki saját élményeit, tet-
teit, gondolkozási modorát,

Fog-e találni magában és ismerőseiben, az egyénben
és a' nemzetben köztársasági törekvést, t. i. azon évek alatt,
mellyeknek reformjait és pártusait vázoltam?

Bizonyosan nem,

'S oily történeti rajz még az ábrándozok által sem fog
írtni, akár itt, akár Párizsban, Londonban vagy Iconium-
ban, melly a' magyar nemzet' monarchicus hajlamát a' febu-
ruári forradalomig kétségbe hozná, sőt e' hajlam legkisebb
csökkenését kimutatni tudná.

Győzhet Európában, egy véres harcz után, mellynek
csatahelyei a' középtenger' partjaitól a' Ladoga-tóig, a' Vin-
czenfoktól kezdve a' szerályig és a' Sophiatemplom' közbéig
mindenütt elszórva lehetnek – győzhet óriás erőfeszítés
közt és megszámlálhattam áldozat' árán az absolutismus:
úgy viszont föülkerekedhetik egy európai anarchia az alkot-
mányosság; vagy a' socialis democrata eszmék holttestek'
halmain és vérfolyamokon gázolva át, hogy magukat kipi-
henhessék, míg új harczhoz kezdenének, beleegyezhetnek a'
köztársasági formák általános elfogadásába. – Minden
véglet megtörténhetik; mert kétségtelen, hogy a' római bb
radalom' felbomlása óta még olly csodálatos és megdöb-
bentő korszakot nem látott a' világ, mint a' februári forra-
dalom utáni.

Azonban, valamint, ha az absolutismus zászlói diadal-
maskodnak, nem fogják a' korlátlan hatalom' parasitai be-
bizonyíthatni, hogy a' magyar nemzet az ujabbkor' reform-
törekvései által az absolutismust akarta; szintűgy nem
leend a' népuralomnak olly udvaroncza, kiaz ellenkező eset-
ben adatokkal mutathatná meg, hogy a' magyar már

1825-től kezdve a' februári napokig reformjai által a' köztársasági eszmék' létesítésére izgatott volna.

Sem a' radicalismus, sem a' nemzetiségi, sem az önállósági irány nem volt vegyítve a' monarchismus gyűlöletével.

Kiki a' korona védelme alatt akarta Magyarország' jövődjét biztosítani.

A' conservativ nem volt kevésbé köztársasági ember mint az ellenzék, – és az ellenzék nem volt kevésbé monarchicus mint a' conservativ.

Más tér vala az, mellyen a' pártok' külöszakadása és küzdelme állandólag tartott.

Szent István palástja, és a' kettős kereszt a' háborgató elemek felett lebegtek.

A' monarchismus eszméje Imre király vesszőjével kezében még mindig úgy tiszteltetett, mint a' vas-sceptrummal.

Gyöngé vagy erős volt az uralkodó: – az nem csökkentette a' tiszteletet sem az uralkodási forma sem az uralkodóház iránt, –

1825-től a' februári forradalomig csak a' törvényhozás' lépéseiben, az irodalomban és a' műveltebb osztályok' társalmi körében – mert a' védegyelet is itt vert gyökeret 's innen vont táplálékot – nem pedig a' népnél magánál vizsgáltam a' politikai szellemet.

Egészen más körben mozgék tehát, mint az azelőtti szakaszban, mellyben a' socialismus' hatását leginkább a' köznép' szerény lakában kerestem föl.

Tárgyalásom oka az években fekszik.

1848 előtt országunk aristocratiai szerkezetű volt, Az-

óta democratiaivá vált. – ‘S én a’ socialismust a’ forradalomban, a’ monarchismust a’ forradalmat megelőzőt időkben vévén szemle alá, – követésére voltam szorítva azon érzeteknek, mellyeken mint fő csatornákon ömlött az ország’ akarata, és terjedt szét a’ közvélemény.

Egyébiránt a’ magyar nép hangulatát – bár akkor az semmi politikai tekintet alá nem vétetett – szintén ismeri, kivált a’ monarchismusra nézve, minden ember, ki valaha falun lakott. – ‘S én most igen rövid lehetek; mert a’ reform’ kora – fájdalom – gondolkozásban és műveltségben olyannak hagyta a’ népet, mint a’ millyennek találá. A’ néptudalomban 1848-ig nagy szellemi fejlődés nem mutatkozott, és az eszméknek olly fordulatpontjai nem valának, mellyeket jelentékenységekért szükség volna jellemzeni. –

A’ földesúri jogok Magyarországon nagy szigorral soha nem gyakoroltattak ugyan; de a’ hol hűbéri viszony van, lehetetlen a’ kormánynak népszerűbbnek nem lenni, mint az aristocratiának. Nálunk is az úrbéresék’ ragaszkodását a’ helytartótanács annyira lefoglalta, hogy a’ tömeg az állami hatalmat tekinté természetes szövetségésének. ‘S noha a’ falusi nemessel aránylag ritkán volt viszongásban, föl desurát nem gyűlölte, a’ táblabírák’ tanácsa nélkül el nem élhetett: mégis, ha a’ kormány és aristocratiia közt meghasonlás támad, akkor minden kétségen kívül a’ nemesség ellen lépett volna föl. ‘S bár e’ józan eszű nép a’ gallitziai jelenetek’ ismétlésére soha nem száll alá – mert a’ magyar nincs közönséges agyagból gyúrva és a’ rász szenvedélyek’ minden szennyét nem szokta beszívni – ‘s bár a’ fellázadt négek’ dühével nem üldözte volna az ártatlan nőket és gyermekeket; de annyi bizonyos, hogy az aristocratiávali tusa esetében az igazgatás a’ maga zászlói alatt találta volna a’ Tisza vidékeinek lakóit szintúgy mint a’ Kárpáthokét.

Még a' februári forradalom után is havak tölték el, míg a' magyar nép a' kormányban történt 's rája nézve kedvező – változások miatt nem tekintett gyanús szemmel a' nemességre.

Annyira szított a' régi igazgatáshoz, hogy kevés fáradtság kellett volna a' reactio' kifejtésére. – De nálunk az ellenforradalom élére senki sem kívánt állani és ennek tulajdoníthatni leginkább a' nép' megbarátkozását az új kormányzási rendszerrel.

Az igazgatás iránti rokonszenvek mellett természetes volt, ha a' magyar falusi lakos' royalismusa a' legnagyobb fokot érte el.

A' nép az országgyűlés' kedvező törvényeiben a' király' akaratját látta; az engedmények' kimaradását pedig, ha valakinek tulajdonítani kívánta, a' baj oka – az ő szemei előtt – inkább volt a' főpapság, inkább volt a' nemesség, inkább voltak a' viszonyok, inkább volt saját maga, mint a' kormány. Annál kevésbé emelte vádját a1 trón ellen, melylyet az ázsiai népek hő képzelődésével emelt fölül az emberi gyöngeségek' gőzkörén.

A' köznép' monarchismusa olyan volt 1825-ben mint Mátyás kiráy' korában, és 1848 kezdetén, olyan volt mint 1825-ben.

Hátra van még e' korszak ismertetésében a' februári napoktól kezdve a' magyar forradalom' kitöréséig terjedő idő.

Nem csekély föladat.

Itt bír legtöbb értékkel a' részletesség; de legnehezebb a' részrehajlatlanságnak középvényét megtalálni.

Mert a' debreczeni öt hónapról a' tájékozási fonal látható. Kezünkben van, 'S ha ki nem eresztjük – az emberi

szenvedélyek' nagy de nem fárasztó tévegén át – hűn élvezet a' debreczeni tanácsháztól Világosvárig.

De hol van igazságos bírása a' viharos napoknak márczius 13-tól kezdve September 11-ikéig? 'S mikor leend hű történésze? – Mekkora tere a' munkásságnak! Megdöbbenünk a' széles láthatár' diadaljelei és sirhalmi miatt, Catalanumi mezője volt ez az eszméknek és őrijöngéseknek!

Rövid kívánok lenni. –

Az ország' jövője inkább függött a' pesti megyei teremttől, mint Genua' sorsa azon deszkától, mellyen át akart Fiesco a' hajóra lépni, hogy egy forradalom' trónjára ülhessen.

Kossuthnak követté választatását meggátolni akarták a' conservatívek; nem szerették az ellenzék legtekintélyesebb egyénei közül többen.

A' conservatívek tettének okai a' pártok' természetében fekszenek.

Sokkal felötlőbb az ellenzék' szónokainak és befolyásosabb egyéneinek visszatartózkodása Kossuthtól.

'S pedig e' párt tekintélyeit, ha nem is kivétel nélkül, de többnyire, nagyobb vagy kisebb, nyílt vagy eltitkolt szakadás választotta el azon férfiutói, ki a' pozsonyi országgyűlés' kezdetekor barátai körében is magánosan állott, de már hat hónap múlva az események' csodás hatalmánál fogva ellenségeit megalázta, és a' vetélytársakban gyakran hízelgőkre vagy vakeszközökre talált: később pedig a' haza' sorsát – mint a' gyermek az almát – kezébe vette, h°gv játék közt sárba ejtse, és Európát megrendíté, hogy miután maga 's az ügy, mellynek apostola lett, leveretik, a' földingás' romai olly vidékeket is összedüljanak, hol soha egy fül sem hallotta e' vészterhes nevet: Kossuth.

Minő forrásokból eredett az-oppositio több tekintélyei.

nek idegenkedése iránta? – azt kimerítőleg elmondani alig lehet.

Némellyt Széchenyi barátsága vont el Kossuthtól.

Mást a hatáskör' féltése.

Volta' ki politikáját veszélyesnek, jellemét kétségesnek tartá.

Volt a' ki meggyőződék, hogy csak a' destructiora van hivatása; mert semmi positiv irányhoz szeretettel nem viseltetik, és szelleme, mint a' vészmadár, a' zivatart keresi.

Voltak ócsárlói haszonlesésből, különczködésből 's nagyúri bornírozottságból.

Minden esetre a' követválasztás alatt Batthiányi Lajos gróf erős karja tartotta fön Kossuthot; különben nem a' conservativ párt – mert ez Pestmegyében gyöngé volt – de az ellenzék buktatta volna meg.

A' pozsonyi országgyűlésen eleinte a' mérsékletet játszotta az elvek', és az engedékeny pártvezért az ellenzék' irányában.

Egyik sem használt.

Múltjából minden azt következtette, hogy a' mérséklettség nem lehet komoly szándéka.

Mi a' pártvezérlést illeti: itt még több elfogultságot, visszatartózkodást, sőt ellenszenvet kellett volna levívnia, hogy felsősége olly kiterjedésben válhassék elismertté, mint a' minő a' Deáké volt.

'S Kossuth nem az ellenzék' főnökei közt tudott hódítani, hanem rendkívüli szónoklatának varázsával a' karzatot ragadta el, a' nők' szemében fakasztott könyeket, és az ifjak' kedélyét húrozta föl a' fellengő vagy sivár elszánásokra.

Kezében vala a' közönség szíve.

Az utczai vélemény, mint a' Memmon szobrának hideg

ajka, csak az ő lángeszének sugarai és melege által nyert hangokat; 's ő eléggé hiu volt a' népkegy' ezen jeleit naponként mind többre becsülni és nem sokat törődni a' régiebb tekintélyek' elégtelenségével.

Az ellenzékét saját talentumának zsámolyául kívánta használni.

Eddig a' vezér' nézetei által a' párt gazdagodott, a' megpróbált bajnokok arattak népszerűséget és a' fiatal am' bitiók nyertek okos kiválasztás mellett pályatért.

Deáknak t. i. szellemi felsősége ritka szerénységgel párosult.

Ő nyílt és őszinte modorú országlár levén, minden tárgyról a' baráti körben és az előleges magán tanácskozmányokban részletes véleményt mondott. Esméi határoztak a' kérdések fölött. Sőt a' fiatal képviselők nem is alkottak maguknak a' szőnyegen forgó ügyekről véleményt, míg előbb Deákat ki „nem hallgatták.

Ő oraculum volt a' négy falak közt. Érette kedven ez eszméikről is lemondottak a' pártszónokok.

Azonban Deák, a' lélektanl örök törvényeit ismervén, tudta, hogy az áldozat, ha nem kölcsönös, elébbutóbb a' kényszerítés adójává válhatik ugyan, de mint önkéntes aján-dék hamar fog elapadni.

Úgy rendezte tehát a' párteljárást, hogy már a' kerületi ülésben is az indítványt, melly sajátlag az övé volt, más tette, és az eszméket 's adatokat, mellyek az ő gondolkozásának eredményei valának, többen használták föl a' vitatkozások' vezetésére és a' főbb kérdések' megalapítására. Sőt olly gyöngéd és körültekintő vala, hogy a' szerepkiosztások által az individualitásokat nem igyekezett hátraszorítani és örökké a' szónokok' legerősebb oldalait, legfőnyesebb tulajdonait engedé kitűnni.

Némelly üres beczzomj megsemmisülhetett Deák által; de a' talentum mindig emeltetett, 's ha homályban lappanga, a' világosságra lépni és a' közvélemény' méltánylását elfogadni kényszeríteték.

Deák többbyire csak akkor nyilatkozott, ha a' tárgynak új 's előre ki nem számított stádiumai tűntek föl; ha a conservatívek valami elhatározó észrevételt tettek, melly mások által meg nem czáfoltaték; ha a' parlamenti küzdelmek alatt a' vitatkozás félrevezettetett, a' fonalszál megszakadt, a' főkérdés szem elöl eltűnt, 's az emberek sejték, hogy tévúton vannak, de az irányt hirtelen nem birták föllelni; ha végtére, keserúségek támadtak és a' kedélyeket lecsillapítani kellett, vagy a' szavak', vagy kérdések' módosítása által.

E' proculaeusi jellem, melly gazdag lelki örökségét testvérei közt újra 's újra megosztá, semmi irigységet nem támaszthatott és lefegyverzé a' roszakaratot is.

'S ámbár az ellenzék rendszerint a' világ minden parlamentjében fegyelmetlenebb szokott lenni, mint a' kormánypárt; ámbár Deáknak soha követelései nem voltak és békével túrt volna akárhány vetélytársat; mégis önzéstelensége miatt olly tekintélyben állott, hogy az ellenzék' egész erejével rendelkezhetett, 's minden inkább megtörténhetek, mint, hogy gyanú alá jöjjön, ha a' felgerjedt szenvedélyek útját bezárta, ha néha a' közvélemény ellen nyilatkozott, ha némelly eljárásának indokait homályban tartotta.

Deák akarja: ez elég volt az ellenzéknek, midőn criticus pillanatok lepték meg a' hazát.

Mert az emberek a' nagy dolgokban örömmel engedelmeskednek annak, ki az élet' kicsiny viszonyai közt szellemi felsőségét nem érezteti és a' hiúságot másban nem sérté, magában nem véteté észre. —

Illyen vala Deák' pártvezérsége.

Kossuth már az országgyűlés' megnyílásakor egészen más viszonyba lépett az ellenzékkel; noha sokak' elégületlenségét sejdíté és állását szilárdnak épen nem hitte. –

Az ellenzék t. i. a' megnyitó beszéd után mindjárt központosította az ügyek' kezelését, nem előre készített terv szerint, de a' parlamenti erők' önkéntes megegyezésénél fogva.

Hat vagy hét befolyásos képviselő és – a' főbb kérdésekben – a' felsőházi tagok közül Batthyányi Lajos 's Teleky László grófok, szakadatlanul magántanácskozmányokat tartottak, mellyekben a' napirenden levő tárgyakra néztfé megállapították eljárásukat és az ellenzék' teendőit.

Ezen collegialis ülések – mellyeknek eredményeit a' meghívottaknak erkölcsi kötelességből, az ellenzék többi tagjainak pártfegyelemből kellett előmozdítani – Kossuth' túlnyomó befolyása alatt állottak ugyan; de a' vélemények' kimondásában elé«: szabadságot, a' kérdések összeállításában 's kifejtésében sok szorgalmat tüntettek föl. Szentkirályi' éles esze és nagy munkássága, Szemere' és Pázmándy' európai 's parlamentaris míveltsége – mert a' Kossuthé inkább csak magyar és megyei eruditio volt – sokkal jobban valának e' conferentiákban használhatók, mint a' czipra szavak és virágos eszmék; noha kétségtelennek marad, hogy a' magyar nemzetnél alig lehet olly higgadt tanácskozmányt összealkotni, mellyben egy dagályos kép, egy ragyogó kifejezés vagy egy szerencsés ötlet ne nyomjon annyit mint egy mély eszme, egy szabatos gondolat, egy hasznos terv.

Ez keleti származásunkról hitelesebb bizonyáglevél, mint minden nyomtatott irat. –

Kossuth, kivált az országgyűlés' kezdetekor, az ellenzéki titkos conferentiákban fölmerült nézetek iránt nagy

figyelemmel volt, egyszer sem tette magát a' lábra kapott eszmékkal éles ellentétbe, sőt gyakran változtatta meg szándékait 's áttért a' mások által indítványozott véleményekre.

Neki tömérdek ismerete volt az országgyűlési irományokból és jegyzőkönyvekből. A' kérdések históriai előzményeit legjobban tudta. De az európai alkotmányos étellel csak felületesen vala megbarátkozva; belőle csupán a' regényesebb tájképeket, és a' polgárosodás' óriás törekvéseiből a' merészebb ábrándokat kedvelte.

Minthogy pedig az utolsó pozsonyi diéta különösebb gonddal a' reformok iránt viseltetek, természetes vala, hogy Kossuth a' titkos conferentiákban néha nem vitt activ szerepet 's inkább ő kölcsönzött elvbarátaitól véleményyt és adatokat, mint azok tőle. E' függése addig ment, hogy a' legfontosabb kérdést, melly al magyar alkotmányos élet' elvei fölött határozott volna, t. i. a' királyi városok' rendezését egészen Szentkirályi' intézkedése alá vetette, 's minden ellenzéki tagok közül legkevesebb kifogást ő tett Szentkirályinak olly tervei ellen, mellyek sem a' szabadelvűség' sem kivihetőség' tekintetéből a' közvároskozásnak meg felelhettek.

Kossuth és Deák közt tehát az első különbség volt, hogy Deák épen a' belső pártconferentiákon adott irányt, az előkészítő tanácskozmányokban osztá ki szellemének roppant kincseit, gazdagítá meg a' körüle lévőket. Kossuth pedig itt csak akkor vala irányadó, ha a' szenvedélyek kérdései kerültek elő és szükség volt ostromot vagy rohammal megátadást rendezni; de midőn a' reformok felől és a' fölmerült tárgyak' megoldásáról kellett intézkedni, Kossuth nem annyira a' hitelező', mint a' kölcsönvevő' helyzetében volt, és nem vala makacs, saját nézeteitől elvbarátainak jobb nézeteihez átpártolni.

Ez akárhányszor megtörtént.

De midőn a' kifőzött tervek' életbe vezetése volt a' feladat, midőn egy kérdésnek nyilvános tanácskozmány elébe kellett vezetetni: akkor Kossuth mindent magához kívánt ragadni.

Nem osztá úgy ki a' népszerű tárgyakat mint Deák, hogy csak maga maradjon semmivel. Nem adta a' szövevényes ügyet, miután a' conferentziákon kifejtetett, olly tehetséges de még eléggé nem méltányolt egyénnek át, ki ennek következtében, a' kerületi és országos ülések' innepelt hőségé válandott volna. 'S ha egy megható egy elragadó szónoklatra volt szükség, mellynek a' vitanap' kezdetén, mint Tyrrhaeus tárogatójának harcz és diadalra kellett buzdítani: bizonyosok lehetünk, hogy Kossuth nem fogja Deák példáját követni, ki illy alkalmat mindig valamelly vetélytárs emelésére hagyott használtatni.

Illy öntagadást a' lángeszű ele hiu és becsszomjas pártvezérnél soha sem valánk szerencsések találhatni.

Kossuth nem sokat tekintve arra, hogy a' pártconferentián maga vagy pedig más örölte ki a' kérdést, mihelyt megállapodás eszközöltetett, 's már az egész párttal kellett az elfogadott nézetet közleni vagy a' kerületi ülésekbe átvenni, – legott kapott alkalmat egyéniségének föltolására. „Az indítványt megteheti valamellyik közülünk vagy megtehetem én. – A' kérdés' kifejtését magamra vállalhatom” – ezen nyilatkozatok ritkán maradtak el, midőn a' szőnyegen levő ügy karzattapsokra és kardzörejre igényt formálhatott.

Semmi kétség, hogy Kossuth csodálatosan szép organnal bírt, mellynek a' suttogástól kezdve a' legélesebb hangokig saját varázsa volt, ellenállhatatlan 's majdnem bódító. Őt az arczkinyomattól egészen a' kéz' legkisebb moceznatáig ha nem is művészi, de gyakorolt, kellemes és néha

kiválólag nemes előadási modor jellemzé. Beszédei, mellyek félig készültek, félig rögtönzöttek valának, soha az unalmaságig hosszúak, vagy a' figyelem fárasztásaig tartalmasok nem voltak. Ezért is kellett hatniok. 'S hatottak, mert bennök emelkedettség és csillám vala, mélység és sötétség nélkül; bennök, gyakran egy fölkiáltásban vagy egy mellékeszmében a' szenvedélyeknek egész fergetege tört ki. Kossuth' beszédei, a' többi magyar tekintélyek' beszédeinél sokkal inkább tetszetek, mert rajta kívül senki magát úgy nem mívelte ki, hogy a' tömeg minden előítéleteit és előszereteit a' polgárisodásba átvigye, és a' magasabb szónoklat' mezején népszónoknak maradjon.

Önként folyt tehát, hogy Kossuth a' magánconferentiák' rendezett eszméire, mint egy talajra, egy díszes és erős piedestalra lépvén fel, az országgyűlésen kitűnő szónoiki tehetségével rendkívüli hatást gyakorolt.

Néhány év alatt az övé lón minden karzattaps, minden figyelem.

Nemcsak legszebb szónoknak, de a' legtanultabb és legbölcsebb státusférfinak kezdé a' közönség tartani.

Eddig csak híres hírlapíró és híres megyei orator volt, most fölfedezték benne a' nagy országlárt, ki a' gyökeres reformok' politikáját egyedül képviseli; mert a' többiek vagy csupán egyes tárgyakban tekintettek szakembereknek, vagy az általános politica mezején másodrangú csillagoknak tartatának, kik Kossuth' naprendszere körül több vag}' kevesebb kölcsönzött fénnel forogtak.

'S Kossuth az által, hogy a' pártconfereitiái engedelkeny volt, de az elfogadott tárgyat maga vezette a' nyílt ülésekben, – kettőt nyert: t, i. a' közönség óriásnak hitte, és bálványoztatván a' karzatok által, a' conferentiát mindig kényszeríthette az agitationalis kérdésekben az ő extrem nézeteit pártakarattá emelni.

Hogy illy helyzet' veszélyét a többi tekintélyek átláták: természetes.

Igyekeztek a' szokatlan nyomás alól menekülni.

Némellyek talán irigyelték; mások gyűlölték az új pártvezér' babérait.

Voltak a' conferentia' tagjai közt és a' conferentiákon jelen nem lévő ellenzéki követek sorában, kik igen gyorsnak találták a' haladást és megdöbbsentek.

Mások – mint Szemere – Kossuth' egyéniségétől tartván, óhajtottak az ellenzékéből egy párttöredéket, melly őt fékezze. De senki sem akart illy párt' vezére lenni.

Hatalmasaink félték a' népszerűtlenség' töviskoronájától.

Nem is csoda.

Hiszen a' magyar 1848 előtt azt látta, hogy miként emel egyeseket fel a' népszerűség, nem azt, hogy miként temet el?

Addig csak a' népszerűtlenségnek volt calváriája, mellyre az aggódók eltikkadva vonták fel a' keresztet; míg a' könnyelmű al haza oltára felé sietett, hogy egy kellemes meghajlással fogadja el a' népszerűség kezéből a' polgári érdem' cserágát.

Most vannak, kik elismerik, hogy az olcsó népszerűség több vagyont gyűjtött nálunk fel és több milliót oszlatott füstbe, mint két nagy hatalmasság' minden löporgyára.

De gondolták-e akkor, hogy nem mindig jó a' százkezü Briaraeus által fölkaroltatni? –

Szemere – ki régi érdemeinél fogva – számíthatott volna, mikép igen hamar nem fog félreértetni, midőn egy ismerősének a' párt' belső szakadásait lerajzolta, 's a' készülő kitöréseket említé, így ír: „én pedig az observatoriumba vonulok 's kémlelem az eseményeket.” –

Csak egy független és semmi párthoz nem tartozó

hazafi, Mosonnak nagy követe, tudta valódi becsökre reducálni az utczai véleményeket 's nem félt olly vállalattól, mellynek dicsősége ellen csupán népszerűtlensége hozathatott fel.

Ő igyekezett nyíltan és fáradhatlanul, Kossuth' ellen-súlyozására a' haladó pártárvolatok' elemeiből olly szövetséget alkotni, melly a' szabadságot ne compromittálja, midőn Kossuthot fékezi.

Az ellenzék' elégületlen főnökei, hol Mosón' követével értekeztek, hol a' régi disciplinára tértek vissza, hol az ő kirekesztésével akartak egy Kossuth elleni pártot életbe léptetni.

Ezen ingadozásnak megdöbentő következéseit a' sors a' magyar nemzet ellen fordította. A' vezérek' félénksége, kik egy terv' elfogadásába bemenni mertek de végrehajtásától vissza – és megint visszadöbentek, örökké Kossuth emelkedésére hatott.

Először a' válaszfeliratban mutatkozik a' még eltakart szakadás.

Később másodrendű kérdéseket választott az apró ingerkedések teréül.

Kossuth figyelni kezdett és szertelen népszerűségét, mellyet – mint gyanítható – előbb csak magáért ezen népszerűségnek kéjes és idegizgató gyönyöréért kedvelt, most már mint védsorompót kellett a' lehető megtámadások ellen használnia.

Kiki föl tudja fogni az illy állapot veszélyeit.

És igaznak marad, hogy a' kik Kossuth' túlnyomó befolyását veszélyesnek tartották, nem jó taktikát választottak, midőn azt úgy akarák korlátolni, hogy maguk semmit se veszíthessenek, 's a' nem-sikerülés' esetében mysticus homályba boríthassák czélzataikat.

Látható vala, miként illy eljárás ritkán arathat sikert.

Mert a' tekintélyt csak tekintély, az erélyt erély által lehet fékezni, nem pedig olly kétértelmű mozgalmakkal, mellyeket bevallani senki sem mer, 's folytatni a' legkisebb akadályok után minden röstell.

Széchenyi mély meggyőződésből mérité ellenszenvét Kossuth közpályája iránt, és nem is késett az előkerülő alkalmakkor bevallani. A' többieknek vagy nem volt elég hitök a' nagy izgatónak politikai hibái felöl; vagy nem volt elég bizodalnok saját nézeteikben; vagy nem volt elég lélekerejök a' divatos vélemények' árja ellen küzdeni; vagy végtére igen nagy bizodalnok volt a' véletlen' különös protectiójában 's azon túlságos bölcseségben, hogy majd lejárja Kossuth magát és ekkor öök fáradság nélkül vehetik kezükbe a' hatalmat és hatást.

A' születesök alatt meghalt kísérletek rendre elhagyatták Kossuththal azon mérsékletet is, mellyet addig tanúsított; kivált miután a' conservativek sem tettek akár lépést a' czélszerű engedékenységre, akár készülődést az erélyes ellenállásra.

Így folytak a' dolgok egy darabig.

Végtére az administratori kérdés határozottabb irányt tűzött ki.

A' conservativek' főnökei az administratori rendszer sikamló teréről szép móddal visszavonulni akartak.

Feláldozták volna a' lényegét, ha az illedelem' formáit «megtarthatják.

Nem szerették pártjok vezérét egy nagy fontosságú ügyben gyöngédtelenül desavouiroztatni; – mi egyéb-iránt a' világon a' legtermészetesebb dolog, 's gyakran volt már az alkotmányos országokban sok hasznos eredménynek szülő oka.

Az ellenzék néhány főnökei vévén észre a' cotiser'

vativek egyezkedési szándékát, hajlamot mutattak az administratori kérdésben a' mérséklettségre.

Lassanként az értesülések – bár kéz alatt – útba indultak.

A' közelítés megtörtént.

Egyik ellenzéki tekintély – ha jól vagyok értesülve – maga készítette meg a' szerkezetet, melly mint királyi leirat vala az országgyűléshez intézendő, 's mellyben tetteleg az ellenzék' törekvésének szolgáltatik igazság, de a' kifejezések és nyilatkozatok által kitelhetőleg óva van a' kormány' méltósága.

A' leirat visszavonulás lett volna, a' megveretés' nyílt bevallása nélkül.

Ha az ellenzék ezt a' tanácskozmányon átmenni engedendi, cserében több concessiókat nyert volna, 's az alku szerint leginkább a' városi kérdésben, mellynek gyors megoldását azért kívánta a' szabadelvű párt, hogy az aristocraticus formák, már valahára más elemek által mérsékel-tethessenek.

A' nádor, kinek befolyásával történt mindez, jelentést tévén a' kiengesztelés' sikeréről, várja a' felső határozatot.

„A' zivatar közt egybehívott törvényhozás' földerül, a' pártok' gyűlölete megszűnik, a' haladó-conservativ és a' mérséklett ellenzék kezét nyújt az alkotmány' reformálására, öszpontosul minden alakító erő, a' csökönnyösök visszavonulnak a' szélső jobb oldalra, Kossuth a' baloldal' szélén marad egy becsületes de a' vezényletre nem való pártocskával, a' centrum pedig kitűzvé a' haladás' zászlóját, bátor de nem kockáztató politikával viszi a' magyar nemzetet át azon crisisen, mellyen keresztül kell esnünk, midőn a' feudalismusról a szabadságra törekszünk.” – Ezen szép álmákba ringatták magukat az új liga' avatottjai. Csak Széchenyi – mint akkori levelezéseinek némelly soraiból átcsíllámlik

– nem mert az egyének szilárdságában hinni ‘s annyira esalatkozás után természetes vala kétkedése az emberekben és a’ dolgokban.

Bécsből hamar megérkezik a’ királyi resolutio, a’ szerint mint elintézve volt.

Szentkirályinak vezetni kellett volna már az ügyet a kitűzött czél felé.

De Kossuth sejteni kezdi, hogy valami forraltatik kéz alatt és titokban. Kezd nyomozni.

Fölvilágosni.

Dühösségbe jön. Az álarcz levonásával, nyílt föllépéssel fenyegetőzik. Hogy közte és Szentkirályi közt választani kell Pestmegyének, ‘s hogy minél előbb ítélni fog a’ botrányos ügy fölött a’ haza: – ezen fenyegetések megteszik hatásukat.

Szentkirályi a’ királyi leirat’ tárgyalása elől Pestre szalad, ‘s az annyira bálványzott népszerűségét úgy teszi semmivé, hogy érette sem a’ jók’ tisztelete, sem a’ bátrak’ becsülése, nem adhatott kárpótlást.

A’ többiek Szentkirályi távozásáról értesülvén, szintén nagy iparral kezdenek kibontakozni a’ kellemetlen helyzetből, mellyben vezér nélkül maradtak.

A’ zavar iszonyú.

Az anonyombokból álló tábor katonák nélkül marad.

Csak a’ sátorhelyek látszanak és a’ letarolt mező.

A’ bécsi királyi leirat Pozsonyban készült impuruma, veti még magát föl egy pár perczig; de többé nem is található

Mint a’ nomád arabok fölszedik sátorukat és ott hagyják a’ tért, úgy hogy az utas ki alkonyban egy egész népet fedezett föl, reggel kietlen pusztát, meg nem tört csendet, és a’ fővényben mindenfelé távozó embernyomokat talál, ‘s erről győződik meg, hogy nem álma-

dék midőn kevés órával előbb az esti szél által lengetett és holdsugáros sátrakat látott: – majdnem így végződött az administratori kérdés.

A' különbség csupán az vala, hogy egy fiatal követ, Lónyay Menyhért fölfogta az odahagyott ügyet, és a' karzat' iszonyú zaja közt védte a' hogy lehetett. A' többi követek pedig rábámultak. Fölírátták magukat ellene. Nevetségessé tették állításait.

A' dolog' kimenetelét tudják olvasóim.

Kossuth győzedelme határozott volt.

Fájdalom, e' diadal az ő irányára kártékonyabban folyt be, mint első percze gondolható vala.

Mindig koczkáztatóbbá lön.

Szerencsejátékot űzött a' politikából.

Szünetlenül árvereste magasabbra az eszméket; mert mellőzhetlen szüksége volt a' karzatra, 's csak a' közönség fanatismusa által tarthatta félelemben az elszakadni kívánókat.

A' közéletben a' bátorság' hiányát bünteti leginkább a' nemesis.

'S nálunk is minden, mit a' jó szándékú de határozatlan emberek Kossuth ellen, vagy tulajdonkép az ő személyében a' destructiv irány ellen tettek, – csak növelte Kossuth népszerűségét és közelebb hozta a' forradalmat.

Pedig mennyi kilátás volt a' februári napok előtt, mennyi bizonyos remény, hogy Kossuth' hatalma a' természetes korlátok közé szoríttatik vissza, mennyi kezesség vala a' győzedelemre; ha azok eléggé bátrak, kik a' mérséketet akarták, kik nem annyira a' jelen percz' szélsőségeitől féltek, mint a' jövődő iránt kétségbe estek, míg a' nemzet szíve és tettereje – mint a' játékszer – egy agita, tor' kezében van,

Annyi kötelességérzet, mint a' mennyivel a' katona a' sánczot, mellyen áll, védi, – ah! ennél sokkal kevesebb, Kossuthot visszaszorította volna egy innepelt szónokká, és a hazát megmenti vala.

De haladjunk a' pozsoni országgyűlés fejleményeinek bölcseletében tovább.

A' szétszakadt coalitio' töredékei egyesülve új elemekkel, mellyek nem voltak kizárólag mind az országgyűlés' tagjai még egy küzdelmet akarának előidézni, de már több óvatossággal és elszánással.

Széchenyi grófnak, mint a' közlekedési osztály elnökének, megjelent az országgyűléshez intézett munkája a' közlekedési hálózatról, melly hivatalos irat lévén, tárgyalás alá vala kerülendő, legalább azon tekintetből, mert mintegy 100 millióra rúgó hitel' megajánlását kívánta tíz év alatt, 's ezen öszvegből, hogy a' közlekedési munkálatok megkezdethessenek, bizonyos mennyiséget okvetlenül meg kellett szavazni a' pozsoni országgyűlésnek, mielőtt közbotrány nélkül eloszlathatnék.

Széchenyi előterjesztményénél korábban már beadott Kossuthnak is, mint a' vukovár- fumei vasúttársaság' főhatalmazottjának egy terve, melly mint élet és halál kérdést sürgeti a' rác és illyr vidékeknek a' magyar tengerparttali összeköttetését, mert mint a' régi Pesti Hírlapban fejtegetve volt-e' men tő-t én y nélkül, mindig gyarmati helyzetben maradunk.

Csodálatos szerepe van a' történésznek, ha az évek' nyugalomával visszatekint a' lelkesedésre, mellyel egykor fogadtattak olly tervek. miknek létesítése nem azoknak, kik sürgették, hanem azok' ellenségeinek kellett volna örvendeni.

Illyen a' vukovár-fumei vonal, mellyet Kossuth külö-

nős előszeretettel karolt át, és tudtomra Rajachich ő szentsege nem pártolt. –

Széchenyi munkálatának alapelvei valának: kapcsolatba hozni Magyarországot az európai nagy vásárpontokkal és Nyugot-europát Kelet-europával hazánkon át minél egyenesebben összekötni; továbbá a' Magyarországi vasúthálózatot Pestből indítani ki és Pestre vezetni vissza; végre Magyarország' idegen ajkú lakosait a' magyar elemmel gyakori és mellőzhetlen érintkezésbe hozni.

Az első pont némi áldozatot igényelt volna költség tekintetéből, 's tán egy darabig valamennyiben csökkenté vala a' pályák' jövedelmezését; de Magyarhon' európai fontosságára nézve nagy hatással birandott.

A' második pont, t. i. a' hálózatnak Budapestről kiindítása, e' várost fél század alatt világvárosá emelhetette volna.

A' harmadik pont, t. i. az idegen ajkú lakosoknak a' magyar elemmel gyakori és mellőzhetlen érintkezésbe hozása, a' provinciális érdekeket néhol sértette; de a' kedélyek' kiengesztelésére, a' haza' fölvirágzására, a' magyar név becsültetésére, minden emberbarátaink' és minden népszónokaink' ömledézéseinél százezerszer inkább befolyt volna.

Széchenyi munkájának olly sok ragyogó oldalai valának, hogy mielőbbi felvételét méltán lehetett várni. Különben is épen azon idő körül szemlátomást kezdett a' közönségben az anyagi haladás kérdései iránti érzék kifejlődni, 's a' megyék a' Tiszaszabályzás' ügye miatt gyakoribb érintkezésbe jövéen a' gróffal belátni kezdték, miként másé lehet ugyan a' szép szavak' dicsősége, de ő egyedül a' tett és virágzó vállalatok' embere.

Kossuth rendkívüli zavarba jött a' közlekedési elnök' emlékirata által. Látta, hogy ha Széchenyi' tervei elfogad-

tatnak, a' viszonyok' szövődésénél fogva jövedelme és országgyűlési hatása egyaránt van kockáztatva.

Mert Kossuth egyedül csak a' vukovár-fiumei vasút-társaságtól kapott fizetésből élt, és suprematiája az ellenzék' elégületlen tagjai fölött egy megveretésen túl nem tartott.

'S a' megverettetés pedig bizonyosnak látszott.

Mert Széchenyi tervében a' pest-fiumei vasút vala egyedül beilleszthető.

És illy vonal' mielőbbi létesítését a' gróf a' nemzet' figyelmébe ajánlotta, míg a' vukovár-fiumei előmunkálatok' nevezetes hibáit és az egész eszme gyarlóságát ki-tünteté.

Kossuth' bámulói közül sokan annyit bevallottak, mi-ként a' közlekedési elnök mellett szól a' nemzet valóságos érdeke, és a' vukovár-fiumei vonal legfeljebb az ellenséges irányok' öszpontosítására czélszerű s arravaló, hogy Fiume mentől kevesebb ideig legyen magyar ten-gertart.

Kossuth ellenségei még azt is állíták, hogy a' vuko-vár-fiumei vaspálya előmunkálataiban több szakismereti botlások vannak; a' költségvetés pedig szédelgős és ka-landori, mintha a' közönség' mystificatiójára volna ké-szítve.

Hogy Kossuth szívesen ringatta álmokképek közé ma-gát, kétségtelen; de hogy szándékoson kívánta volna a' magyar nemzetet ámítani, kivált pénzügyi kérdésekben: – ez nem lehet igaz.

Benne mint a' politikai és vallásos álmadozók' nagy részében, sok nemes érzés és sok könnyelmű őszinteség vala, vegyítve lelkesedéssel és ravaszsággal. Megengedem, mikép lelkesedése nem volt hasonló olly magneticus álla-póthoz, melly az alvajárót levíthatatlan erővel viszi a' me-

redekén át a' mélységhez; megengedem, hogy az ábránd' ködeiből előre kiszámította a' pontot, mellyre állva a' homályból kitörő sugárok fénykört fognak halántékai körül vonni; megengedem, hogy annyira vala charlatan mint Savonarola és Rienzi, 's mint az állami és hitesmék' vértanúinak nagy része: de, hogy Kossuth valaha anyagi önzésből kívánta volna a' nemzetet mystificálni, és hogy a' számítási hibák szándékból csúsztak volna tolláról a' papírra: – ezt most midőn a' nagy izgató, mint remélleni, örökre bevégezte politikai pályáját, 's nem árthat többé sem az egyéneknek sem a' hazának, ... ezt az iconiumi halhatatlan halottról, ki az óriás forradalomból – mellyet egyedül idézett fel – tört szívvel 's majdnem kuldusbottal vándorolt ki,... ezt Kossuthról hinni makacs gyűlölői sem fogják.

De a' vukovár-fiumei vaspálya iránt tett előterjesztményének olvasásakor többen voltak olly nézetben, miként a' becsúszott számítási hibák szándékos mystificációból eredtek.

Országgyűlési hatását tehát végveszély fenyegette.

Előbb magában Pestmegyében, mellynek képviselője volt, aztán a' többi törvényhatóságoknál pótlékutasításba akarták tételni Széchenyi' munkájának elfogadását.

Legfelebb 16 megyében vala lehetséges az ellenkező irány' diadala.

Aztán mit használt volna minden vidéki rokonszenv a' vukovár-fiumei vonal iránt, ha Pest határozata Kossuthot vagy ezen kedvencz eszméjének pártolásától vagy a' követségtől elmozdítja?

Pedig Nyárin, Patayn és Szentkirályin kezdve a' tekintélyesebb egyének' nagy többsége Széchenyi munkalata mellett volt. –

Látván a' pozsoniak a' fővárosban jelenkező szellemet,

látván a' vidékek' kedvező hangulatát Széchenyi terve iránt, a' pest-fiumei és a' vukovár-fiumei vonalakból mindinkább kezdettek életkérdést csinálni.

A' két terv már nyilvános pártzászlónak tekinteték.

Kossuth érzé naponkinti gyengülését.

Sejté a' titkos cél' egész dimensioját.

Elébb a' vasút' kérdése felett akart mielőbbi ütközetet; mert az ellenzékben még a' pártfegyelem' teljes fölbohlását nem hitte, 's csak egyes desertiókra számolt.

Később félt, hogy magában a' karzatban is – melly a' Kossuth elleni engedetlenkedés' boszulója és a gyöngébb jelleműek' ingadozásainak fékezője volt – scissio uralkodik.

Elállott tehát szándékától.

Midőn pedig a' hírlapirodalom kivétel nélkül föltámadt és a' vukovár-fiumei vonal legfelebb a' Hetilapok' kevesektől pártolt hasáiban számíthatott ügyvivőkre; Kossuth tökéletesen belátta, hogy helyzetének megtartására nincs más eszköz, mint olly izgatási anyagot dobni a' közönség közé, melly a' támasztott mozgás' általánossága miatt hátterbe szorítson minden más kérdést, és a' politikai szenvedélyek' légkörébe sodorván az embereket, mint Oberon súpja ha megfúvatik, öreget és ifjat a' hangok' ereje által forgasson.

Erre a' lombardiai komoly elégületlenség, és a' IX-ik Pius' neve alá takart szabadsági mozgalmak önként lát-szottak ajánlkozni; valamint szintén felhasználható volt az oppositio programjába igtatott és ottfelejtett felelős kormányzás, mellyről különben Kossuthnak, mint a' megyerendszer imádójának, legkevesebb oka volt gondoskodni.

Egy tanácskozmányban jelenti tehát, hogy indítványt fog tenni olly tárgyban, mellyet még a' válaszfeliratkor sürgetni akart; de elvbarátainak kívánságára elhalasztott.

A' figyelem fölédredett.

A' pártáryolatok' külöböző körei a' szándék' tudomásához jutván, mozgani kezdenek.

A rokon- és ellenszenvek remény és aggodalom közt hányatnak.

Voltak kik rábeszélés útján hitték a' fölhozandó indítvány' nyakát törhetni.

Voltak kik hetedik égbe ragadtattak általa.

Szóval, megint Kossuthra vala szegezve minden szem.

A' megpendített anyagi kérdések, mihelyt a' szenvedélyek' szeszes pohara az izgalmakat keresők ajka elébe tartatott, rögtön feledve valának.

És Kossuth diadalmaskodott ellenfelein. –

Mi egyébiránt magának a' nagyhírű indítványnak – melly később, mint a' hegyről megindított hógolyó, óriás idomúvá növekedett – első alakját illeti: meg kell vallani, hogy az eléggé szerény volt, 's inkább a' kifejezések' határozatlansága mint merészsége által tűnt ki.

Egy fölírásra szólítá t. i. föl Kossuth a' kerületi ülést, mellyben az országgyűlés a' trón elébe vala terjesztendő:

hogy'a' magyar nemzet a' felelősség' eszméjében látja az alkotmányosság' egyik fő biztosítékát, és addig is míg a' parlamentaris kormány létesülhetne, óhajtja, hogy öfelsége küldjön a' helytartótanács kebléből a' törvényhozás' termébe olly királyi biztosokat, kik a' kormány' nézeteibe avatva lévén, hivatalos fölvilágosítást adhassanak a' szőnyegen levő kérdések iránt; továbbá fölterjesztendő vala

hogy a' magyar nemzet csak akkor láthatja veszélyen kívül alkotmányos szabadságát, ha a' lombard-velencei királyságnak és a' többi osztrák örökös tartományoknak is alkotmány fog adatni.

Ennél tovább nem ment a' fölírasi első terv.

Az örökös tartományokkal! együttérzésnek kijelentése és hogy a' magyar nemzet Lombardiát a' szigor helyet a' szabadság' kötelékeivel szeretné a' közös birodalomhoz szorosabban fűzve látni: – ezen eszmék, mellyeket azóta mindenkia' legtermészetesebbeknek talál, valának a' fölirat gyúpontjai, honnan egy conflagratio lehetsége sugárzott ki.

Nem fog-e e' nyilatkozat lendületet adni az absolutismus elleni manifestatiókra Bécsben, Prágában és Lembergben? Nem fog-e Olaszországban nagyobb hullámokat vetni a' mozgalom? Vagy nem rémül-e a' fölírás miatt annyira el Metternich ministeriuma, ha a' pozsoni országgyűlést rögtön szétoszlatja, és a' legsürgetőbb reformkérdések kivitele ismét három évvel hátrább vettetik?

Illy aggodalmak zsibongottak mindenfelé.

De az aggódok össze sem szedhették magukat.

Mert egy igénytelen követ által és minden szándéka nélkül az izgatásnak olly kő dobott a' bankjegyek' forgalma és a' statusadóságok körüli interpellatio miatt a' kútba, mellyet viszont nehéz volt kivenni.

A' bécsi bank biztosokat küldött le, állásáról Kossuthot fölvilágosítandó.

A' ki tudja, hogy minő homályban tartotta a' Metternich-kormány a' birodalom' pénzügyi viszonyait, érti, hogy ezen most kicsinynek látszó lépés Kossuth hatalmát néhány óra alatt kettőztette.

És ő befolyásával geometriai arányban növelte követeléseit.

A' mit ma kívánt, megdöbenté társait; de holnap már igazoltatott az európai események által.

Szédelgős kockajáték kezdődék 's a' véletlen mindig a' legmerészebbnek kedvezett.

‘S midőn az óvatosság’ emberei ellenkezőtől tartottak, kiüt a’ februári forradalom.

Hogy Európának új korszaka kezdődik ‘s hogy ez legalább a’ szenvedésekben eredménydús leend: ki hozta volna-e kétségbe?

Nem szaladott-e a’ higanysorsával Guizottal Odillon-Barrotig ‘s onnan majdnem Blanquiig, – a’ conservativektől a’ baloldalig ‘s onnan majdnem a’ convent hegypártjáig a’ hatalom? Sőt nem állott-e a’ kormánylajstromon Blanc Lajos és Albert neve, mint útmutatóké a’ vágyak’ ismeretlen tartományai felé?

Különös hatása volt a’ februári forradalomnak!

Valamint gyöngévé tette doctrinal által a’ statusszerkezetet, szintűgy megtörpíté a’ jellemeket is.

A’ nagy egyéniségek’ alakjai összehullottak, ‘s a’ kicsiny lények közül, miket a’ zavar magas helyekre tolt, egy sem lön nagygyá.

És a’ melly talentumok, a’ melly jellemek növekedni is látszottak a’ viszonyok’ ereje által, hamar észrevehető volt, hogy – mint az áldozatoknál a’ Procrusteságyban – ez csak azért történik, mert az egész Organismus kínoztat szenvedett, a’ tagok’ kötelékeiből kivonattak, és az egyes részek midőn megnyúltak, nyomorokká levének.

Csodálkoznunk kellene illy szerencsétlenségén korunknak, ha okai nem volnának az események’ természetéből és fejlődéséből gyaníthatok. –

A’ februári forradalomnak közvetlen célja nem volt. Iránya rögtönöztetett a’ barricad-harcz alatt egy költő ‘s néhány fiatal ember által.

Mert a’ betiltott banquettek csupán Guizottól törekedtek egypár votumot elvonni; a’ tilalom, mellyet komolyan végrehajtani senki sem merészelt, e’ votumok’ megtartásáért támadt.

Az elégtelenség, mint azon bomba, mellyel csak ijeszteni akarnak, ártalmatlan helyekre irányoztatott. Az utczagyerek és a' proletariusok félig mulatságból, félig rász szándékkal tovább gördíték e' bombát. 'S hogy a' trón mellett pattant el, 's hogy az egész állomány' épületét szétszakította: – ezen ki csodálkozott inkább, mint épen Odillon-Barrot és Marie, a' banquettek' és elégtelenség' megrendelői?

Számitáshiány a' reformerek, ingadozás és erélytelenség a' conservatívek részéről, véletlen mindenfelől: – ez a' közelebbi francia forradalom' eredete.

Senki sem találkozott annyi egyéniségekből, mellyek dicsőségöket, vagyonukat és fényes helyzetöket a' létező állapotnak köszönhatték, – senki sem volt a' bourgeoisie' országnagyai közül, ki egy könnyecseppet hullatott volna a trónról lelépett királyért és egy vércseppet a' megégetett trónért.

'S áldozta-e föl magát a' tan' embere, az ügyvéd, a' parlamenti szónok, a' mérsékleti szabadelvű író az alkotmányért, mellyért annyi évig fáradozott; – áldozta-e föl magát a' míveltségnek és vagyonosságnak érdekeiért, melyeket a' tömegek' radicalismusa megtámadott, – veszélyeztette-e életét a' család', a' birtokjog, és a' társadalom' oltalmazásában, a' socialisták első erélyes föllépésekor?

Senki sem volt a' résen.

Minden visszavonult.

A' kicsiny és nagy ambíciók gondosan óvták magukat a' jövő' számára, mintha a' jelen' föláldozása által szolgálni lehetne a' jövőt!

'S nem szerencsétlenség-e, hogy egész Európában szétterjedvén a' mozgalom, majdnem mindenütt ingatag, erély' telén, habozó és az események' idegenszerűsége miatt megremült emberekre talált?

A' pártok' phalanxai szétoszlottak, mint a' római katonák, midőn először látták meg azon ismeretlen és óriás állatokat, melyeken vitte az Epiroták' királya Róma ellen a' tábor- és ostromszereket.

Alig volt ország, hol a' józan szabadság másként védelmeztetett volna a' feketlenség ellen, mint egy felhagyott positio, mellyet rendszeres visszavonulás közt szokás az ellenségnek átadni.

Csoda-e, ha így a' későbbi véres küzdelmek' daczára is a' háborgó elem nagy súlyra kapott és még most is a' társadalmat fenyegeti? Csoda-e, ha a' rend' embereinek 's a' mérsékleti monarchia' pártolóinak kitűnő lanyhasága miatt a' dolgok azon pontig mentek, hogy jelenleg Európában két nagy hatalom van, Miklós czár és a' radicalismus? – Még pedig minő radicalismus?! Nem a' közjogi formák ellen intézett nagy meggyőződéseké, sem a' Cassiusok' és Poggik' türelmetlen szabadságvágya, – de azon socialis irányú radicalismus, melly szenvedélyeiben hasonlít a' szegények irigységéhez a' gazdagok ellen, utolsó gondolataiban pedig igen közel áll a' tőkepénz- és fekvőbirtokbani osztozáshoz.

A' ki a' megfélemlést és habozást, melly mint egy nagy betegség elterjedett egész Európában, figyelemre veszi, nem fog bámulni, ha a' pozsoni conservatívek is úgy elvesztették szívöket és eszméletöket, mint Lajos Fülöp és Metternich, és mint a' Belga királyon és az Angol országárokon kívül, a' többi világ.

Kossuth a' felső- és alsóház' urává lőn.

Az alkotmányozás gőzerővel folyt.

A' nádor nem mert ellenszegülni.

A' mágnások hallgattak, a' főpapság meghajolt.

Bécsben forradalom.

Pesten forradalom.

A' forradalom mint Ahasver világutnak indul.

Sem kün sem ben támpont, mellyen a' létező megnyugodhassak.

Az aristocratia épületének boltívei szétrepednek.

A' feudalismus és rendi alkotmány felforgattatik.

A' democratia – bár a' többi állami erők által mérsékeltetve – uralkodásra jut.

A' monarchiái dualismus a' réginel sokkal nagyobb terjedelemben határoztatik el.

Az 1848-ki törvények felterjesztetnek és ő felsége V-ik Ferdinand király által megerősítést nyernek.

A' ministerium a' szokatlan hatalommal felruházott nádortól vezetette Pestre érkezik, 's a' nép' tomboló újoncásai közt elkezd az önálló és független magyar kormány az igazgatást.

Minden múlt oda van! Csak a' királyság' eszméje nem ingott még meg Magyarországon.

Az 1848-ki törvények első hatása a' népre és pártokra inkább kedvező mint megdöbbenő volt.

A' nemesség töméntelent és aránytalanul vesztett; de olly illedelemmel olly tiszteletre méltó férfiassággal tűrte a' háztartásán és családkilátásain ejtett sebeket, olly kész volt a' hazának minden áldozattal szolgálni, hogy az embert e' derült resignatio, a' rendkívüli viszonyoknak e' józan felfogása, önkéntelenül a' magyar név iránti büszkeséggel tölte el.

Az úrbéri terhek alól felszabadult magyarajkuak pedig nem tanultak semmi féketlenséget az új szabadságból, nem üldözték vérszemre kapva – mint némellyek jósolták – az aristocratákat, 's nem indultak meg erőszakos fogla-

lásokra; hanem muzsikaszó mellett vigadtak, a' volt földesurat, ha gazdaságában megakadt, barátságból segítették, és midőn pörök támadt, – mint régen bölcS Salamonhoz kelet' népei – egyenesen Deák Ferenczhez mentek 's a' mit ő tanácsolt, az aztán szentírás volt. Az igazságministert a' falusi lakos országos békebirónak tekintette. –

Mi a' többi népfajokat illeti:

a' tót az újabb időben testvéri egyetértésben élt a' magyarral 's örömeiben osztozék;

a' rácZ és az erdélyi oláh sötét vala, 's nem látszék a' jelen peresz' nemeslelkűsége miatt a' múltat feledni. Különösen az oláhra inkább ingerlő mint felderítő hatással volt a' hűbéri terhek' megszüntetése. –

Az 1848-ki törvényeknek a' magánjogi viszonyok' democraticus rendezésén kívüli része, t. i. az alkotmányozó rész, mint álomkép lebegett a' vidéki magyar' szemei előtt, hitt és kétkedett valóságában.

Palladium volt a' megnyert népképvisélet annyiban, hogy az égből hullott alá; de annyiban már különbözött az értelem' istennője által a' földre leejtett köntöstől – a' régi palládiumtól, – hogy a' jóslat szerint addig Rómának élni kellett, míg a' palladium hűn őriztetik, ellenben nálunk az előjelek korán sejdítették, hogy épen a' hű őrizet miatt fog Magyarország halálvonaglása bekövetkezni.

Azonban Széchenyin kívül senki sem veté az első per ezekben magát illy sötét aggályok közé, – 's legkevésbé a' vidéken, a' szerény nemesi udvarok és a' fél úrbéri állománnyal bíró faluházak' nádfedele alatt.

A' nép' általános szelleméről, mellyel az új alkotmányt bírálta, keveset mondhatni.

A' főbb szempontokat a' következő eszmék talán magukban foglalják:

A' közönség szerette, hogy az 1848-ki törvények Magyarország' önállóságának alapján rendezték a' népképviselést. Mert az Örökös tartományoktól különvált helyzet a' régi alkotmányos törekvésnek olly kétségtelen jelleme volt, hogy a' legutolsó magyar is semmi szabadságért nem áldozta volna fel hazánk autonómiáját.

A' közönség a' birodalmi kapcsok' megbontására gondolni sem akart, és a' *pragmatica sanction*hoz szilárdul ragaszkodott; de nem hitte, hogy e' két kérdésnek még valaha összeütközése lehessen az 1848-ki törvényekkel.

A' közönség magasztaltatni hallá a' népképviselést, és sajnálta a' megbukott megyei rendszert. Hogy e' tekintetből, öröme a' jelenen. vagy sajnálkozása a' múltért legyen nagyobb?: ezt elhatározni azért sem tudta még; mert Kossuth a' megyerendszernek a' képviselati formákkal, a' felírási jognak a' felelősség elvéveléi kézfogását és összeházasítását ígérte, a' midőn aztán minden táblabírói bánat felesleges lett volna.

A' közönség, továbbá, semmi fogalommal nembírt egy felelősministerium' gépezetéről; de annál több rokonszenvvel és honfi bámulattal viseltetek az első magyar ministerium egyéniségei iránt. A' személyek' tisztelete dicssugárt vont az új institutio körül, megaranyozta a' gép' minden karikáját, minden szegét és minden deszkadarbját.

A' közönség ennél fogva néhány hét alatt hozzászokott a' hazát összekötni az 1848-ki alkotmánnyal; mert ezen alkotmányt szívében már kezdet óta összekötötte az ellenzék' legragyogóbb neveivel, mellyek az első magyar ministeriumban fénylettek. – Mind a' két csalódás megtenné gyászos következtetéseit. –

Ezen eszmék, hiányaik mellett is, a' megyei hangulat-

nak, mellyel eleinte a' közjogi nagy változások fogadtattak, alapvonalait hívebben adják vissza, mint azon hírlapi jelentések, mellyek szerint a' magyar nemzet a' parlamentaris kormány diadala miatt örömittas elragadásban merengett. –

Kiegészítetlen lenne képünk, ha a' megyei szellem' békés, egyszerű és inkább a' személyeken mint a' dolgokon függő hajlamai mellett, említés nélkül maradnának a' rendezett, fegyelmezett és cselekvényes pártok.

A' ministerium' Pestre érkezésekor már többnyire szétrezzentve voltak a' conservatívek. A' kik itt maradtak, majd mind alkalmazást nyertek és fölolvadának az új pártárnyolatok közé. De Apponyi gróf, és a' befolyásosabb vezérek részint Magyarország' határain túl, részint falusi magányaikban elvonultak. Nem nyilatkoznak az 1848-diki törvények' hozatala után. Nem kerestek állást az új nézetek' és törekvések' irányában. Észrevenni sem kívánták a' készülő szenvedéseket, az összevonult vihart. Ezen néma tiltakozás, melly a' hallgatás kiáltó jelentékenysége által látszott mindent elmondani, akkor gyanúsnak tartott; mert az osztrák örökös tartományokban is az aristocratia kikerülte az alkalmakat megrongált befolyásának helyreállítására 's nem szólalt az új korszak' kérdéseinek vezérletéhez, hanem palotáiba és falusi kastélyaiba visszavonult, 's mint Wallenstein, midőn szerencsétlen vagy boszúforraló volt, elzáratta a' prágai közelfekvő utcákat, hogy a' lármas világnak hangjait füleihez ne hozhassa még a' véletlen is; szintúgy iszonyodott az osztrák aristocratia a' márcziusi iclönesztől, a' mozgalom zajától, a' megtört intézményekl recsenéseitől és az alkotmányossá lett birodalom' kormánykerekeinek zúgásától. Minthogy pedig a' létező társadalmi erők ritkán szokták a' romai stoicusok' halálkönyveivel magukat – mihelyt a' világ nem tetszik – meggyil-

kölni; a' nép a' felső aristocratiának e' dermedtségében, e' halálnyugalmában terveket látott megkristályosodni, és a' forradalom' nagyúri ignorálását az ellenforradalom' kikiáltásának vette.

Szerencsétlen idők, midőn vád rejlik a' tettben és a' hallgatásban, – vád az elszánásban, melly nem oltalmazza magát, és a' védőhelyzetekben egyaránt!

Mondják némelyek, hogy ha a' conservativek az 1848-ki törvények alapján föllépni 's parlamenti befolyást szerezni elég öntagadással bírtak volna, a' többi mérséklett árnyolatokkal együtt a' forradalom' kitörését sikerrel gátolhatják vala és talán, a' practicabilitás' terére vezethetendik a' rögtönzött új alkotmányt. Igaz; de a' frankfurti utczakrawall' majmolása és egy rendezett nyaktiló is a' koczka másik lapján állott. 'S elzárva lévén a' befolyás sokféle eszközeinek használatától, nagy kérdés: juthattak volna-e minden erőfeszítés daczára olly jelentékeny számmal a' parlamentbe, hogy több súlyt vethessenek talentumaik által a' higgadt tanácskozás' mérlegébe, mint a' mennyi súlyt vetettek volna pusztán megjelenésöknél fogva a' clubbszenvedélyek és az utczaingerültség közé? –

A' conservativekkel egészen ellenkező földszark a' márczius 15-ki párt volt, melly a' „Forradalmi Csarnokban” tartá gyűléseit és ott mint egy lelki Pritanaeumban táplálkozott reggeltől estig a' legbizarrabb francia könyvekből kiszedett és a' teke- vagy kávéasztalokról elszónokolt tervekkel.

E' párt' eredete következő vala: Kossuth' fölírási indítványa, melly Magyarországnak népképviséletet, a' többi osztrák örökös tartományoknak szintén alkotmányt kért, nagy sensatiot gerjesztett Pesten, annélkül, hogy kivált az első formáiban kielégítse a' februári forradalom' hírére fölhevült fiatal képzelődéseket.

Zúgni kezdettek az utczákon és a clubbokban a' fél-szabályokért, és a' közjogi kérdéseknek táblabírói felforgásán kívül főként azzal vádolták Kossuthot és az ellenzékét, hogy a' sajtótörvényekről és az irodalom szabadságáról nem akar eléggé gondoskodni, 's hogy a' feudalizmus széttörését és a' szabadföld eszméjét nem meri elég bátorsággal keresztülvinni.

Lendületet kell tehát a' tétovázó törvényhozásnak adni: ez vala a' jelszó, mellyet több fiatal író, orvos-növendék, mérnöki gyakornok és egyetemi jogász ajkaikon hordottak.

E' nézetből támadt a' híres 12 pont.

Még akkor a' pesti ifjúságban volt a' régi tekintélyekhez némi vonzódás, vagy legalább a' bizalomnak utócsépepei a ' gyöngeségek iránti kegyelet' neve alatt még az emlékezet' kiürített poharának fenekén maradtak.

Minthogy tehát a' 12 pontot a' „Radical kör” által szerették volna elfogadtatni és mint petitiot Pozsonba küldeni, közlék kívánataikat előre is néhány Pesten mulató ellenzéki taggal.

Ezek Csányihoz összegyűltek.

Nyári, Klauzál 's maga a' házi gazda határozott kifejezéssel roszták az ifjúság' szándékát. Kérték, hogy ne háborgattassék az országgyűlés illy terhes időkben semmi bedobott agitationalis kérdésekkel, sőt a' pártfegyelemnél fogva követelték, hogy a' petitio a' „Radical-körben” fel ne hozassék.

Az ifjúság engedni látszott.

De néhány óra múlva elterjedt a' hír, mikép a' „Radical körben” csakugyan gyűlés fog tartatni.

Csányi, Nyári és Klauzál a' kihirdetett gyűlésbe sietnek, – hol a' pesti fiatalság majdnem egész számmal jelen volt

– és nagy ellenzések után végtére kivívják, hogy a’ 12 pont iránti petitio el ne fogadtassék.

Az utczákon fogunk tehát kívánságainknak érvényt szerezni: – e’ gondolattal távoztak a’ Kör’ terméből a’ hevesebb vérűek.

Illy készültek közt virradtunk márczius 15-kére.

Esős idő volt.

Az akkor még meg nem keresztelt forradalmi csarnokból és az utcákról összegyűlt egypár száz ifjú az egyetemi fiataltságot a’ tantermekből magához vette és az esernyők alatt tartott szónoklatok közt a’ 12 pontot proclamálta, ‘s egy elfoglalt sajtón néhány versezettel együtt kinyomatá.

Ekkor kiki hazament ebédelni; délután és a’ következő napokon megint folytatandók a’ revolutiot.

Budapesten több hatóságok valának, mellyek közbeszólhattak volna.

De mindenik hallgatott.

A’ pesti magistratus Nyáriveral, a’ megyei másod-alispánnal értekezvén, úgy tudom, abban állapotott meg, hogy az ifjúság’ szenvedélyét, ha erőszakos irányt nem veend, hagyja kiforrni, és a’ közhangulatot inkább mérsékelni ‘s vezetni, mint fontolatlan megtámadások által ingerelni igyekezzék.

Mit akart, és milly nézetből indult ki a’ helytartótanács? – e’ felől legkevésbé sem vagyok értesülve.

Lehet, hogy a’ pesti magistratus’ és Nyári’ eljárását kívánta utánaozni; lehet, miként al meglepetés közt tétovázott ‘s a’ véletlen’ fejleményeiből várt kiindulási pontokat.

Szóval, életjelt nem adott.

Csak híre volt, mikép üléseket tart és Zichy Ferencz gróf elnöklete alatt állandólag összegyűlve van. –

Miután a' forradalmi ifjak eléggé kipihenték magukat, gondolkozának arról, hogy mit lehessen és kelljen továbbra is tenni.

Némellyek az „Újépület” elfoglalását javasolták: – veszélyesnek tartaték.

Mások szónokoltak: – ez a' vágyakat ki nem elégítette.

Végre határozattá lön, hogy a' helytartó tanács által fogadtassák el a' 12 pont.

Átment Budára mintegy négyezer különböző nemű és korú ember. Némelly bérkocsin, a' többség a' sáros idő' daczára is gyalog, viszont sok esernyővel.

A' helytartótanács udvarán a' vezérszónok nyilatkozni kezd, míg a' nép' a' tanácsnokok megjelenését sürgeti. Zichy gróf végighallgatván az ifjúság' követeléseit, igéri, hogy a' helytartótanács a' 12 pontot tárgyalás alá venni, és a' sajtó a' kormány által szintén szabadnak tekintetik.

A' nép csendesen eloszlott.

Mis: e' menetek, míg a' kávéházi 's utczai szónoklatok tartottak, Csányi' szállásán állandólag összegyülekezve valának többnyire azok, kik a' 12 pont' fölhozatalát gátolták és az ellenzéki körben az első indítványozást meg is buktaták.

Önként érthető vala, hogy kivált a' bécsi forradalom' hírének elterjedése és a' magyar ministerium alakításáról tervek után, nehézségekkel járand a' pesti hivatalhatóságok' minden intézkedése és csaknem lehetetlenséggel határos a' helytartótanácsnak erélyes befolyása a' közbátorság' és rend' fentartására.

Valami tekintélynek kellett tehát a' szenvedélyek' ellebbe mérséklőül állani és önkoczkáztatással is megmenteni annyit, a' mennyit a' körülmények közt lehet vagy czélszerű.

Illy szándék tárta többeket Csányival együtt.

Az akarat kétség kívül igen jó volt; de az uralkodó szellem' félreismerésén épült.

Ellenkező tapasztalások után is többre számíttaték az ellenzéki név' régi varázsa, mint a' minő valósággal volt.

Mert a' forradalmi csarnok már nem hajlott a' politikai múlttal bíró emberekre, 's annál kevésbé egy Klauzál-ra vagy Csányira, kik az előbbi napokban a' 12 pontnak petitiókénti szóbahozatását is roszalták.

Mint a' köd olly hamar oszlott szét eredmény nélkül és sok csalatkozás mellett a' Csányi-conferentia.

Szerencséjére a' jó rendnek, Nyári Pál, ki előbb ellensége volt a' csoportozásoknak, utóbb a' népgyűléseket tartó tömeg' élére állott, 's míg az ifjak' lelkesedését nyílt helyeken hagyá ömledezni, a' városházban egy önkéntes kormányt rögtönzött a' régi megyei és városi magistratus' tagjaiból, néhány higgadtabb polgárból és a' fiatalság egypár főnökéből, kik nem szabályosan ugyan, de úgy a' hogy tudták, ellentállottak az anarchiának.

A' 12 pont kivált a' szabad helységeknel felötlő hatást gyakorolt az elmékre.

Sok helyről idvezlő iratok érkeztek a' pesti provizorius bizottmányhoz.

Kecskeméttől Pancsováig több hatóság és népgyűlés nyilatkoztatta ki ragaszkodását e' bizottmány határozatai iránt.

A' haza veszély' párkányán állott.

Mert a' forradalmi csarnok' hevesebb egyéniségei látván a' könnyű sikert, nem voltak meglegedve a' pozsoni országgyűlés' szabadelvűségével és haragudtak, hogy az ülések nem tétetnek rögtön Pestre át. – Javaslatba hozák tehát, miként a' városházi bizottmány nyilatkoztassa magát ki egész Magyarország ideiglenes kormányának.

Ezen ballépést Nyári és a' mérséklettebbek megakadályoztatták.

Azt azonban gátolni lehetetlen volt, hogy a' pesti mozgalmaknak nagyított híre lázas hatást ne gyakoroljon a' pozsoni tanácskozmányokra.

A' képviselők és a' felsőház részint elrémítették, részint szédelgőbb tervek' örvényébe vetették magukat.

'S kétségkívül az 1848-ki törvények több óvatossággal formuláztattak volna, ha mint egy popáncz nem áll a' törvényhozók előtt a' pesti ingerültség, a' pesti forradalom, és azon mozgalmak, mellyek egy népszerűtlen határozat miatt, az országot elboríthatnák.

Midőn a' ministeri um megérkezett, még Pest' utczai hangulata könnyen ingerelhető és követelő volt.

De a' városházi bizottmány örömmel tette le a' viszonyok' kényszerúsége miatt megragadott hatalmat.

A' márczius 15-ki párt még tárta gyűléseket a' forradalmi csarnokban és irt apotheosist saját tetteiről; azonban már többé önálló erőként nem vethette magát föl.

Majd senki sem választaték e' pártból követnek.

Igen kevesen vittek tekintélyesebb szerepet a' Mada-rász által vezetett „Egyenlőségi társulatban” is.

'S mi lőn belőlők?

A' fiatal erőtől pezsgő rész, midőn a' tíz önkéntes zászlóalj' megalakítására kitűzetett a' lobogó, fegyvert ragadott és a' római sánczok ellen ment. Versetznél, Alibunárnál, Fehértemplomnál, Szenttamásnál, Turiánál, Földvárnál, Lagersdorfnál és azon számtalan helyein a' veszélynek és hősiességnek hullott el, mellyek a' magyar és rácz közti iszonyú harczot a' történezetben örökre emlékezetessé teendik. A' kik pedig e' vadőr 's elszánt küzdést, ezen irtó háborút száz apró csatáival és fölszámálhatlan szerencsétlenségeivel túléltek, megalapíták a' 3-ik és 9-ik zászlóalj

hírét. Szuponysegezve, 's forradalmi dalt énekelve mentek az ágyuk elébe. Látták a' szolnoki és nagysarlói csatát. Elfogytak a' zászlóaljából a' temesvári és világosvári napok előtt.

A' márczius 15 ki párt többi része vagy kiábrándult és rendes foglalkozásaihoz visszatért; vagy Madarász rendőri hivatalnokává és Perczel' utcacsoportozatainak kolompósává lett.

Voltak kik mint honvédtisztek tüntették ki magukat.

Némellyek az életzajtól az irodalom' asylumába menekültek.

Vannak, kiket az életgond a' bureaukba szorított, 's mosjfc olly szelíd vérű másolók, tisztázok és lajstromzók, mintha gyermekségök óta e' hivatásra növeltettek volna.

Szóval, az egész márcziusi párt kevés hetek alatt tűnt a' láthatárról, 's míg befolyással bírt, inkább határozatlan világszabadsági vágy és a' burschi negéd, mint political tan által vezetett.

A' „Márczius tizenötödike” című lap, Madarász László és Perczel Mór forradalmi jelleműek voltak; de a' „márczius 15-ki párt” inkább csak abban tűnt ki, hogy kevés idő alatt sokat olvasott a' forradalomról és sok francia forradalmi jelenetet akart mielőbb utáncsinálni. –

A' ministeriuml Pestre érkezésekor a' harmadik és nagy többséggel bíró párt volt a' márczius előtti ellenzék, t. i. a' régi ellenzékiek 's a' centralisták, megszaporítva a' conservatívek egy részével, kik a' bevégzett tényeket elfogadván, hivatalokat vállaltak, vagy a' vidékeken az új viszonyok' megkedveltetésére segédkezeket nyújtanak.

Ezekből telt ki a' kormánypárt.

'S alig található igazgatásra, melly kényes körülmények közt az értelmiség' annyi őszinte ragaszkodása által

gyámolítottatott volna, mint az első havakban a' magyar ministerium.

Azonban ha analysáljuk a' kormánypárt' nagy tömegének nézeteit, azokon kívül, kiket a' vidéki hangulat' rajzolásakor említettem, a' kik t. i. a' nagy változásokban a' kedvelt nevek fölülkerekedését szerették, leginkább 's mint a' hajó' fenekére fektetett kövek, mennyiségöknök súlyával hárították el az ingadozást a' kijelelt ut' hullámain, – ismétlem, ezeken kívül két árnyolatra találunk.

Voltak ugyanis, kik az 1848-ki törvények által a' birodalmi dualismust, a' mint az elhatározva vala, állandólag megalapítottnak hitték és nem láttak teendőt a' nyert jogok' oltalmazásán tál. Ezek új közjogunk szélein őrt állottak, hogy a' hol a' határbarázdák' betöltése és a' határkövek' leverése szándékoltatnék, erélyes de alkotmányos eszközökkel védelmezzék a' törvényes tért, mint védelmezték a' múlt években a' sérelmi párt' tekintélyei.

Volt viszont egy más árnyolat, melly nem az írott betűk, hanem az összes monarchiái és európai constellatiók szerint, csak provisoriumnak képzelte az 1848-ki törvényeket, mellyekhez, ha rázkodások elébe nem akarunk menni, gondoson hozzá csatolni kell a' birodalom' örökös tartományaival szorosabb egybeköttetésre vonatkozó szabályokat.

Ezen árnyolat a' statusadósságokból méltányos osztalékot elfogadott volna.

A' fináncz- és a' hadügyben az egység' mellözhetlen postulatumaig engedékenységre hajlott. A' külképviselést két felé oszthatónak nem képzelte, és olly intézkedések mellett, mellyek a' magyar nemzetnek arányos befolyást biztosítanak, nem tartotta agyrémnek némelley fő tárgyakra nézve a' közös birodalmi törvényhozást.

Azonban érzé, hogy minden sürgetés, míg a' szenvedélyek medreikbe vissza nem térnek, kiáltó szó volna a' pusztában.

Érzé, miként a' pisztoly időelőtti elsütésében több ne-géd, mint bölcsesség van.

Érzé, hogy a' pártoknak is bizonyos illedelmet megő-rizni kell, ha nem akarják magukat nem csak lehetlenné – mert ez elfogadható lett volna – de egyszersmint leal-jasodottá tenni.

Érzé végtére, miként azon ministerium, mellynek főbb tagjai az 1848-ki törvényeket alkották, nem vállal-hatja át e' törvények' olly revisiojának indítványozását, mellynek következésében a' szilárdítás' kedvéért nevezetes visszalépéseknek kellett volna történni.

De reméllé, hogy a' parlamentaris kormány' természe-te nálunk is nyilvánulni fog, a' viszonyok' hatalma párt-combinatiokat idézend elő, e' combinatiók ministeri válto-zásokat szülnek, e' változások kötetlenebb kezeket enged-nek, 's e' kezek a' kölcsönös kiegyenlítés' fonalát fölvehetik és Magyarország' önállósága az osztrák birodalom' impo-náló egységével öszhangzásba hozathatik.

E' célra természetesen a' Lajthán túl szilárdabb hely-zet, a' Lajthán innen rövidebb mámor, minden oldalról több mértéke a' kölcsönös bizodalomnak, és Európában a' forradalmi szellem' gyorsabb csökkenése lett volna szükséges. –

Még mielőtt a' pártokról más felé vonom a' figyelmet említenem kell, hogy már a' ministerium' Pestre jöve telekor vagy nem sokkal utóbb, a' régi ellenzék szélső emberei közül néhányan elégületlenek valának a' pozsoni eredmé-nyekkel, 's a' vidékeken kivált a' hűbéri viszonyok' megoldására nézve az agitationalis politika' továbbfolytatását ja-vasolták. Velők néhány zugprókátor, néhány nyugtalan

falujegyző és egypár szegényebb földesúr egyetértett. Madarász László neve hangzék leginkább közülök a' fővárosig. Tudják olvasóim, hogy e' csekély és népszerűséggel nem bíró töredék különféle elemeket vonva magához, az országgyűlésen egy kicsin ellenzékét alakított, melly a' „márczius 15-ki párt” négy vagy öt egyénével – kiknek sikerült magukat követté választatni – egyesülvén, összesen 35 vagy legfeljebb 40 tagot számlált. Ez volt az országgyűlési democrata párt. – Miként terrorisáltaték a' hozzájuk szító clubbok által a' képviselőház? miként került fölül e' „törpeminoritás”? miként ujonczozta magát – míg némelly tagjai a' mérséklettekhez tértek át – a' nagy tömegeből? miként jutott Madarász László szennyos kezei közé az állami erők' nevezetes része, és mikép lón minden rend fölforgatva?: ezt kifejtteni fogja a' történész, valamint azt is, hogy kik és milly mértékben felelősek az isten és a' világvélemény előtt a' nemzet illy meggyaláztatásáért.

Én most csak azért említettem az országgyűlési democrata pártot, hogy ne kelljen később megint a' pártok' jellemzésére térnem át. – Lássá az olvasó egy rámában az egész képet.

April 7-kétől fogva, midőn az 1848-ki törvények – ha emlékezetem nem csal – a' felső megerősítést nyerték, egészen a' forradalom valóságos kiütéséig minden oldalról nagy hibák követték el.

Fölleplezni a' forradalom' okait én nem tudnám, nem is kívánom.

A' ministerium, 's mi, kik ministeriálisok és mérséklettek valánk, a' bünsúlyból kétségkívül sokat hordunk magunkon.

A' többi pártok vessenek számot lelkiismeretökkel.

Én rólok nem szólok.

Hallgatok a' bécsi viszonyokról, hallgatok a' föllépett különböző népfajok' mozgalmairól, és e' mozgalmak' hatásáról a' pesti szellemre, a' magyar vidékek' elkeseredésére 's az országgyűlés' hangulatára.

Legyen szabad ezért, a' párt iránt, mellyhez magam is tartoztam, 's a' kormány iránt, mellyet pártolánk, szigorúnak lennem.

Tanuljunk legalább mi saját tévedéseinken.

Az önismeret keserű, de hasznos.

Ritkán volt egy kormánynak nagyobb többsége, mint a' magyar ministeriumnak.

'S ritkán siklott ki a' többség gyorsabban egy kormányl kezéből, mint nálunk.

Mi lehetett ennek oka?

Hosszú és kellemetlen volna a' felelet.

Annyi bizonyos, hogy a' ministerium számos hibát és ballépést követett el.

Midőn alakulóban volt, 's designált tagjai közül többen tanácskozni Bécsbe mentek; midőn még semmi el nem rontaték a' történetesi közjogból és az új állapot még a' tégelyben vala 's nem jegedett meg: – már ekkor is minden státusférh' beláthatta, hogy ha az 1848-diki törvények által rendezett viszonyok' őszinte elismeréséről és föntartásáról lehet szó, arra okvetlenül szükséges, hogy a' birodalmi adósság egyrésze elvállaltassék. Nincs Európában diplomata, melly az osztrák adósságból az aránylagos vagy méltányos összeget nyakunkra ne róttá

volna; haszintén a' kölcsönzések törvénytelen utón contraháltattak is. Mert illy kérdésekben nem a' papirjog holt betűi, de az élő és érző érdekek, mellyek a' megsértetést nem tűrik, szoktak határozni. – Továbbá, miután az 1848-ki törvények a' birodalmi dualismusként minket illető szervezését codificálták, de a' kapcsolatoknak, mellyek a' birodalom' két részét egy egésszé fűzik, szabályos intézésére a' forradalmi idők miatt gondolni sem lehetett; – illy viszonyok közt természetes vala, hogy a' ministeriumnak a' dynastia' megnyugtatására, saját magának sinórmértékül, és a' rász szenvedélyek' kifejlésének gátlása végett a' p r a g m a t i c a s a n c t i o t definiálni kellett volna, még pedig azon értelemben, hogy a' különös oltalom eszméje olly alapjog, mellyet a' birodalom' részei közül egyiknek sem lehet kérdés alá vonni. Igaz, miként e' definitiónak külterje csak olly szabályok által kerekíttethetik ki, mellyeknek meghozatalára az akkori idők hatalmasok nem valának; de, hogy az elv sarkcsillagként és a' szenvedélyek tengerén útmutatóul ragyogjon, erre szükség vala. Különben az 1848-ki törvények horoscopia szerencsés nem lehetett. Mert, hogy nem csak personal unio tartja össze a' monarchia két részét, 's hogy 1848 után az uralkodó személyén kívül egyéb kapocs is maradt fen, melly a' Lajthán innen és túl lévő vidékek' egységét biztosítja, – ezt Magyarországnak saját nyugalmaért kellett volna tudni, és a' világnak azért, mert különben az európai véleményben az osztrák birodalom a' nagy hatalmasság' szerepéről tetteleg lemondani látszott. A' ministerium olly magas talentumu egyénekből állott, hogy mindenik tagja kétségkívül meggyőződve volt a' fönnebb mondott szabályok' fonáságáról. Senki közülök nem képzelte, hogy a' magyar nemzet a' statusadósságokból egy fillérrel sem fog terheltetni; nem képzelte, hogy az austriai birodalom' egy része hadat folytathasson vala-

melly idegen országgal, míg más része ugyanazzal ba; rátságos viszonyban sőt szövetségben él; nem képzelte, hogy illy külöszakadottság mellett az osztrák birodalom egy birodalomnak maradjon vagy legalább nagy hatalmasságnak tekintessék. A' ministerium tagjai tudták, hogy a' bankárokat a' statusadósságra, a' diplomatia' embereit pedig a' *pragmatica sanctio*' széles értelmezésére nézve megnyugtanni kell, különben két hatalmas érdek leend az 1848 ki törvényeknek határozott ellensége 's épen olly két érdek, melly legkevésbé hagyja magát az eljárási modor gyöngédtelensége vagy jogtalansága miatt céljaitól eltéríteni.

És mégis a' ministerium' tagjai sem a' statusadósságbóli méltányos osztozás' eszméjét, sem a' *pragmatica sanc-tionak* a' kölcsönös védelemre vonatkozó értelmezését nem igtatták be az 1848-ki törvényekbe.

Miért?

Mert a' pozsoni és pesti hangulat ingerlékeny volt.

Ez tekintetet érdemlő ok.

Azonban aligha egészen kielégítő.

Mert akkor a' statusadósság és a' kölcsönös oltalom, kimondása feltétel lett volna az 1848-ki törvények' megerősítéséért, tehát egy szerzemény határozott ára; de midőn az 1848-ki törvények megerősítették, már *re actio* lön, még pedig ollyan, mellyben, minden szükségessége mellett, a' parlamenti illedelem szerint, más ministeriumnak kellett volna az indítványozást tenni.

'S nincs-e a' két helyzet közt nagy különbség?

De megengedem, hogy a' státusok a' halasztás mellett szólottak.

Kérdés: ez esetben nem vala-e tanácsos a' ministeriumnak magát csak átmenetinek tekinteni, melly új ministeri combinatiok' számára készít helyet, mégpedig az előtt,

míg a' megsértett két nagy érdek, nem az 1848 -ki törvények kiegészítésében, hanem fölforgatásában fogna elégteltet keresni? Mert, hogy ide kell a' dolgoknak fordulni, ha a' gyorsan fejlődő gőzerőnek szelepei hosszasan bezárva tartatnak, 's ha az aggodalom és gyanú csak táplálékot 's nem elhárítást nyer: – erről sokan bírtak az első hév 's az első láz' lecsillapodása után meggyőződéssel vagy legalább sejtelemmel. –

Iszonyú szerencsétlenség volt továbbá, hogy az első magyar ministeriumnak programja nem lehetett.

Itt én nem írott és formulázott irány eszméket értek; mert az újabb constitutionalismus charlatankodásának tartom a' ministerek' fényes de határozatlan programjait, melyek többnyire csak a' hírlapok' számára közöltetnek. 'S a' magyar ministeriumnak nem az vala hibája, hogy tintát nem fogyasztott egy hivatalos vezérczikk' megírására; de az, hogy semmi vezéreszmével, semmi kitűzött iránnyal már szerkezeténél fogva sem bírhatott.

Európának egyik cabinetje sem szégyenlhetne volna meg magát olly egyéniségekkel, mint a' minők a' mi kormányunk' tagjai valának.

Az ország' legfényesebb talentumai közül emeltettek a' hatalom' élére.

Köztök históriai nevek, az irodalom' és a' közélet' mezejéről.

De az egész ministerium együtt – mint minden kormány, melly a' coalitiókból szokott támadni – nem néhez időkre való volt.

'S annál kevésbé, mert különbözőbb koponyákat a' coalitiók' alkalmával soha al véletlen' veszélye nem fűzött egy koszorúba.

És még szívökben mennyi távolság volt.

Mindnyájan, Eszterházy herczegen kívül, az austriai

conservatív kormánnyal elégtelenek voltak, és mindnyájan kivétel nélkül a' nemzet előtt nagy tiszteletben állottak: csak ez vala a' közkapocs.

Mint ellenzék is, más országban, hol a' pártok rendre kerülnek kormányra, egy kalap alá be nem fértek volna. Csak nálunk, hol semmi kilátás nem volt a' hatalomnak kézről kézre menetelére, lehettek többnyire egy zászló alatt.

A' viszonyok az 1848-ki törvények' végrehajtóivá tettek, nagy részben akaratuk ellen, e' férfiakat; mert népserűek valának.

Ott volt tehát egy ministeriumba zárva – hogy példákat idézzek, Széchenyi és Kossuth, olly ellentét a' szellem - világban, mint földünkön a' Zenith és Nadir.

Széchenyi, midőn Kossuth a' Pesti Hírlap által a' közpályán először lett tekintéllyé, már a' Keletnépében több mint húsz sűrű ívén át igyekezett bizonyítani, hogy Kossuth a' nemzetet – bár akaratja ellen – egy nagy! forradalom elébe vezeti, melly hazánk' önállóságát semmi- j vé teendi.

Alig akadt ember, ki a' prophetai szavaknak hitelt adjon.

Az óta 6 éven át lépésről lépésre ostromolta Kossuthot, mindig a' nemzet fülébe kiáltván, hogy órái megszámlálva vannak, 's hogy előttünk az ösvény, melly – ha a' közvélemény által el nem hagyatik Kossuth – besodorni fogja a' nemzetiséget és alkotmányt.

Nem hittek neki, barátai sem.

Most a' ki Széchenyi különböző munkáit végigolvassa, meglepetve tapasztalandja, hogy criseink épen azon stádiumokon mentek át, mellyekről ő a' kétségbeesés' rimánkodó hangján beszélt siket füleknek.

A' szigorú kifejezésekben, mellyek akkor az irigység'

és gyűlölet' áradásainak látszottak, ha most vizsgáljuk, mennyi kedélymélységet és honfájdalmat találunk!

Széchenyi maga is, midőn sötétebb percei voltak, tusakodott saját énjével.

Valljon nem a' személyes gyűlölet hiteti-e el vele, hogy Kossuth Magyarországot megbuktatni fogja? e' kérdéssel többször küzde. Illyenkor elővette naplóját, mellyet folytonosan irt. Kikereste a' Kossuthra és a' napi eseményekre vonatkozó nézeteit. Összehasonlítgatá a' helyeket. Vizsgálta ítéleteit a' lángeszű izgató felől. Mindig komorabbá lőn arca. „Nem csalódhatom – monda fájdalommal – Kossuth Magyarország rősz nemtője. És a' nép imádni fogja őt, – sodortatik általa.!!

Én is voltam nem egyszer illy jeleneteknek tanuja.

Ismerősei közül többen látták küzdelmeit e' sejtő léleknek, midőn áhítozott saját magában kétkedni, hogy ne a' hazát féltse.

‘S ő Kossuthnak lőn ministertársává!

Nem gunyorja-e ez a' sorsnak?

A' kormány többi tagjai közt is – bár nem ekkora, de szintén nagy távolság volt.

Batthyány gróf idegenkedett Széchenyitől nem annyira az életben, mint a' doctrinákban.

Személyes összeütközésük leginkább csak azért volt, mert Batthyány kezdet óta Apponyi gróf kormánya ellen szenvedélyesen opponált; míg Széchenyi gróf közlekedési terveit a' conservatívek segítségével indította meg és Apponyit, mint reformokra hajló statusférfit, nem kívánta minden áron buktatni, sőt vele egyes kérdések' kivitelére kezet fogott.

Az e' miatt támadt feszült viszony még nem tette volna lehetetlenné, hogy egy ministeriumban vigyen tárczát Batthyány és Széchenyi. Hiszen a' wigh-cabinetben is so-

káig láttuk Russellel Palmerston lordot, ki a' tory kormányt épen azon perczekben is támogatta, midőn már az ellenzék hivatott meg Anglia államrudjához.

A' nagyobb meghasonlás Batthyány és Széchenyi közt abban volt, hogy az első inkább a' szellemi, a' második inkább az anyagi érdekek felé gravitált; az első a' politikában a' nagy szabályoknak, a' második a' folytonos kialakítások' rendszerének volt barátja; Batthyány gróf többet vala kész föláldozni a' szabadságért, Széchenyi többet a' nemzetiségért.

Nem elég okok- e ezek együtt, a külön pályára? –

Batthyány szintűgy összeférhetlen volt Szemerével.

Személyesen is majdnem ellenségek valának.

Azonkívül Batthyány gróf az angol aristocraticus szabadelvűséget képviselte, míg Szemere a' térszínítés' és a' francia democratia' embere volt. –

Szemere nem szerethette Széchenyit és Batthyányt elvnél fogva, haragudott Klauzálra régi versenyzések miatt, hideg vala Eötvös iránt, és Deákban akadályt látott az ügyek' fejlődésére nézve. –

Eötvös' meleg keble vonzalom nélkül nem tudott élni, 's ha elzárult a' csalódások miatt, egy baráti szóra egy gyöngéd figyelemre megint kinyílt és ragaszkodott.

A' Kelet népének Írójára sokáig neheztelt, de mihelyt annak részéről közelítést vett észre, barátjává lőn.

Batthyány gróf által érzékenyen bántaték, – de ő hamar elfeledte a' kedvetlen órákat, mellyekért a' közéletből is visszavonult, 's mély ragaszkodással, majdnem hazafi bámulattal tekintett Batthyányra, kit Magyarország' legeszesebb országiárának tartott.

Eötvösnek csak egy hivataltársa iránt volt rögzött ellenszenve: azonban ez is nem személyes, hanem közvetlenül politikai elégtelenségekre épült. Kossuthot értem,

Mert Kossuth a' februári forradalom előtt a' decentralisatio' tanainak, Eötvös ellenben a' központosító pártnak vala vezére; miután pedig Kossuth' rögtöni elváltoztatásának sikerült az 1848-ki törvényekben részint szélsőre vinni a' centralisatiót, részint incompatibilissé tenni némelly birodalmi viszonyokkal; ekkor Eötvös, mint a' reform szilárd barátja, viszont antagonismusba jött Kossuththal, mint a' koczkázató és forradalmi szabályok szenvedélyes kedvelőjével. –

Zala' nagy fiának, az igazságügyi ministemek szintén alkalmatlan helyzete vala különösen a' fmánczminister' irányában.

Deák necromant is inkább lehetett volna, mint forradalmi egyén.

Valamint nincs nemzet, melly büszkeségének ne valana olly talentumot és jellemet, minő Deáké; szintűgy nem képzelhetni népet a' lázadás' vagy revolutio' ösvényén Deák' esze és szíve által vezéreltetve.

Kitörés olly okszerű és olly nemes nem lehet, melly azonosulhasson e' férfival.

Több tévedése van a' rendkívüli időknek az eszmékben, több salakja az indulatokban, hogysen Deák akaratjával az illy korszak' iránya párhuzamban haladhasson. –

'S bár a' magyar ministerium nem volt forradalmi; de benne Kossuth forradalmi elem vala, sőt több – mert a' személyesített destructio.

Kossuthban nem élt együtt a' forradalom' romboló és alkotó ereje mint Cromwellben, hogy a' körülmények szerint uralkodhassak a' viszonyokon majd az egyik majd a' másik által.

Ő az institutiok' Dsingiskánja volt.

És Deák saját meggyőződésének elnémítása vagy föl-

áldozása nélkül, nem vihetett szerepet Kossuththal ugyanazon ministeriumban.

Mert Deák kiválólag a' logika', Kossuth a' képzelődes' embere volt.

Deák a' szenvedélyekl legingerlőbb perceiben is a' törvényes út' tántoríthatlan barátja vala; Kossuth pedig hajánál fogva vonszolta a' kérdéseket a' forradalmi térre.

A' milly különböző tulajdon a' logica és képzelődes, a' legalitás és felfogató szellem, olly nagynek kellett a' távolságnak lenni az igazság- és financzminister, Deák és Kossuth közt.

Természetes, miként az általam röviden jellemzett ellentétek nem mutatkoztak egész élességökben az első hetek sőt havak alatt.

A' nép a' kormányban sokáig keresett és vélt találni öszhangzást.

Azonban kétségtelen, hogy a' Batthyány-ministerium legalább olly tarka coalitio volt, mintha most Angliában egy cabinet alakulna, melly Peeltől Rüssel lordig, a' whigektől a' radicalokig, és Cobdentől a' repeal barátaig minden pártárnyolatot, melly D'Izraelihoz és a' többi protectionalistákhoz nem tartozik, képviselni akarna.

Rendkívüli körülmények fölvetetnek illy coalitiót a' politikai láthatárra, de csak rövid időre, vagy igen kétséges sikerrel.

'S hogy nekünk nem adatott meg veszély nélkül kereshetni több öszhangzást a' kormányzásban: – ez szerencsétlenségeink lajstromában elől áll.

Mi vehetett rá ennyi össze nem hangzó és önálló egyéniséget a' coalitoria?

Miért tartották ezen elég elmeélel és tapintattal bíró

országárok a' ministeriumot együtt, mindaddig, míg ügyeinknek más kezek általi kiegyenlítése is lehetetlenné vált?

Két fontos kérdés.

Néhány fölvilágosító eszmét kell e' kérdésekről a' pápírra vetnem, – vádként és mentségül.

Kossuth indítványai rendre ledöngették a' múltat. A' történelmi jogból egy talpalatnyi sem maradt, melyre lábainkat megvetni lehessen. Minden porlott és süllyedt az érintések alatt. – Ellenben az 1848-ki új alkotmány, eszméi sem verhettek a' népben mély gyökeret; mert fél évvel az előtt még Kossuth által is ostromoltattak volt. Továbbá látni lehetett, miként felülről, ha a' pillanat' zavara és a' megdöbbenés szünni fog, az ellenhatás elkezdődik. Végre bizonyos volt, hogy az ország' érdekében is czélszerű az új alkotmány revisioja; de csak úgy, ha a' változtatások törvényes utón és alkotmányos létünk megsemmisítése nélkül történhetnek.

Hogy mint Mahommed' koporsója az ég és föld közt ne függjön a' magyar nemzet, 's hogy midőn az ősi constitutiót gyorsan lerontá, az új közjog ki ne sikuljon kezeiből, e' célra az erők' egyesülése szükségesnek látszott.

A' táblabírótól kezdve, mely a' megyerendszert bálványozta, egészen az osztrák' democratáig, kinek a' legszélső birodalmi centralisatio, – miután az örökös tartományokban is az absolutismus megszűnt – okvetlenül tanai közé kellett hogy férkezzék, – továbbá az anarchia' apostolaitól kezdve, kik a' hordókról szónokoltak, a' szigorú rend' hivatalnokaiig, mindent arról kelle meggyőzni, hogy a' magyar a' párthasonlóságokat feledve, az 1848-ki törvények' háromszíne alá összegyűlt, – Különben e' zászló lábball tapodtatni fog, annélkül, hogy a' régi alkotmány lobogója, mely Szent István király óta szabadságunk'

varsánczain hun őriztetek, ismét kitűzethetett volna.

E' hit birta rá Batthyány grófot, hogy a' haza' nevében követelje – minden árnyolat' vezéreinek kormányba lépését, azon pontig, a' meddig a' nép' ingerült hangulata a' coalitio' kiterjesztését eltúrte.

Klauzál visszavonultságában a' tárcza mellé kényszerítetett, bár a' családbú megtörte kedélyerejét.

Eszterházy herczegnek, mert a' legmagasabb aristocratiához tartozott, nem lehetett félre állani.

Way Miklós báró is csak közbejött súrlódások miatt menekült.

Batthyány vasakarátja akkor culminait, midőn Széchenyit és Kossuthot egy pórázra fűzte.

Ő helyzetét köté e' természetelleni szövetséghez.

És diadalmaskodott.

Tudni kell olvasóimnak, hogy a' ministerelnök tetének indokát megítélhessék, azon hatást, mellyet a' februári forradalom és a' pozsoni tanácskozmányok Széchenyire és Kossuthra gyakoroltak.

Röviden elmondom.

Midőn a' párizsi torlaszharcznak és Lajos Fülöp lemondásának híre Pozsonba jött, Széchenyi egész Európában 's az osztrák örökös tartományok' főbb pontain a' forradalom' kiütését bizonyosnak tartá. – Itt az ideje, monda barátainak, hogy Magyarország a' közönséges utat elhagyja, a' rendkívüli viszonyokat utilizálja. Jelentse ki az országgyűlés' ő felségének, hogy a' magyar nemzetnek vannak sérelmei és kívánatai; de miután az európai rázkódások miatt a' trón veszélyben foroghat, a' magyar most egyébtendőt nem talál, mint az ország összes erejét a' dynastia védelmére akár a' külmegtámadások akár a' keletkezhető belmozgalmak ellen följánlani.

Széchenyi meg vala győződve, hogy az európai veszélyek, az olasz mozgalmak, a' Bécsben, Prágában vagy Lembergben kitörhető lázadások, mind a' magyar érdekének fognak gyümölcsözni, mihelyt a' vész' perczeiben nem követel semmit, hanem határozatlan és díj nélkül nyújt a' dynastiai érdekeknek segédkezet. Mert mentől inkább indulnak forrongásba az absolutismus alatt elfojtva tartott elemek, annál bizonyosabban növeni ki magát Budapest a' birodalom központjává, mellyre különben is hivatva van, ha a' dynastia nyugotról, melly idegen érdekek körébe sodortatik, kelet felé fordítja szeméit.

Illyen volt a' vész' perczeiben Széchenyi' nézete.

Kossuth pedig megjöttnek látta az időt, hogy a' magyar mentül többet követeljen. Az újabb kori magna charták' 's aranybullák' a' jeruzsalemi András' és az országtalan II-ik János' korszakát hitte fblviradóban. Mindent megnyerni akart. – Előtérre a' sérelmekkel és kívánatokkal!: ez vala jelszava.

Széchenyi ki sem hallgattaték; Kossuth politicája az egész világnak tetszett.

És az események hü szövetségesei valának az agitátornak.

A' szerencse üldözte ajándékaival mint Policrategest.

De Széchenyi a' közlelkésedés közt aggódott.

Midőn az 1848-ki törvények' megerősítése kétségtelen volt, Széchenyi monda: Kossuth már tizenhatszor tette föl egy kockára a haza' sorsát, 's játékát megnyerte. De ő megint játszani fog és mindenünk odavesz.

Illy ellenkezőleg hatván a' viszonyok e' két férfira, Batthyány gróf Széchenyit a' kormányon akarta látni, hogy a' visszatartóztató párt' élére ne vethesse magát és Kossuth nélkül szintén nem akart ministerkedni, mert félt, hogy különben ez nyugtalan természeténél fogva, megint

egy szélső opposition fog alkotni 's addig veti egész befolyásának súlyát a' végletekre, míg az állomány fölbillenni fog, és mint egy ledöntött asztalon minden széttörik.

Széchenyit tovább sodorni, Kossuthot visszatartoztatni, a' pártárnyolatokat a' kormány' érdekébe vonni: ez vala Batthyány' terve.

A' merész terv eleinte sikerült, később fölforgatta' ték.

Mihelyt az utczai krawallokon és az aula' zavargásain kívül egyéb kérdésekre is lehetett a' birodalmi ministeri úrnak figyelmet fordítani, legott elkezdődtek, a' magyar kormánnyal a' komoly differentiák: először a' magyar kormány tényleges jogköre iránt; másodsor az 1848-ki törvényedbe igtatott olly pontok felett, mellyek Bécsben a' monarchial egységével összeférhetleneknek tartatának.

Másfelől, mihelyt a' Pestre megérkezett kormány igazgatni kezdett, a' pesti radicalismus, melly a' tanácsházban a' forradalmi csarnokban, az utczákon, és a' helytartótanács' udvarán szerepet játszott, fölemelte fejét.

A' követelések növekedtek itthon és kün.

Szükség volt szigorú 's higgadt politikára.

Látszott, hogy a gascognade nem ér semmit és az utczai véleményekkel kaczerkodás a' gondatlan lépésekről bukásra vezet.

A' Batthyány-ministerium kiegyenlítést akart fen; hogy ez lehetségessé váljék, kellett volna, hogy rendet akarjon alant.

Minél erősebb kezű kormány: ez vala a' helyzet' igénye.

'S mi történt?

A' coalitio gyarlóságai gyorsan fejlődtek ki.

A' ministerium hozzálatott az osztrák kormányali

barátságos kiegyenlítésekhez. Az elv a' békepolitika volt; mert minden minister ezt akarta Kossuthon kívül, 'á Kossuth, hogy mást akar, vagy nem meré kimondani, vagy maga sem tudta még határozottan. Folyt tehát az értekezlet a' Pillersdorf-ministeriummal.

A' kölcsönös föl világosítások után többször mutatkozott közelítés.

A' harag és elfogultság hámlott le a' kedélyekről.

Az engesztelődés' szelleme jellenkezni kezdett.

De – fájdalom! – többnyire épen e' percekben, mint a' lellegtelen égből a' villám, váratlanul állottak elő kellemetlenségek és új követelések.

Néha egyegy ígéret' megszegésének vagy elferdítésének vádsúlyával is terheltetek a' magyar kormány.

E' bonyodalmak többnyire Kossuth által eszközöltettek, de a' ministerium' nevével takartattak be.

Százszor ismételtettek az illy scenák.

És végtére a' Batthyány-ministeriumot kün még azon gyanú is terhelte, hogy őszinteség nélküli, perfid és alattomos; holott eljárásában minden ellentmondás, határozatlanság 's kétértelműség a' belső meghasonlásból támadt és abból, hogy Kossuthot néha lehetett, máskor nem sikerült korlátolni. –

A' pártok 's közszellem' irányában sem látszott positiv állást foglalni a' ministerium.

Orgánumot sem keresett, melly által a' vélemények-re hasson.

Betakarva magát ártatlanságának palástjába, minden rágalmat úgy tűrt, hogy sem megczáfolni, sem megátlani nem látszék eléggé tökéltnek.

Ez keresztényi erénynek, samaritánusi alázatnak jó lehetett; de kormányzási taktikának nem vala mindig czélszerű.

Tudatott, miként a' ministeriumban határozott és szigorú egyének is voltak, kik az utcziabálók' udvarlóivá, vagy a' rakonzátlanások' engedékeny bírúivá nem öromest alázták meg magukat.

De mit tegyenek?

Organnal nem bírhattak, még a' hírlapirodalomban is, – legalább szoros értelemben nem; mert a' szakadozottság miatt alig vala kérdés, melly iránt lappangó viszály ne tápláltatott volna a' kormánytanácsban.

A' megtámadásokat nem utasíthatták vissza; mert többnyire volt valaki közöttük is, ki érdekelve hiheté magát.

És Kossuth a' szélső eszméknek barátja lévén, csoda-e, ha a' ministerium az izgatások' anyagait az utcán elnézte, mert a' cabinetben sem gátolható?

A' Batthyány-kormány' szerencsétlensége abban feködt: hogy a' mennyit Bécsben kívántak, azt saját eommissiója nélkül meg nem ígérhette.

A' mennyit pedig Kossuth megtagadtatni akart, annyit e' ministerium, mint a' kibékítés' őszinte barátja, nem tagadhatott meg annélkül, hogy jellemén csorbát és a' hazán sebet ne ejtsen.

A' lemondás segíthetett volna illy bonyodalmon.

De az elnök e' lépéstől azért félt, mert állhatatosan hitte, miként az Kossuth' dictatorságára vezetend, akár Kossuth távozzék a' ministeriumból az ellenzéki padokra, akár a' ministerium többi tagjai hagyják oda a' kormányrudját.

'S kérdés volt: fog-e általában egy új ministerium annyi tárczával megerősíttetni, a' mennyi az 1848-ki törvényekben kitűzve vala?

És az első magyar kormány sokkal aggodóbb poli-

tikai vérmérsékkel birt, mintsem egy ekkora változtatást, ha időszerűnek tartott is, más utón mint a' törvényhozá's én óhajtson.

Így maradt meg a' coalitio ministeriúma, hogy napenként több bonyodalmak' hínárjába sülyedjen.

A' rácz lázzadás és a' horvát egyenetlenség miatt ő felsége V-ik Ferdinánd, volt magyar király, az országgyűlést összehívni kegyeskedett.

A' magyar táblabíró és a' kiválólág józan szellemű magyar nép nem sokat hajtott a' káváházi demagógok' zajára.

A' követi kar közbecsültetésben álló és többnyire mérsékleti gondolkozású férfiakból alakult.

Majdnem kilencz tizedrésze a' képviselőknek, Pestre érkezésekor, még a' Batthyány-ministeriumot partolta.

Nyári-Madarász alatt egy kicsiny töredék alkotá az ellenzéket. És e' töredéknek is csak egy része volt, melly az országgyűlési szélső democrata pártot tévé.

A' kormányt védelmező többség az Ullman-házban néhány előkészítő gyűlést tártá.

Szelidebb 's engedékenységre hajlóbb szellemet alig lehetett kívánni, mint a' minő itt tanusult.

'S mi lón e' többségből!

Kértük a' ministeriumot, lépjen szoros viszonyba a' mérsékleti párttal, hogy az korán disciplináltathassék.

Azon ministerek, kikkel beszéltünk, válaszul adták, hogy a' kormány nem akar semmi pártra különösen támaszkodni,

Ez rossz előjel volt.

Kevéssel utóbb Kossuth' szállására conferentiába hivattánk.

Jelen valának minden árnyalatból, a' kik a' tárgyak felett a' közgyűléseken vagy az irodalomban nyilatkozni szoktak volt.

E' tanácskozmánnyal a' másnap tartandó trónbeszéd közöltetek.

Kérdés vala: említse-e a' nádor ö fensége, hogy Austria a' szardíniái királlyal, ki által megtámadtaték, háborút folytat.

Az említés a' segéd' megajánlásának reményével hozott kapcsolatba.

Itt egyszersmint eldőlt volna a' *pragmatica sanction*ak magyarázata a' kölcsönös oltalmazás' kötelezettségére nézve; továbbá a' horvátügyek' végelintézése is új lendületet nyert volna,

A' jelenlevő képviselők' három negyede Kossuth és Eötvös erélyes szónoklatai után a' megemlékezés mellett vala.

Több követ nyilatkozott részletesen és határozottan.

Föl volt tárva mindenkinek legőszintébb politikai véleménye, – és akárki láthatta, hogy ha e' conferencián megállapodás történik, 300 szavazatból 40 sem leend az olasz kérdésben a' válaszfelirat' ide vonatkozó paragraphia ellen.

Kossuth észrevévéen, hogy a' minoritásból két vagy három egyén, az országos teremben is – e' conferentia daczára – a' válaszfölirat tárgyalásakor a' kormány ellen fog nyilatkozni: megdőbent a' tapszőn' elősejtelmétől, mellyet ezek a' karzattól nyerhetnek, 's talán épen az ő szónoklata' ellenében. – Mert más ok a tapsfélétekenységen kívül alig képzelhető, miután Kossuth' véleménye az olaszkérdésben annyira határozott színezetű volt, hogy há-

romszor tartá szükségesnek a' ministerium nézete mellett és többnyire polemizáló hangon szónokolni. – Azonban miért vitatni egy szeszély vagy jól játszott szerep' okait? – Csak annyit akartam mondani, hogy miután a' trónbeszédre nézve nyilatkoztunk, és a' conferentia' három negyede a' szardíniái királlyal folytatott háború' megemlézése mellett volt, – Kossuth kedvetlen arczczal adja tudunkra, miként a' ministerium e' kérdésben teljes egyértelműséget remélt, 's miután köztünk meghasonlás van, ő már a' nádor ő fenségének megírta, hogy a' trónbeszédből a' Carlo Albertora vonatkozó paragrafust hagyja ki.

Lesújtva valánk a' többség' illy megaláztatásán. Csodálkoztunk a' ministerium' tagjain, kik viszont Kossuthon csodálkoztak; de végre haza menénk olly róz sejtelemmel, hogy alkalmasint a' magyar parlament' saját-ságai közé fog tartozni, a' többséget a' minoritás helotájává tenni.

Úgy is történt.

A' ministerium, melly előbb egy pártra sem akart különösen támaszkodni, a' megnyitás után Kossuthot teszi kormány szónokká, – 's így magát minél inkább összevonja a' szerénység árnyéka közé, hogy csak desperált keresés után lehessen hol létezését fölfedezni.

'S pedig mennyi történt volna másként, ha Deák tolmácsolja az igazgatás' nézeteit!

És ki hozhatja kétségbe, hogy akkortáiban, Kossuth' varázshatalma mellett is, a' közérzület tisztességesebbnek találta, hogy Deák' higgadt szónoklata tolmácsolja a' ministeriumot, mellynek már természeténél fogva sem kell még az oratoria' mezején is, hét mérföldes csizmával és a' vihar' hátán nyargalni a' sokadalom előtt, mindent maga után hagyva, kifárasztva, eltompítva, leverve?

Akár mit mondjatok, a' ministerium azon hangulattól

félt, melly nem volt meg, 's mellyet tétovázása idézett elő.

És hogyan gyakorolta Kossuth a kormányzónokságot?

Bevitetek a' parlamenti többség egy tárgy' védelmébe mellyet a' kormány Kossuth által magáénak vallott. A' vita folyt. A' centrum és a' jobb oldal' szónokait a' „törpe minoritásnak” nevezett párt megtámadta. A' küzdés élénkült. Perczel vagy Madarász gyanúsítgatni kezdték az embereket és a' dolgokat. A' többség érezve jogait, szenvedélyessé lön a' rakoncátlanságokért, 's positioit még határozottabban védte. Illyenkor aztán fölállott Kossuth, és előbbeni beszédét, mellyet a' kormány' nevében tett, magyarázgatta, még pedig úgy, hogy rendszerint hátat fordítva a' többségnek, átszökött a' minoritáshoz. A' ministerek hosszú képpel ültek helyeiken, vagy a' szükségből erényt csinálva, fölállongottak a' vezérszónokot pártolni. Délután rendszerint ministeri tanács volt, mellyben Kossuthnak e' proterviája megrovatott, – hogy viszont ismételtessék, hasonló parlamenti siker és négy falközi kárhoztatás mellett.

És a' szerencsétlen ministeri többség?

Oh! az tetszése szerint választhatott két alternatíva közül.

Ha jónak látta, megmaradhatott szónoklatában kifejtett nézetei mellett, midőn aztán a' ministerium opponensévé vált szándéka és akaratja ellen 's mint bűnbak magára vette azon vádat, hogy reactionarius, hogy ólomsúlyt köt a' kormány szárnyaira, hogy parasyt hajlamainál fogva ministeribb akar lenni a' ministeriumnál.

Ha pedig jónak látta, fölállhatott, Kossuthot 's benne a' kormányt pártolni, a' midőn aztán saját magát szavazta le, nevetséges jelenetekre nyitott tért, a' közönség' élceinek epigrammi anyagot szerzett, és nem

csodálkozék, ha votizáló-gépnél egyébként alig hiszi valaki.

Illy horoscop rász életutat írt le a' ministeri többség' számára.

Mert, míg százan védik a' veszélyes positiókat, a' nevetséges helyzet csak desertorokra számíthat. – Ez a' világon mindenütt igaz.

'S nálunk is könnyen megmagyarázható, hogy 36-ból néhány hét alatt, tekintélyes kisebb számmá szaporodott a' baloldal.

Kossuth – ki, mint némellyek állítják, az első napok óta titkos tanácskozásokat tartott a' szélső democrata párttal – miután a' ministeri phalanx megtöretett, nyíltan szövetkezek Perczellel, kit a' ministerium a' rendőri főnökségből kitett, és Madarász Lászlóval, ki egy pasquille-irodalom élén állván, már rég óta aljas fegyverekkel harczolt a' Batthyány-ministerium ellen.

E' szövetségből származott a' terrorismus.

És csakhamar kiütött a' forradalom.

A' mérséklett többségnek a' ministerium hibái által nincsen lemosva bűne.

Lehetett volna önállóbb.

'S ha magában bízik, ha hamar nem csügged el, ha nem vár mindent vezéreitől, ha bátorsága van daczolni a' karzatvéleménnyel és ostromolni a' ministerek' gyengeségeit: – oh! akkor az első hetekben még Kossuthot is megdöbenteni lehetett volna, 's az utolsó perczekben is, valának a' köz hajótörésben megmenthető kincsek, csak elszánt ember nem találkozik, ki azokért a' hullámba vesse magát.

Az Ullman-conferentia, midőn népszerűtlenné lőn, hamar felosztott.

Senki sem járt belé.

Mihelyt a' ministerek ingadoztak, meghajlott a' többség is.

Midőn Kossuth' csillaga hivatalársainak bukása fölött emelkedett a' láthatáron mindig magasabbra, – a' mérséketiek összefogták kezeiket és még magántanácskozmányokat sem tartottak.

E' párt, mint egész, kislelkű volt, 's még az utczai terrorismus sem menti ki hallgatásáért. – Én itt a' történetet' törvényszékéről beszélek, azon ítélobíróaságról, hol a' mulasztások gyakran inkább rovatnak meg következményeik miatt, mint a' bűnök. 'S a' história bizonyosan kevés magasztalást fog szórni olly politika' kezelőire, mellynek a' forradalom' leghőbb napjaiban sem voltak vértanúi.

A' mérséketiek' erkölcsi bátorságáról inkább csak Debreczenben lehet szó. Ekkor elhagyatva valának, nem volt vezér, kire függeszék szemöket, nem mutatkozott az üldöztetésnél egyébre kilátás; még is a' terrorismust merték Madarászban megtámadni, és a' kibékülés' vágyát Kossuth' komor tekintetere sem tagadták meg.

De Pesten szintolly határozatlanság és félelem jellemzetté a' nehéz momentumok alatt a' ministeri conservativeket, mint Pozsonban az 1848-ki országgyűlés' végső idejében a' régi kormánypartot.

A' helyett hogy a' többi pártok elébe tükröt akarjak tartani, – magára a' februári napok óta September' utoljájáig terjedő időszakra nézve szükségesnek látom megjegyezni, hogy typusa nem a' monarchismus elleni törekvés

volt; hanem a' separatisticus irány' utolsó következményeinek keresése.

Sőt a' szélső radicalismus is – ámbár itt egyes kivétel fordult elő – nem vágyott egyébire, mint Magyarországot gyors léptekkel közelebb hozni olly állapothoz, mellyben egészen kifejtett organismussal bírandana, ésa' Lajthán túli tartományokkal csak az uralkodó' személyének egysége által lett volna összezsátolva.

A' trón' megdöntésére a' pártoknál általában nem volt hajlam.

Minden veszélyben és a' szenvedélyek' legnagyobb ingerültsége közt a' nemzet' reménye a' király felé fordult. 'S ha beéjjeledett a' láthatár, és a' politikai számításnak tájékozási pontjai homályba tűntek, a' magyar a' koronára függeszté szemét, 's annak csillámain kereste a' hit' sugarát, melly a' haza jövendójét felvilágosítsa a' megtört lélek előtt, és bizodalomra melegítse a' dermedt szívet.

'S ki nem emlékezik az örömkönyekre, mellyek minden arczot elöntötték, midőn V-ik Ferdinánd a' pozsoni országgyűlést kinyitotta?

A' februári napok után néhány hét múlva bevégezte a' törvényhozás' munkálkodását. Még a' forradalmi láz heve az idegekben szökellett és a' végletek utáni vágyra készítette el az ingerült kedélyeket: 's mégis nem vala e a' lelkesedés a' király iránt az országgyűlés' bezárásakor szintén határtalan?

'S a' Batthyány-mmisterium alatt, ha valami szabály vagy hír miatt az elégületlenség növekedőben volt, rendszerint a' harag' és boszankodás' csillapító szeréül azon hír használtatott, hogy a' király Budapestre jön hosszabb ideig lakni.

Midőn Zágrábban a' nádor' képe megégettett, midőn Hrabowszky célt nem ért, midőn a' kedélyek a' kér-

dések' nehézségei miatt elkeseredtek, midőn a' ráczok a' római sánczokba vonultak, midőn nyugotról és délről a' bonyodalmak egyaránt megoldhatlanoknak látszottak; – a' sajtó, a' közélet, a' társaskör, a' magános aggódó, azon lehetőségre vetette ki reményeinek horgonyát, hogy még mindent jóvátehetni; mert a' király jön le, és a' korona' tekintélye uralkodni fog a' felbőszült szenvedélyek felett.

Ez általános hangulat volt.

A' republicanismusról fecsegés némelly zughelyeken, csak egyes hang vala a' pusztában, melyet senki nem hallót meg és senki nem követett.

Lamberg gróf meggyilkoltatása által az utczanép elkezdte a' forrongást.

Jellachich bán a' sukorói ütközet után Magyarország' kormányzójává neveztetett ki.

A' parlament eloszlatik; de olly modorban és olly formássá-g-ok szerint, hogy az 1848-ki törvényeknél forrva az magát a' széteszlásra nem hiszi jogosítottnak.

E' tények új változások' küszöbéhez vezetnek.

Elkezdődik a'

II-di k o r szak, t. i. a' forradalom' korszaka.

Minek jellemezném hosszan?

Hiszen, még alig viradtunk föl homályából, szürkületi, mint az elvonuló köd, szemünk előtt lebegnek. –

Ha nálunk a' monarchismus elleni szellem említettik' akkor leginkább a' tettlegesl kitörések' megkezdésétől, tehát a' September' végétől júniusig terjedő idő, hozattathatik föl. –

E' gyászterhes hónapok kétség kívül sokat folytak be a' kegyeletek' megingatására, 's a' közszellem rövid idő

alatt olly irányok felé vezettetek, mellyek által sok nemes kedély és sok hő hazafiság lőn arra kárhozatva, hogy midőn a' hazát szolgálni hitte, a' haza 's a' trón romlására nyújtott segédkezet.

„Mert a' forradalmak' viharai és küzdései közt a' pártok erényei nem tartósak”: 's mikor volt, hogy midőn a' tömegek vették kezökbe az égő kanóczot, a' lángok ne értek volna el a' szent helyekhez is?

A' huzamos polgárháború alatt perczenként apadt a' jog iránti tisztelet, az igazságosság, és a' nemes érzelmek' ösvege. A' forradalmi állapot természetes következményei előkerültek' 's a' pártokban meggyöngíték a' törvényes és erkölcsi eszméket és szokásokat. – Minden rász vágy' kielégítésére remény nyílt. Az erős kedélyeket gyűlölet és boszúsomj, a' gyengéket félelem és aljas indulatok foglalták el.

A' parlament, melly állítá, hogy a' törvény' nevében és a' király számára, ki ellen harczolt, tesz mindent, e' helyzetnél fogva kénytelen volt a' legnagyobb, a' legerőszakosabb statuscsinoknál hazug és ámító nyelven beszélni.

Még azokra is, kik a' forradalom' tényezői nem valának, kik csak távolról nézték a' bőszen jeleneteket, szemlátomást hatott a' forradalmi dráma erkölcsrontó befolyása. Fogalmaik a' jogról és kötelességről, az igazságról és erélyről elhomályosodtak. A' polgári élet olly családok' körében is, kik a' politikai küzdelmektől legmesszebb állottak, megtámadtatok, sőt szünetlenül háborítva lőn. 'S minthogy a' félelem gyorsabban és tovább hat mint a' fájdalom, az anynyi nyomortól sújtott országon a' remegés uralkodott, melly még általánosabb és érezhetőbb volt, mint maga a' nyomor is ...

Végtére a' népben kifáradás jelentkezett és vágy a béke után. A' képviselőházban, a' régi royalista párt' majd-

nem általános visszavonulásának daczára, egy új royalista párt alakult, melly minden alkalmat megragadott a' kibékülés' szükségét lerajzolni és a' királlyal az alkudozást megkísérteni.

E' kísérlet megbukott azoknak cselszövényei miatt, kik különböző indokokból, de egyenlő szenvedéllyel gátozták a' kiegyenlítést.

Megbukott, mert a' szükséges engedélyek megtagadtak.

És megbukott azok' tudatlanságán 's gyengeségén is, kik óhajtották ugyan a' békét; de annak szükséges feltételeit nem merték óhajtani.

Talán e' rövid vázlat nem egészen hűtlen képét adja a' mi forradalmunknak.

Pedig az idézett sorokban Guizot úr az angol forradalom' szellemét festi le.

De a' revolutiok inkább szoktak egymáshoz hasonlítani, mint a' békés fejlődés' évszakai.

A' forradalom minden csattanósága mellett is stereotypabb kép mint az átalakulás; valamint nagy szenvedélyeinkben is kevesebb változatosság van, mint rendes érzéseinknél.

A' magyar forradalomnak nem volt olly éles színezete, mint az angolnak.

És kisebbek lévén szenvedélyeink, talán kevesebbek valának bűneink is.

Tehát csak szelidítésekkel illik reánk Guizot rajza.

De a' meglepő hasonlatosság felold a' különbségek taglalásától.

És olvasóim, e' kölcsönzött jellemzést bizvást elfogadják eredeti helyett.

Én pedig nagyobbára fölmentve érzem magamat, 9. szerencsétlen hónap' élményeinek, irányainak és tévedéséinek taglalásától.

Angliában Cromvell 50 ezer rajongó katonával irtatta több évek alatt a' monarchia' intézményeit és szokásait.

A' kerekfejek – a' democraták – állandólag bírták a' hatalmat.

A' vér kíméletlenül ontaték a' harcztéren és a' forradalmi bírák ítéleteinél fogva, hogy az áldozatok által nyerjen erőt az új szellem.

De midőn a' dictator megholt, a' nép rögtön visszakövetelte a' régi állapotot, és Monk nem a' közvélemény' ellenére, hanem a' fővárosnak 's a' megyéknek helybenhagyásával sőt kitörő lelkesedése közt hívta vissza az egykor gyűlölt royalistákat és a' száműzött Stuart-házat.

'S mondhatni-e, hogy Anglia hosszas forradalma gyön-gítésére volt a' monarchismusnak?

Hol van Europa szárazföldén ország, hol biztosabb széke lenne az alkotmányos királyságnak, mint Albionban?

Nem mutatja-e ez, miként egy nép' jelleme átmenő szenvedélyek által még sarkaiból ki nem vettetik és a' nép nem dobja olly könnyen el alapmeggyőződéseit, mint a' milly könnyen készítik a' doctrinák' ábrándozol paragrafusaikat az új viszonyok' rendezéséről?

És a' magyar, melly legalább annyira volt monarchicus hajlamú, mint az angol I-ső Károly alatt, kicserélte-e kilencz rövid hónap leforgása közt kilenczszázados hitelveit? Elenyésztek-e velük aegri somnia, mint a' beteg' hagymázos látmányai, eltűntek-e agyából a' tör-

ténészeti magas emlékek, és a' kar, melly paizsokon emelte fel Árpádot 's a' kard, melly Mária Theresia uralkodásának kezdetén fentartá a' monarchiát, megszűntek-e lélekmelő példányai lenni a' mostani nemzedéknek csak azért, mert egy hivatalos határozat lépett közējök és eltiltá a' szívnek régi hajlamait, holt betűk által új rokonszenveket rendelvén számára?

Vagy talán a' mi forradalmunk felforgatóbb volt, mint az angolé 's irtóvása inkább szétvagdalta a' régi meggyőzések' legmélyebb gyökérszárait?

Miben volt a' magyar nemzet köztársasági april 14-ke óta? 's hol mutatta meg republicanus szellemét?

E' kérdés, mert a' provisorium megalkotása után a' köztársaság' neve többször említették, fölvilágosítást igényel.

Tekintsünk vissza. –

April' 14-kén kimondatik a' detronisatio.

A' 18-án közzé tett függetlenségi okirat' végsoraiban véstörvénytörvény alá vettetik mint honáruló az, ki a' Habsburg-lotharingi dynastia' érdekeit szóval, tettel vagy tanáccsal elősegíti.

18-ka után minden kibékülési javaslat már magában lialéjos bűn volt.

Kossuth provisorius kormányzósága a' dynastia ellen lévén irányozva, elvileg szabadtért hagyott a' monarchismusnak és a' republicanismusnak.

De miután a' dynasticus nyilatkozat löpor és golyó által vala ellenörözve, a' ki magát monarchicusnak monda, ezen vallomásával azt indítványozta: hogy, valaki a' hon' fiai közül emeltessék trónra; vagy az idegen uralkodóházak egyikének, például a' Coburgoknak vagy a' Romanovoknak valamelyik rokonsága kínáltassék meg a' koronával.

Lehetett volna-e ennél veszélyesebb vagy vérengzőbb hiúság az eszmékhez?

A' 18-ki okiratból következett, hogy republicanusoknak mondták magukat:

a) a' valóságos köztársaságiak;
b) az i n g a t a g o k , kiknek nem vala meggyőződésök;

c) Kossuth ellenségei, kik az ő háznépének hiúságát ismervén, annyi szerencsétlenségeink után egy nevetéses koronázási inneptől is tartottak;

d) kik átlátták európai szükségét, hogy az osztrák birodalom főntartassék, mint nagy hatalmasság, 's e' tény elől nem akarták az utakat még inkább elvágni valamely behívott hercegurfi által;

e) a' dynastia' párthívei.

A' mit állítok, olly természetes, hogy mindenütt a' világon hasonló körülmények közt előkerült és elő fog kerülni, míg a' politika' egyedül idves modorának nem kiáltatik ki a' Don-Quixoteria.

A' provisorium utáni hangulatot a' szavakból megítélni lehetetlen.

'S ha a' királyság iránti szeretetet vagy gyűlöletet akarjuk vizsgálni, ha megtudni óhajtjuk: mennyiben volt a' forradalom alatt monarchicus a' magyar nemzet, vagy mennyiben vált a' forradalom által köztársaságivá? – ez esetben az april' 14-ke előtti idő felett kell szemlét tartanunk.

Néhány sort szentelek tehát az országgyűlés', az ármádia' és a' nép' szellemének rajzolására. –

Köztársasági hajlama volt-e Jellachich bánnak Magyar-

ország' kormányzójává lett kineveztetése és a' forradalom kitörése után az országgyűlés?

Senki sem felelhet jó lelkiismeret mellett e' kérdésre igennel.

Az óriás többséggel bíró mérséklett párt szétroncra-tott a' ministerium' hibás politikája, Kossuth' ravasz eljárása, a' szélső radícálok' izgatása, saját gyengeségei és az utczai ré/fiuralgás miatt.

Midőn a' horvát sergek a' Dráván átkeltek, már csüggettség lepte meg a' mérsékletieknek még akkor is többségben levő számát; mert a' nép' hangulata, minden fölül-ről jött kedvetlen szabályért annyira ellenek fordult, mintha ők solidaritásban lettek volna olly lépésekre nézve, mellyeket viszonyaink' ismereténél fogva maguk sem helyeselhettek.

Rövid idő alatt három nagy csapás érte e' szerencsétlen pártot.

a) Batthyáynak akkor kellett lemondani, midőn Kossuth' népszerűsége csökkent, 's a' bán akkor neveztetett ki teljhatalmú király személyesnek, midőn folytonos visszavonulásban volt, és a' nemzet' megbántott büszkeségénél fogva az ingerültségnek hihetetlenül kellett növekedni. Mind a' két körülmény Kossuth hatalmát restaurálta.

b) A' szelíd jellemű Lamberg tábornok, kinek személye iránt legkisebb ellenszenv sem vala, egy utczacsoportozat által meggyilkoltatott.

E' tény demonstratio volta' kibékülés' barátai ellenes a' rémuralkodást tűzte jelszóul ki.

c) A' törvényhozás' egyik tagjának a' ház' tudta nélkül 's haditörvényszéki ítéletnél' fogva kellett meghalni. – Ez az egész világ' alkotmányos országaiban elismert sértetlenségi paizs alól kivonta a' törvényhozókat és utolsó véd-

formásságai is a' parlamenti tagok' személybátorságának lehullottak. Kivált miután Madarász rendőrhivatalától Kovács Lajosnak és – mint hallám – a' mérsékleti párt' még egypár egyéneinek Zichy gróf elítéltetése e' megjegyzéssel küldetett át: „így vesznek el a' hazaárulók.”

Tudatik, hogy a' forradalmak alatt semmi sem szélesebb cím mint a' „honárulás”.

És az is tudatik, hogy minden revolúcióban „honárulók” először a' mérséklettek 's csak az után a' túlzók.

De mellyik mérsékleti bízik abban, hogy a' „honárulás” másik versioját megérheti?

En a' ministeri pártot nem mentem. Miért nem lön vértanúvá? Miért nem győzte le az iszonyt – nem a' h a - I á i t ó l, mert ez kicsiny kívánság, de a' nép keze általi haláltól, a' megbélyegzett haláltól.

Lehetek volna nálunk antic jellemek, mint a' próféta¹ké, kik megkövezették magukat az átkozódó tömeg által.

Fájdalom! hogy illyek nem valának.

Ismétlem, én nem mentek senkit. Csak a' tényeket constatirozom.

Kétségtelen, miként a' régi dissolutio és az új rémuralkodás' következtében a' mérsékletiek háttérbe nyomatnak, 's a' pesti tanácskozmányok alatt politikai jellemök többé semmi határozat vagy intézkedés által nem körvon alozta, nem individualisálta magát.

Uralkodtak tehát a' radicalok.

És mégis – legyünk igazságosak – e' szélső radicalismus mutatta-e magát October' kezdetétől december utolsó napjáig az egyének' vagy a' talentumosabb szónokok' többsége által a' monarchismus ellenségének?

Elég rász szenvedély tombolt nálunk; de sem a' képviselőházban, sem Pest' utcáin, sem Magyarország' széles

térszínének legförrongóbb pontjain nem hangzott a' köztársaságnak proclamálása.

Hol történt hasonló körülmények közt illy látmány, ha a' nép nem volt monarchicus?

A' veszély nagy vala, mondhatják sokan, és ez tartóztatta vissza a' népet.

Iszonyú csalódás.

Mert a' hol egy nagy meggyőződés van, az épen a' nagy veszély ellen szokott fölhasználtatni.

'S ha a' nép a' köztársaság' zászlóját áhította volna, e' zászlót a' veszélye óriás terjedése csalhatatlanul kitűzenedte vala.

Nem lobogott az; mert nem gyűjtött volna vörös szárnyai körül örömittas tömegeket.

A' veszélyt inkább csekélyleni, mint elismerni tanácsos azoknak, kik a' nemzet' monarchismusában kétkednek. –

Pestről január' első napján Debreczenbe költözött a' vándorlásnak indult törvényhozás, miután az, az országgal együtt, már rég a' forradalmi téren volt.

'S miért vala e' karavánok' száma nagy?

A' félelem', a' meggyőződés' különböző indokain kívül azért is; mert egy békebizottmány küldetek a' császári sereg' fővezéréhez, 's a' bizottmány' legtekintélyesebb tagja esdekelve kérte a' vegyes titkos-tanácskozmányt, hogy a' két ház' minél több egyénei siessenek Debreczenbe a' nyelendő egyezkedési pontok' tárgyalása végett.

A' sors másként rendezkedett; – de azért a' lementel' ezen indoka kétségtelen ténynek marad.

Debreczenben a' képviselőház semmi tárgyat fölvenni nem akart, míg az egyezkedési küldöttség' tudósítása meg nem érkezik.

Várni nem kellett sokáig; mert Deák által értesítve

lön az országgyűlés a' küldöttség' megbízatásának sikeretlensége felől és hogy csak a' feltétlen meghódolásról, nem pedig kiegyenlítésről, van szó.

A' képviselőház – ha akkori hangulatából következtetést vonhatunk – nem látszott ugyan a' békepontokra nézve akadémikusnak; de a' minden feltétel nélküli meghódolást a' nemzet' halálával és az alkotmányos lét' megsemmisítésével azonosnak képzelvén, polgári kötelességének tekintette Magyarországot az enyészet' torkába nem taszítani.

Midőn tehát a' császári királyi sergek' fővezére a' legkisebb lehetőségét az alkudozásnak megszüntette, és egy küldöttségnek ő felsége' szentséges színe elébe járulása ez időben kivihetlenné vált; Kossuth azon javaslata, hogy a' nemzet az 1848-ki törvényeket megvédeni törekszik ugyan; de a' békés kiegyenlítésre a' mutatkozandó alkalmakat mindig kész leend megragadni, a' képviselőház' termében nem talált ellenszegülésre.

Az országgyűlés tehát legelső tanácskozmányát Debreczenben a' békepolitikának kitűzése mellett kezdte meg, 's a' mérséklés volt első jelszava, mellynek akkor sem a' szélső radical párt' sem Kossuth' részéről nem vala had izenve.

A' viszonyok később változtak.

De mielőtt az események' továbbfejlődése a' becsszomjnak és kockázttatási kísérleteknek újabb pályatért szerzett volna, már a' képviselőház' keblében a' több hónapok óta lenyomva tartott nézetek és elnémított pártárnyolatok szabadabb életnyilatkozatot kezdettek nyerni.

Egy különben csekély körülmény adta az első lendületet.

Madarász rendőri intézkedései által t. i. úgy beszorít, tattunk Debreczenbc, mintha internírozva volnánk és az

országgyűlés tagjai tisztességes fogságba tartatnának, azért, hogy a' terem' padjai mindig tömve lehessenek.

A' magyar az útlevelekhez sem vala szoktatva; annál különösebben jött tehát, hogy a' szigor' rendszere épen a' képviselőkön kezdessék meg, kiket a' kormány hízelgő kifejezései a' keleti phraseologia' pazér modorában, minden hatalom' kútforrásának neveztek, 's kik iránt Kossuth is magát – míg evictorokra volt szüksége – az engedelmes szolga' és a' parancsokat hűn végrehajtó eszköz' szerepében akarta föltüntetni.

'S noha a' magyarénál engedékenyebb forradalmi convent alig volt valaha, mégis a' kicsinységekben féltette függetlenségét, és a' gyenge uralkodók szokását abban is utánozta, hogy míg a' dolgok iránt nem bírt szabadakarat-tal, a' külsőségek körül szeszélyeit kíméltetni akarta.

Madarász megszorító rendeletei sok képviselőt inkább ingereltek, mint a' lelki szolgaság, mint az országgyűlési határozatok' terrorisálása.

Ezen szemlátomást növekedő komor hangulatot, a' mérséklettek megragadták a' rémuralgásnak, melly a' rend-őrminister' személyében képviseltetek, népszerűtlenítésére.

Fellépésök, ha az akkori viszonyok közé gondoljuk magunkat, erkölcsi bátorságra mutatott; az ostrom' folyta-tása pedig, miután Kossuth minden áron védelmezni lát-szott Madarászt, vakmerőség volt.

De a' koczka elvettetek, és az örökre botrányos emlé-kezetű gyémántorzás, melly először csak homályos gyanú volt, azonban később a' szenvedély' kifáradhatlan élénksé-gével addig nyomoztaték, míg egészen világosságra jött, – Kossuth' daczára is megbuktatá a' rendőrministert.

Ha e' mocskos tény ki nem sül, menthetetlenül veszve van az egész párt.

Kazinczy és Kovács – a' vád megindítói – az

első perczben átlátták helyzetök' súlyát 's lehető következményeit.

'S minthogy a' legroszabbra is már elkészülve voltak, mertek erélyesen akarni. Elszántságuk vonzerővel bírt; mert a' forradalmakban az óvatosságnak van legkevesebb öszpontosító tulajdona, és a' ki egy kétes sorsú pályán csak addig halad, honnan még visszatérni lehet, mindig azon gyanú alatt áll, hogy visszatérni szándékozik. – Egészen más lélektani törvényektől függ a' rendes viszonyok közt, a' siker és a' meghiúsulás.

Kazinczy és Kovács rövid idő alatt tekintélyes minoritás élén állottak, mellynek nyilatkozatai előbb visszatetszéssel, később figyelemmel, végre a' képviselőház' rokonszenvének jelei közt fogadtattak; kivált midőn Kossuth nem vett személyesen részt a' parlamenti vitatásokban.

E' minoritás, többnyire Nyári föllépései által elősegít. tetve, ugyanazon határozott hangon, mellyel Madarászt – mint a' rémuralkodás' és a' forradalmi erkölcstelenség' képviselőjét – megtámadá, ostrom alá vette a' rémuralkodás' elveit 's a' hatalom' visszaéléseit is.

A' Kazinczypárt terveiben nem volt annyi határozottság, mint a' programmal bíró és régi pártoknál szokott lenni.

Kitisztázott politikai tant, melly magasabb ez élj aít 's a' létező eszközöket szemelőtt tartva, a' közélet' minden manifestatioiban az összefüggést és irányt felfogja, 's mert a' tények' jelentőségét ösmeri, érvénnyel foly be azok' alakítására: – illy széles látkörű, illy concentrált nézeteket hasztalan fognánk a' debreczeni mérsékletieknél keresni.

A' kiforrásra idő sem volt,

'S ha e' párt' működéseiben a' mozgató erőt vizsgáljuk, az inkább egy shibolet mint egy doctrina, inkább tiltakozás mint cselekvés, inkább egy negatív irány vala,

Nem engedni a dolgokat odafejlődni, hogy a nemzet és a trón közt a kibékülés hídja akármilyen körülmények miatt leromboltassák: ez volt a Kazinczypárt törekvése, melly azon képviselők közt is, kik a felmerülő egyes kérdésekre nézve más utakat követtek, számos viszhangra talált.

Hogy a parlamentaris téren kívül és a Közlöny számaiból föl nem mutathatólag, történt-e a haza szerencsétlen viszonyainak kiegyenlítésére valami, akár az irodalomban akár az életben, és minő sikerrel? – ezt, miután a pártok apológiájába és az egyes tények taglalgatásába ereszkedni nem akarok, felesleges volna bonczolgatnom. –

Az országgyűlés, melly a szeptemberi napok óta önállóságának semmi jelét nem adta, most e befolyások közt erélyben és függetlenségben naponként nyert.

Látszék, hogy a képviselők többségének jellemében annyi nemesebb érez volt és annyi tiszta hazafiság, miként megilletődés nélkül alig lehetett a viszonyok ezen szerencsétlen áldozataira nézni, kik úgy nem értettek a forradalomhoz, mint a hogy nem tudták volna az ezeregy éj arabmeséit megírni; azonban mégis forradalmi és terroristicus conventnek kelle lenniök.

Néhány nyugtalan és vállalkozó emberen kívül a többi követ, midőn pártolni nem is merte, szívében üdvözlé, a mérséklettek terjedő hatalmát.

Így sikerült a győzedelmi hírek daczára is a honvédi bizottmány elnökét, Kossuthot, még egyszer olly helyzetbe hozni, hogy az a kormány nevében kinyilatkoztatá: miként a nemzet most is csak a védelmi téren marad, és a honvédi bizottmány a kiegyenlítésre mutatkozó alkalmakat elzárni nem akarja.

De a békés szellem emelkedése mély aggodalmat gerjesztett azokban, kik ha a nemzet nyugalma visszaa-

datik lehetetlenek voltak, 's kiknek oily veszélyes vala a' rend, mint ellenfeleiknek a' rémuralkodás.

Naponként szaporodtak tehát a' gyanúsításon kívül a' fenyegetések is, majd a' mérsékletieket külön, majd a' képviselő kart egész öszvegében érdeklők.

A' Madarászt vádoló egyének előbb sajtóperbe, utóbb közkereset alá vettetni szándékoltattak. De a' gyémántórzás' gyorsan fejlődő nyomozatai e' célzt megghiúsították.

Kossuth márczius végső napjaiban a' táborból levelet ir Nyárihoz, mint a' honvédi bizottmány' ideiglenes elnökéhez, mellyben tudtul adja, hogy Klapka tábornok tiszt karával nála megjelenvén, fölszólítá őt, a' békepártnak – melly hír szerint – a' katonaság' mellőzésevel akar egyezkedni, törekvései iránt nyomozatot indítani. Mit Kossuth – mint monda – csodálkozással hallván, kötelességévé tette Nyárinak a' vizsgálat' rögtöni megkezdését. – Ezen szándék is füstbe ment. Mert Nyári a' nyomozatot nem látta szükségesnek; báró Perényi Zsigmond, ki állította volt, hogy ő a' békepontokat tudja, egy komoly fölszólításra e' pontok' közzététele iránt, szavait oda módosítá, miként csupán utczai híreket hallott; Klapka tábornok pedig lovagias őszinteséggel kinyilatkoztatta, hogy az egész fölszólítás nem is létezett, és csak beszéd közben említették egypár tisztáltal, miként a' „Márczius' tizenötödike” szerint az „Esti lapokban” olly czikkek volnának, mellyekből gyanítható: mintha Debreczenben párt léteznék, melly minden áron kibékülni akarna.

Valamint a' Kazinczy-Kovácspárt' terrorisálása folyton folyt, szintúgy a' képviselőház sem maradt dorgálások és ijesztgetések nélkül.

Kossuth mindig Görgeinek dictaturára törekvését, mint popanczot mutatá föl, hogy a' katonai rémuralkodás' félelme által hasson.

Továbbá márczius 2 5-kén midőn a' táborba ment, elégtelenségét nyilatkoztatá ki a' képviselőházban terjedő irányok miatt, 's bár a' dialectica' által ködfátyolba takarva, de még is eléggé átlátszólag adá tudtul, hogy ha e' szellem még tovább tartana, akkor vagy az ő kormányzósága lehetetlen, vagy a' ház' feloszlatása szükséges. – De nem vala-e világos: miként illy alternativa csak phrasis volt 's csak az eszmékben lön képzelhető? Mert ki gondolható, hogy Kossuth akarjon lemondani a' hatalomról? 'S ha akart volna, ki hihette, hogy a' nép olly képviselőházat tűrni fog, melly e' visszavonulást eszközli vagy megengedi? – Midőn tehát a' kormányzó a' ház' szellemét kárhóztatta, fenyegetéseivel csak a' parlament eloszlatására czéllozhatott. És illy eloszlatás, nem vonta volna-e maga után egyes képviselőknek pörfefogatását, és a' rémuralom meghonosítását? Igaz, miként Kossuth szívének benső hajlamánál fogva nem volt terrorista; de környezete többnyire kalandorokból állott, és házában a' gyakori vendégek rendszerint olly egyének voltak, kikről a' legrosszabbat lehetett fölteni. 'S mire nem folyhat eldöntőleg be egy camarilla, melly elég felfogással nem bírt arra, hogy számítva tudjon gyűlölni, és elég lélekerővel arra, hogy a' Perez ellenszenvének át ne engedje magát? –

Alig monda el Kossuth a' ház' szelleme ellen a' dorgáló szót, 's már a' hírlapokban és közhelyeken erős izgatás támadt a' reactionariusok által vezérelt táblabíráknak nyugalomra bocsátása, elcsapása, a' népi általi szé tüzetezése iránt. És a' goromba vádoskodások a' képviselők ellen mind addig folytak, míg Kossuth a' táborból megérkezhvén, világosságra jött az ok, melly miatt vala szükség annyi mocskot annyi fenyegetést szórni a' táblabíró-gyűlésre és az úgynevezett reactionariusokra.

Ápril' 13-ra t. i. titkos ülés hivatott össze.

Tompa és határozatlan hírek terjengettek tárgya felől. De annyi látszék, hogy a' márczius 4-ki alkotmány iránt akar demonstratio történni.

Mindjárt az ülés kezdetével Kossuth indítványba hozta a' demonstratiót, azon okból, mert az octroyozott charta által Magyarország megszüntetett. E' lépést különösen három körülmény miatt monda halaszthatlannak: mert a' katonaság követeli, és a' képviselőház daczára is fogja proclamálni, midőn aztán a' szuronyok' uralkodása elkezdődnek; mert továbbá, a' nép annyira óhajtja, hogy ha az országgyűlés ellenszegül, a' következményekről senki jót nem állhat; mert végre az európai hatalmasságok Veronában egy c o n g r e s s u s t fognak közelebből tartani, 's ha addig az ország' függetlensége ki nem mondatik, és nem vonul a' figyelem reánk, majd Magyarország árán rendeztetnek az olasz ügyek, míg az ellenkező esetben a' magyar nemzet is kihallgattatnék, mint a' lombardiai küldöttek Brüsszelbe. –

A' veronai congressusról tehát – mellyről a' világ semmit sem tudott – a' képviselők egy mistificatio által tudomást szereztek maguknak. Minden külföldi hírlap hónapok óta letartóztatva lévén, képzelhetni, hogy a' legcsodálatosabb események' megtörténéséről is lehetett akár-mennyit beszélni, miután a' rendőrministeren kívül, talán csak egyedül a' kormányelnök volt olly szerencsés helyzetben, hogy a' német és franczia Journalokba pillanthatott, – Valóban, az egész veronai meséről a' fátyol csak akkor lebbent le, midőn a' világosvári fegyverletétel után mindenkinek alkalmá nyílt utanjárni; hogy valljon fordultak-e ott elő Magyarország' specialis ügyei?

Mi a' nép' és katonaság' szándéka iránt tett értesítések' hitelességét illeti: – erről később fogok szólni; de azt még itt meg kell jegyezni, hogy alig lehetett a' képvisi-

selők közt, ki kételkedett volna az iránt, hogy a' sereg a' debreczeni conventre boszankodik és szuronyai főként az annyiszor gúnyolt táblabírói fontolgtatások miatt, előbb utóbb a' követek' szétűzésére használandja.

A' nép' szelleme inkább vala ismeretes.

'S a' vidékeken megforduló képviselők, nem vettek ugyan észre a' tömeg' hangulatában olly ingerültséget, melly Kossuth tudósításával a' nép' óhajtása felől, egyezett volna, De ismerték az ő mindenhatóságát. Tudták, hogy Kossuth' egy intésére a' nép' szíve idegenséggel telnék el választottai iránt. Nem kételkedtek, miként szeretve a' milliók által, csak ő van; és a' dolgok oda fejlődtek, hogy gyűlöltetni fogna még a' képviselőház is, mihellyt tüzetesen ostromlatnék Kossuth által.

Ezek együtt az intimidáltatásra elég anyagot adtak.

'S a' képviselőház' hasonló mértékben volt megrettenve és lehangolva.

Többen ostromolták a' javaslatot.

Többen valának beszédre fölírva.

De újain megszámlálhatta az ember azokat, kiknek arczára nem voltak a' legkomolyabb aggodalmak vésve, 's magának Kossuthnak kellett az előgördített nehézségekre és felhozott ellenokokra válaszolni. Mert a' convent majd minden tagja legalább arról meg vala győződve, hogy hájánál fogva van a' kérdés szőnyegre hurczolva, 's hogy az egész terv alatt más czél aligha lappanghat, mint az országgyűlésen tekintélyt nyert mérsékletieknek egy csapással összeűzése. –

A' titkos ülésen nincs határozat, nem történik szavazás.

A' titkos ülés csupán elkészítő, 's nálunk rendszerint a' pártconferentiák helyett használtaték.

Itt véleményét a' benyomások szerint változtathatja

valaki a' nélkül, hogy következetlenséggel vádoltatnék; – mert az egésznek nincs innepélyessége és a' szellemi hatáson kívül eredménye.

De april 13-kán az intimidatio' daczára is, birt annyi makacssággal a' vitatkozás, hogy a' közelebbi napokra átnyúlni látszék, és a' mérséklettségéről ismeretes házelnök örömmel ragadta volna meg az alkalmat, halasztás által provoeálni higgadtabb megfontolásra; azonban Kossuth kijelenté, miként a ház szelleméről már fölvilágosítva van, 's látja, hogy a' többség' nézete az övével öszhangzik. –

14-kén nyílt ülés vala; de a' tanácskozó terembe gyűlt képviselők, azon okból, mert a' nép összesereglett és kívánna a' vitatások alatt jelen lenni, átvitettek a' reformátusok nagy templomába, hol már minden hely, a' legsűrűbb tömeg által el volt foglalva.

E' népgyűlést – miután a' szavakkal sok visszaélés van – mondhatja valaki országgyűlési tanácskozmánynak de a' független nyilatkozatok' helyének legkevésbé. Magok a' detronisatio' gyér számú barátai is hallgattak, mert érzék, mennyi gyöngédtelenség van olly oratiokban, mellyeket czáfolni már többé úgy sem lehet. Kossuth egyedül volt a' nap' hőse. Beszéde készített vala, 's a' templom' boltíveinek viszhangjai miatt megzavartatok. Mert rász pontról szónoklott. És a' tömeg is aránylag hideg maradt, minthogy a' csodásan szép organ hatása ki nem fejlődhetek, 's minthogy Kossuth nem a' templom szószékéről beszélvén, alakja és arczkifejezése a hallgatók' nagy része előtt eltakarva volt.

Gondolom részrehajlatlanul említem a' történeteket.

Kossuth a' török földre lépvén köriratot intézett a' magyar forradalmi kormány külországi meghatalmazottjaihoz és ügyvivőikhez. Ebben zilált kedélyének egész

kétségbeesésével törekszik magát a' világ előtt igazolni. Mindenhez kapkod, hogy föntartassék a' véleményben. De april' 14-ike iránt még sem mer igazságtalan lenni; noha őszintesége által bölcsessége fölött tört pácztát. Azt mondja t. i., hogy ő proclamálta a' függetlenséget és azért, mert egy párt elől, melly a' kibékülésre ármányokat szőtt, a' hidat elvágni akarta. Csak a' keleti mesékben fordul elő a' nagy elszánásokra illy kicsinyok. 'S pedig igen hihető, hogy ha a' mérsékleti párt befolyása nem kezel gyorsan terjedni april 14-ke semmi által nem fogta volna magát a' többi napoktól megkülönböztetni. És annál inkább meg vagyok erről győződve, mert tudom, hogy ha a' vukovár-fiumei vonal nem támadtatik meg, Kossuth excentricus indítványai a' pozsoni országgyűlésen is elmaradnak és tudom, hogy Kossuth a' politikában mindig midőn zsebében csak egy forint volt, akkor tett egy kártyalapra száz forintot föl. Ez a' koczkáztatási betegség, a' véletlen kényszerítései miatt a' legmagasabb fokra fejlődött ki benne; noha idegzete olly gyenge volt, hogy minden politikai szerencsejáték után a' lázos ingerültség miatt ágybafekvővé lön. –

Láttuk az országgyűlés' szellemét: – tekintsünk a' katonaságéra.

Az ármádiában a' köztársasági hajlamnak nyomai korán mutatkoztak; de nem nagy kiterjedésben.

A' ráczok elleni harcok közül a' legelsőbbeket azon önkéntesek segítették megnyerni, kik a' „Forradalmi csarnok” előtti toborzások alkalmával csaptak föl.

Hogy tehát ezek' sorában a' más gondolkozásúakkal vegyessen, számos forradalmiak, és a' forradalmiak közt néhány köztársaságiak is valának: nem szenved kétséget.

A' Perczel Mór által alakított fegyelmetlen csapatok

– mellyekkel e' tábornok szerencsés és kalandori vállalatait végrehajtá – szintén mutathattak föl republicanusokat; mert Perczel meggyőződésből vala vörös köztársasági; és egy tábornoknak, kivált ha olly tartalék nélkül mondja ki véleményeit mint Perczel, okvetlenül kell befolyást gyakorolni a' katonaság' szellemére. –

Bem sergei a' győzedelmeket inkább keresték mint az eszmék' jelentőségét. Keveset okoskodtak; de sok löport szagiának, és sok veszélyből vágták ki magukat olly fő-tisztek' vezénylete alatt, kik az erdélyi aristocratiához tartozván inkább tekintetének e' mozgalmas időkbén reactionariusoknak, mint az utóbbiak' kergetőinek.. Bem' zászlóaljait bizton lehet azok közé sorolni, mellyek aránylag kevés értelmese szuronyt számláltak. Ennél fogva ott legkevesebb politikai okoskodás folyt, 's nem lehetett köztársasági demonstratióktól tartani. –

Mind ezen sergeknél sokkal fontosabb vala a' felső tábor; mert az ország' politikai irányáról számánál és közelségénél fogva, midőn akart határozhatott volna.

Kérdés tehát: köztársasági hajlamú volt-e Görgei armádiája 's adott-e rokonszenve által az april 14-ki határozatra alkalmat?

A' felső sereg irányáról a' legelső de felette meglepő nyilatkozat van a' váczsi híres proclamatióban, melly jan. 5-kén jelent meg.

E' kesernyés hangú vádiratban a' sereg és a' fővezér, a' kormánynak és a' pártoknak hibáztatásába vegyül 's a' tábor iránti intézkedéseken túl, még a' politikai eszmék fölött is bíraskodik.

Mert a' tisztikar' megegyezéséből a' váczsi proclamatióban határozottan kinyilatkoztatja Görgei:

hogy a' forradalmi kormánynak többé nem engedelmeskedik;

hogy csak Mészáros Lázártól, mint törvényes hadügy-ministertől, fogad el rendeleteket;

hogy az ármádia csak az 1848-ki törvényeket vé-
dendi; végre,

hogy a' sereg minden köztársasági irány ellen tiltako-
zik és annak ellenszegülni fog.

Épen midőn Schlick tábornok Debreczent fenyegette és Perczel a' honvédi bizottmány elnökével összevezett; épen midőn a' forradalmibb emberek, reményeiknek utolsó horgonyát Görgeibe vetették, kit némelly előzmények sze-
rint, magok pártjához számítottak: – e' perczeiben az izgatottságnak, érkezik meg azon hir, hogy a' felső tábor nagyobb része nem tudni merre vette útját és az engedel-
mességet felmondotta.

Illy általános alakban terjedt el a' váczi esemény.

Róla Kossuth' körözetéből sokan beszéltek; de min-
den más versio nélkül.

A' vád, Perczel' sereg-testeitöli elszakadás miatt hangzott Görgei ellen; – noha mint a' forradalom után világosságra jött, ez Vetter tábornok és az egész tábornoki kar' terve szerint történt volt.

A' valóságos ok be lön leplezve.

Követi interpellatiok után sem említett Kossuth a' váczi proclamatio tartalmáról semmit.

'S a' képviselők csak a' világosvári nap után, midőn a' forradalmi okiratok napfény elébe kerültek, olvashatták el e' nyilatkozványát a' felső seregnek.

Olly könnyű volt mondani és elhitetni, hogy a' rejtel-
mes külön szakadás, 's 18 ezer katonának a' harcstereröli eltűnése Görgeinek dictatori hatalomra vágyását jelenti; hogy nem találtaték czélszerűnek helyébe olly okot ter-
jeszteni elő, mellynek benyomása a' kedélyekre kétsé-
gesebb lehetett.

Hetek tölték el, míg semmi adat vagy hír nem szárnyalt az események előteréről visszavonult tábornokról. Az alatt Klapka és Bem nevei merültek fel. Dembinszky érkezik meg 's vette át a' fővezérletet. Damjanics említették, mint növekedő talentum.

Végtére kezdett egyegy kedvező tudósítás is szárnyalni Görgeiről; de csak mint dugárusi czikk, melly a' rendőrmínister által vont vámsorompóján az eszmeközléseknek átcsempésztek. Azonban a' kormánylap' hivatalos számai minél ritkábban bajlódtak e' névvel, 's csupán a' kápolnai ütközet' körülményei helyezték a' honvédi bizottmány' elnökét azon állapotba hogy a' képviselőház előtt, a' fő vezényletre vonatkozó intézkedések miatt majdnem állandó' kérdéssé tétethessék Görgei' pályája, múltja, szerepe és hatásköre.

Mert Kossuthnak – e' perez óta – politikájához tartozék, mindent, mi Görgeit kedvetleníté vagy ingerlé a' képviselőház parancsából teljesíteni.

Hogy ki legyen a' tábor' fővezére, és ki léptetessék le e' hivatalból?, erre nézve a' világon legjáratlanabb bíró a' parlament.

'S a' debreczeni képviselők valóban olly szerények valának, hogy a' kormány' hatalmát megnyirbálni és saját cselekvényességök' körét terjeszteni, önszántokból a' világon legutoljára akarták volna.

De Görgeire nézve erélyeseknek, sőt hatalomfoglalóknak kellett lenniök.

Mert Kossuth okvetlenül ezt kívánta.

Így vala kénytelen maga a' képviselőház előbb Dembinszkyt léptetni föl Görgei ellen, aztán Dembinszkit letenni, 's Görgeire bizni a' főparancsnokságot, és három nap múlva határozatát ismét oda módosítani, hogy már nem Görgei, hanem Vetter legyen a' valóságos fővezér.

Ezen rátukmált erélyeskedésből következett aztán, hogy Damjanicsnak hő vágyai közé tartozék, két század huszárt küldeni Debreczenbe, és szétveretni ama nagyszájú Jacob in us conventet, melly Kossuthot örökké szélsőségekre kényszeríti; – így vált viszont természetessé, hogy a' képviselőház az ármádia akaratjától kezdett rettegni, 's mindig tartott, hogy Görgei, kit Kossuth dictátorságra törekvőnek festett le, valamit forral.

Könnyen magyarázható tehát a' szertelen hatás, mellyet a' táborból megtérő kormányelnök' azon nyilatkozata tett, mikép az ármádia (az az Görgei) sürgeti a' függetlenség kimondását, 's ha a' ház késend, a' katonaság veszi a' hatalmat kezei közé.

Pedig az ármádia sürgetésének a' világon semmi alapja nem volt.

A' felső sereg híres fenyegetései a' függetlenségnek – ha a' ház vonakodnék – a' katonaság általi proclamálhatóságáról, csak Kossuth' forró képzelődésében léteztek.

A' dolog menete ez volt: – Kossuth, bár örökké bálványoztaték, szünetlenül féltette hatalmát és népszerűségét. Nem állítom, hogy e' félelem nála az aljasabb nemű önzés' ködébe burkolt rém volt. Sőt hihető, miként magát a' gondviselés' eszközének tekintvén, kire egy nagy missio van bízva, erkölcsi és vallásos kötelességének hitte, személyében, néha túlóvatossággal is, a' hazát oltalmazni. Annyi bizonyos – eredett legyen bár honnan – hogy Kossuth eleinte a' képviselőház iránt magánykörben sem mutatott haragot; de az alvidéki csapatoknak a' tiszamelletti seregtestekkel és a' felső táborral történt egyesülése után, több alkalmat használt föl, kétértelmű helyzetbe hozni 's egymás által gêniroztatni a' parlamentet ésármádiát. Ő rövid időköz alatt sokszor fordult meg

a' táborban, mi hivatalos állásánál fogva természetes volt. Illy énkor talált mindig rést, társalgás vagy értekezések közt, a' képviselőház felé vezetni a' figyelmet, 's épen nem kedvező világításban tüntetni föl viszonyait a' debreczeni gyűlés irányában „Millyen boldog vagyok – szóla egy alkalommal, midőn a' főhadi szállásra érkezett – millyen boldog vagyok, hogy a' parlament zsarnoksága alól menekülve, bár rövid időig, az önök baráti körébe vonulhatok! „Átalában a' tábornokok előtt többször állította, hogy a' követek eröltetik őt olly lépésekre, mellyeket nem helyeselhet; de kénytelen engedni, mert a' parlament magához ragadott minden hatalmat. E' nyilatkozatai olly hatást gyakoroltak még a' kétkedőbb vérmérsékűekre is, hogy a' harag a' képviselők ellen a' seregben naponként növekedett, mind addig, míg a' tábornokok és törzstisztek a' hadviselet' terrénumánál fogva, többször jöhetvén a' polgári helyzetűekkel érintkezésbe, a' dolgokról a' mysticus fátyol, mellybe takartatának lehullott és az igazság' arcza kitűnt. – Midőn Görgei először jött Debreczenbe, még a' követikarnak tulajdonítá az ellene intézett megtámadások' nagy részét, és adjutánsától hallottam, hogy ők – t. i. a' tábornok kíséretében lévők, – akkor semmit sem óhajtottak inkább, mint a' kiabáló szájhősöknek – az az a' képviselőknek – rendbeszedését.

Valamint pedig nem a' legszerencsésebb világításba állítatánk a' sereg elébe; szintűgy midőn Kossuth a' táborból haza jött, mindig hallanak a' képviselők híreket a' katonai kényuralomra törekvésről, és hogy van egy, ki nem válogat a' dictaturára vezető eszközökben; de ha a' ház meg nem hasonlik, akkor ő (t. i. Kossuth) élete' koczkáztatásával is védendi a' nemzet' szabadságát és a' napóleoni kísérleteket meg fogja hiúsítani. –

Szóval: én örömmel elhiszem ugyan, hogy Kossuth nem akarta az országgyűlés általa' nem-kedvelt tábornokokat, a' katonaság által pedig a' már többé szintén nem-kedvelt országgyűlést semmivé tenni.

Azonban ha részrehajlatlan kívánok maradni; el kell ismernem, hogy a' kormányelnök többnyire a' körülötte levők által izgatva, gyanús volt a' képviselőház' és gyanús az ármádia' irányában, 's nem kételkedem, hogy midőn a' körülmények' kölcsönös félreismerésénél fogva, a' két erő egymással összecsapott volna: erre Kossuth, bár nem rendezett tervből, de legalább a' szenvedélyeknek olykori magát-átengedése által, és olykori alaptalan nyilatkozatainál fogva leglényegesebben folyandott vala be. –

Ő marczius közepe után a' képviselőházra különösen föl volt ingerülve; részint Madarász közelgő bukásáért; részint a' verificatio' kérdésének, mint hitte, reactionarius irányú tárgyalása miatt; részint pedig a' mérséklett pártnak gyorsan növekedő befolyása' tekintetéből.

'S a' 25-ki gyűlésben, midőn a' képviselők közt terjedő rősz szellemet szigorúan megróttá, a' vádak és buzdítás közé olly eszméket vegyített, mellyek akkor homályosoknak látszottak, ele ha most, miután az események' egész csomaga kezünkben van, olvastatnak át, levíhatlan meggyőződéssé emelik, hogy Kossuth a' mikor Debreczenből a' sereghez távozott, már szilárdul eltökéllette a' mérséklett irány ellen, mellynek ragályosságától a' parlamentet féltette, egy statuscsínt eszközölni; és a' függetlenség' kimondására nem vala többé szüksége a' katonaság által nógattatni; mert az egész terv elkészítve vala – mielőtt szekerébe ült volna, 's az ármádia részéről nem buzdítást várt, de legfelebb ellenszegüléstől tartott.

A' táborban nem is hozta szándékát komoly kérdés-ként és sok egén előtt föl.

Csak társalgás közt említé.

Pártoltatok pedig egyedül Nagysándor József tábornok által.

Klapka említi ugyan Damjanics és a' saját nevét is.

Damjanicsra nézve csak ellenkező hallomást hozhatok föl, mi semmit sem fog bizonyítani, miután Klapka személyesen jelen volt Kossuth' javaslatának megpendítésekor.

De a' mi magát Klapkát illeti: – ez esetben csodálkozással kell az ő gyors és semmi körülmény által nem motiválható megtérésére gondolnom.

Mert midőn ő Debreczenbe, mint ministeri helyettes eljött, 's néhány napot ott vala mulatandó, hogy aztán \ Buda' ostromának komolyabb megkezdése előtt a' sereghez visszatérhessen: ekkor a' tábornok úr egypár követnek érzékenyen festette le a' rősz sensatiot, mellyet az april 14-ki határozat az ármádiában támasztott, 's kérte: hatnának, a' sereg' morális erejére támaszkodva, a' függetlenségi nyilatkozat' megváltoztatására; mert másként az elégületlenség nagy leend, 's a' fegyelem főntartása áldozatokba fog kerülni. Hiszen – monda – mi még kihirdetni sem merjük a' 14-ki határozatot, és bizonyosan annak köztudomásra jutásakor tömeges lenne a' tisztikar' lemondása, 's néhány majdnem nélkülöz hetién egyént vesztenénk el.

Görgei fővezér is Buda' ostroma után Debreczenbe jövéen, hasonló színekkel festette le az ármádia' hangulatát. Néhány követ és egy felsőházi tag előtt „hazug hir terjesztésnek, 's komédiási fogásnak” monda azon tudósítást, mintha a' sereg a' függetlenségi nyilatkozatot óhajtotta vagy sürgette volna. 'S Görgei a' haza' megtartásáért kívánta a' jelenlévő követektől, olly intézkedések' foganatba vételére hatni, mellyek april 14-ének kimondhatlanul káros következményeit megfordíthassák; mert különben mind

monda – nyakunkra hozza Kossuth az orosz, ‘s nyakunkra fogja az egész világot hozni.

E’ töredékekből is látható, miként a’ felső sereget nagy ábrándozás nélkül köztársasági irányúnak mondani nem lehetett.

Az egész magyar fegyveres erő több antimonarchicus elemet számlált ugyan, mint a’ polgári status; mert a’ hevesebb vérű. fiatal emberek – kiket a’ márcziusi napok voltak a’ közép és felső tanodákból a’ „Forradalmi csarnokba” „a’ Museum’ terére” és a’ politikai nagy világba – a’ rácz mozgalom óta a’ katonai pályán indultak, maguknak dicsőséget ‘s hatalmat, eszméiknek pedig érvényt szerezni. – De ha ezen köztársasági hajlamúak’ mennyiségét az ármádia’ összes létszámával hasonlítjuk össze; vagy ha csak az intelligentiát vesszük is tekintetbe, ‘s úgy keressük föl az arányt: – mind két esetre kétségtelennek marad, hogy felette kevés procentjét tette az ármádiának azon töredék, melyly „vörös” „fehér” vagy akármi színű köztársaságról álmodozott. –

Lássuk végtére: vált-e a’ forradalom kitörése után republicanus hajlamúvá a’ nép?

Ha akkor midőn a’ horvátok keresztül jöttek a’ Dráván, helyettök egy osztrák tábornok császári királyi ezredekkel lépte volna át az ország határait: – ez esetben a’ nép, mint a’ jelenségekből gyanítható, csakhamar az aristocrazia és provisorius kormány ellen nyilatkozandott volna, ‘s felkelésével épen azokat üldözende vala, kikért később vérét ontá.

Mert min fordult az egész kérdés meg? Mi volt a’ tömeg’ rokonszenvére nézve az eldöntő momentum?

A’ robot és úrbéri tartozmányok eltörlése. A’ nép az 1848-ki törvények alatt a’ föld’ fel. szabadításán kívül mást nem is evett. – Az 1848-ki

czikkekhez ragaszkodunk, az az nem adunk dézmát és robbottot.” ez vala a’ faluk’ philosophiája, még September’ kezdetén.

Miután pedig nagyra becsülte a’ föld fölszabadítás á t, fontos kérdés volt előtte: kitől nyerte e’ kegyelmet?

A’ traditionalis eszme vala: az urak nyomják a’ népet, a’ kormány oltalmazza.

Ezen eszme’ analógiája, átviteték a’ törvényczik-kekre is.

És senki sem hozhat nálunk példát föl, hogy valamelly törvény’ üdvös intézkedéseit ne tulajdonította volna a’ nép kizárólag a’ királynak.

De az 1848-ki eredmények oily véletlenek és olly kirívó modorban valának eszközöltek, hogy a’ bécsi députa tióig mindenről, a’ legtarkább előadások keringettek még a’ kunyhókban, még a’ pásztortűz előtt, még a’ puszták’ közepén is.

„Az új szabadságot Kossuth kérte és a’ király a d t a : ebben állapotott meg a’ népvélemény.

Később terjedni kezdettek az országban mindenféle aggodalmak az 1848-ki törvények tartóssága iránt.

A’ nép figyelmes lön; mert érdekeltetek.

Ingadozott véleményében, ‘s minthogy változásokról hallott, régi gyanúja megint fölébredt. Bizonyosan az urak akarják nyomni a’ népet: – e’ gondolat kezdett harapózni.

Illy perczben ütött ki a’ ráciz mozgalom; mi más irány felé vezette a’ tömeg’ eszméit, a’ nemességgel együtt tett szolgálatok és küzdelmek közt.

Ekkor már a’ nép „az új szabadságon kívül” a’ m agyar faj t is féltette az országban lakó többi népek megtámadásától.

Látható vala, hogy a' király iránt hű és ragaszkodó, a' fegyvert fogott népségek ellen pedig felbőszült és kihívó modorú volt a' magyar nép.

Ha tehát septemberben egy neutrális erőre bíztatik a' rend' helyreállítása, a' tömeg mihelyt tudja, hogy az úrbéri engedmények vissza nem vonatnak, az aristocratiát Kossuthal együtt odahagyta volna; akár törvényes akár törvénytelen terezenumon álljon az országgyűlés.

A' nép a' legalitás' kérdése által nem mozgattaték.

Az 1848-ki törvényeknek közjogi része előtte nagy fontosságú nem volt.

És bizodalmatlansága a' nemesség iránt csak az által enyészett el, hogy a' melly erő az 1848-ki törvények megsemmisítéséért, a' magyar faj által lakott földre eljött, az nem katonaság volt hanem szintén nép faj, mint a' rác, még egy kedvetlenebb különbséggel, azzal t. i., hogy a' rác csak a' kebelében lakó magyarokat táraadta meg; míg a' horvátok olly földre jöttek, mellyhez, a' nép' fogalma szerint, semmi közök nem lehetett. Mert kiki úr a' maga házánál.

A' midőn tehát a' bán a' Drávát átlépte, a' magyar saját ösztönéből védelemre készült, Kossuth népgyűléseket hirdetett, És a' nép az első harc után a horvátokkal, feltétlenül Kossuthé lőn, kinek egyedül tulajdonítá e' megtámadás után „az új szabadságot” is' –

Egészen a' végső perczekig nem változtak e' részben a' viszonyok.

– Kossuth mondja, hogy katonára van szüksége.

Küldünk katonát.

– Kossuth mondja, hogy fizessünk.

– Fizetünk.

– Kossuth rendeli, hogy kiki fegyvert fogjon.

Fegyvert fogunk....

Így okoskodott a' nép.

April 14-ke előtt és után semmi különbség.

A' függetlenséget a' nép nem követelte, 's Kossuth a' titkos ülésben, oly dolgot állított, melly elő nem került. De ha Kossuth kívánta volna, a' nép ezt követelendi vala, akárminő véleményt nyilvánít a' debreczeni országgyűlés.

Nincs tehát itt szó eszmékről.

Egyénről van.

A' nép' legkisebb töredéke sem volt nálunk köztársasági.

A' nép azt sem tudta: mi a' respublica?

Meg sem tanulta volna.

A' tömeg a' mostani forradalom alatt szintolly mértékben monarchicus vala, mint Bocskay Bethlen Gábor és II-ik Rákóczy Ferencz korában. Csakhogy inkább szerette Kossuthot; mint „az elégtelenek” hajdani vezéreit, az akkori nép.

'S ebben fekvék a' veszély.

A' forradalom' jelenetei közt épen a' nép monarchicus hajlama összekötve egy név bálványozásával, vala a' legaggasztóbb.

Ezért lehetett a' criticus perczekben mindentől tartani. –

„Megingették-e a' magyar nemzet ősi monarchicus hajlamát az újabb kor' eseményei? Lehet-e egy új európai conflagratio esetében nálunk socialisticus köztársasági mozgalmaktól tartani?” – Ezen nagy kérdésekkel foglalkoztam több ívén át. Hogy különösen: mennyire érdekeltek vagy támadtaték meg a' monarchismus, viszontagsá-

gokkal teljes regeneratioi törekvéseink által? – e' kérdés' megfejtése végett 1-ször az 1825-ki országgyűléstől a' februári napokig 's onnan a' forradalom' valóságos kitöréséig terjedő időt; 2-szor magát a' forradalom' korszakát vizsgáltam át. –

Reméllem részrehajlással nem vádoltathatom. Szigorú valék az egyének és elvek irányában, nem tekintve: az egyének barátaim-e? és az elvek össze voltak-e multammal fonva? – Ki egy óriás crisis után és egy beláthatlan jövődől küszöbén, ki az idő' nagy jelenetei közt, ki e' sebes és szétáradó és mindent elborító mozgalmában az eseményeknek, midőn az egyén sorsával és szenvedésével többé tekintet alá alig jön, ki illy világrendületek alatt is, m a g á r a és cotteriájára tud gondolni; nem pedig a' szabadság', az állományi rend', a' törvények iránti tisztelet', a' család', a' nemzetiség', a' haza', az európai súlyegyén' és az aláasott társadalom' még megmenthető érdekeire: az olly politikus megérdemlené, hogy mint az uzsorás és hamis pénzváltó a' synagogából, kiüzessék a' közbecsültetés' szentegyházából; mert most mindent el kell tűrni, csak a' türelmetlent nem, 's minden használhat ügyünknek, csak az árt, ki, midőn akármiként segíteni kell és megmenteni a' megmenthetőket, túlmakacs előeszméi, kedvencz egyénei, és majomszeretettel ápolt párttörekvései iránt.

Miután illy szempont vezérelt, természetes vala, hogy regeneratioi éveinkről és a' forradalomról ábránd 's rajongás nélkül szólottam.

Nem tömjéneztem az elvek' és kikürtölt embereinknek.

Fölmerültek számos hibáink, hibái minden pártnak, mellyek által rendre destruáltatánk, mellyek által vandalmódra leromboltatott sok hasznos fogalom, sok kíméletet igénylő érdek: bár, szerencsénkre, a' legfőbb állami fo-

galmak és a' legmélyebb társulati érdekek még állanak vagy könnyen helyreállíthatók.

E' vizsgálatok után hátra van, felvett tárgyat illetőleg, a' 3-ik szempont t. i. a' forradalom által elhintett eszméknek befolyása a' néptudalomra.

Itt a' socialisticus és anti-monarchicus irányok közül csak az utóbbik lehet szőnyegen; mert munkám elején a; elsőt már tárgyaltam.

A' véres polgárháború még mindenütt a' világon nyomokat hagyott a' közerkölcsökben és közéletben.

Nálunk sem folyt a' legconcentricusabb érdekek miatt oly hosszas küzdés, a' nélkül, hogy utókövetkezménye teljesen kimaradjanak.

Álhatatosan hiszem, miként, bár mennyi nemes érez van a' magyar' kedélyében, még is azon népek iránt kikkel folytatott harczai majdnem az irtó-háború alakjává vették föl, nem lehet még minden visszaemlékezése nélkül a' kedvetlen múltnak; de nagyon tévednénk, ha nála rögzített ellenszenvet és fajgyűlöletet vélnénk találni mely valaha új kitörések' anyagjául szolgálhatna. – Szó sincs illy ingerültségről. Sőt gyanítható, miként magának a' köznépek hangulatában naponként bizonyos törekvés látszik, tisztába jönni az iránt: hogy minő érdekek' kölcsönös kímélete mellett lehetne együttélésüket tűrhetővé sőt barátságossá tenni?

De ha szintén csalódom is a' tömegnek kibékülési szándékában, – ha szintén a' polgárháború vérpatakaival, és szörnyelmeivel, messze taszította volna egymástól a' küzdő népfajokat: mind a' mellett semmi ok nincs, mely legtá-

volabbról is oda mutatna, hogy e' faj ellenszenvék elvek iránti ellenszenvre átváltozhassanak, és a' politikai szenvedélyeket, egészen szembetett kormányformák' zászlói alá hajthassák.

Illy vészes antipathiáktól nincs miért tartani.

A' mi forradalmunk a' közérzületet nem mérgezte úgy meg, mint némellyek hinni vagy másokkal elhíttetni akarnák.

Egyébiránt ezen megjegyzés által nincs szándékom szépiteni a' nemzetiségek közti feszültséget. Csak azt nyilvánítám, mit minden tud, hogy a' fajok' eddigi vitályai még olly pontra nem sülyedtek, mellyen visszahassanak a' különböző nemzetiségeknek a' trón iránti hajlamaira. –

Továbbá, ha a' provisoriumnak és Kossuth rövid kormányzóságának a' magyar nép mostani hangulatában még föltalálható befolyását tekintjük, szintén van okunk remélni, hogy a' forradalom' tanpénze nálunk nem vala olly magas, mint más országokban.

Tettleg april' 14-ke óta köztársasági igazgatás alá kerültünk, 's a' temesvári csatáig alig volt merész és végső eszme, mellyel mint specificummal, mint csalhatatlanul ható gyógyszerrel, ne igyekeztek volna a' hazát megmenteni.

S' maradt-e a' nagy polgárháború után egy forradalmi eszme, mellyet a' nép mint kincset, keblébe zárt, hogy a' körülmények' kedvezésekor kamatoztassa?

Szemlét tartottam a' múlt felett. 'S ha olvasóim végig kísérték kimutatásaimat, kétségbe vonni alig fogják, miként az európai mozgalmak' kóryanagaiból egyik sincs a' magyar nép véérébe oltva. –

Vagy tán a' provisorium megkedveltette a' köztársasági törekvéseket?

Ugyan van-e, ki a' forradalmat lépcsőnként követvén,

hiheti, hogy népünk a' köztársasági eszmék iránt a' legkevesebb érdekléssel viseltethetik?

'S nem épen attól lehetett félni, hogy monarchicus hajlamai olly tévútra sodorják, – mi által egy egyén iránti rajongása örülségig fokoztatik?

És most is a' nép a' forradalomból csak egy emléket őriz.

A' nagy tömeg most sem szűnt meg Kossuthot bálványozni.

Nem egy eszme; de egy név által vilányoztatik föl.

Fog-e láza sokáig tartani?

'S ha tartana, van-e okunk e' miatt az állami rend' megőrizhetése felől elcsüggedni?

Emlékezzünk a' múltra vissza.

A' szathmári béke véget vetett a' Rákóczy-forradalomnak.

De megszüntette-e el fejdelem' emlékének varázsát?

A' rodostói bujdosó a' népnél mindig tiszteletben tartaték. Hibái feledve valának. Neve körül a' szenvedés fénykört vont. Emlékét a' száműzetés megszentelte.

Rákóczy a' szathmári béke után 24 évvel holt meg. Ezen idő alatt a' magyar nemzet' sebeinek orvoslására igen kevés történt. Annyi legalább nem, mint a' mennyit a' körülmények engedtek, az érdekek felfogása igényelt, és az uralkodóház európai viszonyai javasoltak volna.

'S még is a' Rákóczy-név imádása egyenlő volt-e a' háborgási szellemmel? Vala-e nálunk rögzött lázzadási hajlam azért, mert a' forradalom' vezére emlegettetek, 's mert rá csak mély megindulással gondolt azon nép, melly kedvenczeinél még a' szenvedéseket is erényül számítja föl? Nem, – a' magyar a' szathmári béke óta a' nagy „bujdosó” haláláig egyaránt józan, nyugodt és a' hibás bánásmódot is elszántsággal tűrő volt.

Rákóczy meghal 1735-ben április 8-án.

Csakhamar a' habsburg-család fiága kimúlik 's a' leányörökösödés' rendje miatt európai háború támadt, egy véres és veszélyes háború, mellyben a' *pragmatica sactio*' mostani értelmezése és Mária Theresia trónja kétséges kockajátékon vala.

'S a' legnagyobb lelkesedéssel kik védték az elhagyott királynőt, és a' megtámadott trónörökösödést?

A' magyarok.

'S valljon a' hét éves háborúban nem harczolt-e vitézül az, ki nemzeti emlékek tartotta Rákóczy' nevét, 's kegyelettel tekintett Rodostó felé? Valljon a' „bujdosó” iránti rokonszenv, egy rövid mámor után, folyt-e többé be a' trón iránti hűség' megingatására?

Én szerencsétlenségnek hiszem a' Kossuth-bálványzást; de olly hamar lehet a' kibékített érdekek által sorompót vonni e' fetis-tisztelet' rossz következményei ellen, hogy országunk' nyugalalmát ezen gyöngye oldalról sem féltém.

Különben is már az értelmes 's vagyonos rég túl van a' fascination. Szemeit többé nem fordítja Iconium felé. Nem remél, nem vár semmit Kossuth' világszabadsági óriás vállalataitól. Sőt valóságos csapásnak hinné, ha ezen nagy izgatónak neve megint az események' rohamába sodortatnék.

EREDMÉNYEK.

Gyűlpontba vonom az eddig mondottakat. –
Igyekeztem kitüntetni:

hogy a' magyar nemzet úgy hozzászokott az önkormányzáshoz és maga a' köznép annyi természetes hajlammal bír az anarchia' kikerülésére, miként a' forradalom legrendetlenebb perceiben is mértéket tartott, és szenvedélyeinek határt szabott;

továbbá, ugyan ezen józan értelménél, tiszta jelleménél és megtörhetlen ruganyosságánál fogva, a' magyar nemzet mihelyt a' forradalomnak vége szakadt, tüstént fölfogta új helyzetét, 's valamint mindent kikerült, mi által a' polgárháború' utolsó vonaglósaiban nemtelen vérontássá és czélnelküli torzsalkodásokká fajult volna; szintúgy komoly 's méltóságteljes hangulata által, mellyel az ostromállapot' ideje alatt magát folytonoson kitünteteti, nem csak megérdemelte de bírja is már a' közbecsültetést és bírja a' polgárisodás' népeinek osztatlan részvétét:

ezen józanságból a' magyarnak és a' katonai kormány' erélyes de igazságos bánásmódjából következett, hogy nálunk az ostromállapot elleni bűnökre úgyszólván eset sem fordul elő és a' marcialis törvények' szigora a' népszellem által megszélidült. –

Igyekeztem kitüntetni:

hogya a magyar-jellem' alapvonásai

o 11 y a n o k, mellyeknél fogva az ostromállapot' súlya ezentúl sem lehet annyira nyomasztó mint másutt szokott, továbbá

o 11 y a n o k, minél fogva – ha különben a' kormány céljaiban fekszik – az ostromállapotot akármikor megszüntetni lehet, viszont annélkül, hogy e' lépés miatt nagy bonyodalmak támadhassanak.

Mert a' magyar azon kívül, miszerint sok önkormányzasi ügyességgel bír, és legjobban a' sok-kormányzás nélkül vezettethetik, még jelleménél fogva gyűlöli az alattomos-ságot és százados institutióinál fogva hozzászokott a' nyilvánossághoz: következőleg, a' titkos társulatok' összhangzó működésétől kezdve, az összeesküvésekig és egy egytetemes fölkelés' kézalatti rendezéséig, minden olly bűnöktől teljesen ment, minden olly ármányokra teljesen alkalmatlan, mellyek a' marczialis törvényeket vérengzővé, a' marczialis törvényekből kilépést pedig veszélyessé teszik.

A' magyar nép' e' szerencsés tulajdonainak földérsítését azért láttam szükségesnek; mert tapasztalásból tudom, hogy a' nemzet maga épen nincs elkeserítve az ostromállapot miatt és a' marczialis törvények' szigorát szívesebben elhordozza a' provisonummal együtt, mintsem viszonyai nem-kedvező hangulatok közt nyerjenek definitív rendezést. A' magyar érzi, hogy a' nemzetéletben egy pár év kevés; míg az elvétett irányok' követkevései sokak és terhesek lehetnek.

De, noha nálunk a' katonai kormányra nézve az uralkodó vélemény ez; még is, ha a' monarchia' érdekei csakugyan követelik, magyarország nem kivan a' testvér tartományoknak a' rég sóvárgott alkotmányosság' élvezeteiben gátul lenni, 's a' magyar szellemet ismerő ember annyit

okvetlenül garantírozhat: hogy bár melly perczben szüntessék meg az ostromállapot, bizonyára nem Magyarország-fog az lenni, a' hol a' polgári igazgatásra visszatérés rázkodásokra vagy rendetlenségekre használtassák jelszól. – Hiszem, hogy más helyt sem idézend crisist elő a' kivételes igazgatás' félbeszakítása, – de nálunk tudom. –

Folytatom fő eszmémnek egy gyülpontba vonását. –

Igyekeztem munkámban kitüntetni:

hogy a' magyar nép egy európai conflagratio' esetében is nem könnyen fogná a' divatos eszmék miatt, al lázzadás' kanóczát megragadni és nem olly kész, mint más országokban sok helyen a' tömegek, az állami rend' legfőbb elvei és a' társadalom' legföltettebb érdekei ellen a' megtámadás' trombitáit harsogtatni, 's a' harcz' fegyvereit forgatni.

Miután pedig az európai demagógiának jelszava: köztársaság' a' socialismus alapján, – vizsgálat alá vettem a' magyar nép szellemét, a' mint a' tények által manifestatit nyert, hogy kinyomozhassam; mekkora hajlam vagy ellenszenv van a' tömegnél és a' miveltebb osztályokban 1-ször a' socialismus, 2-szor a' republicanismus iránt?

Mi a' socialismust illeti:

megmutattam, hogy azon úrbéri mozgalmak és azon birtok-kérdések, mellyek a' februári forradalom előtt nálunk socialis szinezetűeknek mondattak, ha szigorúan analysáltatnak, legtávolabbi rokonságot sem fognak kitüntetni a' socialismus' alapelveivel;

megmutattam, hogy a' magyar nép az egész forradalom alatt sem a' kormány gyöngeségét, sem Kossuth kaczerkodását a' legszélsőbb eszmékkal, sem az önként kínáló alkalmat nem ragadta meg a' socialisticus irány kitűzésére és a' hol gyér esetei a' birtokfoglalásoknak előkerül-

tek, a' vitály majd nem mindig az 1848-ki törvények' hiányaiból támadt 's nem vonatkozott a' tulajdon' eszméjének megingatására;

megmutattam, miként Magyarország' földészeti viszonyaiban, a' magyarfaj vagyoni helyzetében, erkölcsében, szokásaiban és társadalmi fogalmaiban aránylag olly kevés indokok vannak a' socialisticus irányokkal rokonszenvre, hogy ha a' forradalom alatt távol tartotta magát majd minden ide vonatkozó tényektől, még kevésbé lehet félni, hogy közelebből vezérszázloul tűzze ki vagy fogadja el a' socialismust.

Mi a' r e p u b l i c a n i s m u s t illeti:

Mint világismert dolgot, feslesleges volt bebizonyítanom, a' magyar nép' monarchismusát a' lefolyt századok alatt.

Csak azt kelle kijelentenem, hogy az átalakulási kor' kezdete óta, midőn a' magyar a' tétlenség' álmából fölrázatra, hatni kezdett és működésének irányjaival az európai törekvések' színvonalát gyakran megközelíté, – hogy, ismétlem, e' fejletdús időszak óta, fordultak-e elő olly vágyak és doctrinák, mellyek a' királyság' eszméinek népszerűtlenségére vezethettek? – Csak azt kelle továbbá kijelennem: hogy a' februári francia forradalom óta, a' magyar forradalom kiütéséig és a' világosvári napokig, tett-e a' nemzet' lelkületére és mekkora invasiót a' köztársasági szellem? – maradt-e a' provisorium alatti helyzetnek nyoma a' néptudalomban? – 's ha a' magyar nép e' vészes de rövid aerából valami emléket vitt a' jelen korszakba át, mellyen most is rajongó hévvel csüng; valljon ezen emlék eszme-e vagy csak név, törekvés-e vagy csak r a g a s z k o d á s, r e p u b l i c a n i s m u s - e vagy csak Kossuth-bálványozás, egy Fétis· imádat, mellynek áldozópapjai naponként fogynak és oltárai rövid időn a' történezszer ritkaságtárába tétetnek át?

Hogy azonban ennyi kimutatást minél egyszerűbben terjeszthessek elő, történeti vázlatát adtam a' főbb eszmeirányoknak, mellyek 1825-től fogva az utolsó pozsoni diéta február előtti részéig a' törvényhozást és a' közvéleményt foglalatoskodtatták. –

A' sérelmi tér rehabilitációin kívül

a' radicalismus

a' nemzetiség

a' magyarország' önállóságára törekvés valának e' korszak' vezéreszméi.

Én e' kérdések bétartalmát és küljelenségeit, én a' körülök magukat gruppírozó' pártok' céljait és eljárását, erényeit és hibáit részrehajlatlanul fölhoztam; midőn ez által a' pártok' 's eszmék' philosophiai történészeiére anyagokat szolgáltatam, egyszersmind úgy hiszem, elég világosan bebizonyítani, hogy 1825 óta a' februári forradalomig semmi tény vagy törekvés nem folyt be a' magyar nemzet' monarchismusának gyöngítésére.

Hasonló módrendszerrel és egészen hasonló célból tárgyaiám, a' februári napoktól kezdve a' magyar forradalom kiütéséig, 's onnan april 14-keig és a' rövid provisoriumon át a' fegyverletételéig terjedő időt.

Nem bókoltam az eszmék' és egyének bitorlott tekintélyének; de mély tisztelettel hajlom meg a' magyar nép' kimeríthetetlen becsületessége, józan értelme 's apadhatatlan áldozati készsége előtt. Ezen események rég elfeledteték velem a' hatalmasok' hibáit, a' pártok' gyávaságát, Kossuth' borzasztó könnyelműségeit, a' honvédi bizottmány' imbecillitását, a' pazarlásokat, a' rendtelenségeket, 's azon bűnök' és gyarlóságok' összegét, mellyek miatt különben undorral kellene visszatekinteni a' leélt napokra.

Reméllem, hogy összeállításaim kétségtelemné teszik, miként minden külszíne mellett a' provisorium' köztársá-

sági irányának, a' nemzetben a' monarchismus meg nem ingattatott 's ha Anglia' szellemét Cromwell és a' „kerek fejűek” fanatismusa évek alatt nem tudta állandólag megváltoztatni, még kevésbé lehet hinni, hogy a' magyar nemzet, – mellyben a' műveltek nem szerették a' köztársaságot, a' műveletlenek nem ismerték – ne oltalmazta volna meg a' forradalom' rövid vihara alatt a' királyság iránti ezer éves szeretetét. –

Előadtam dióhéjba szorítva munkám' vázlatát, hogy az olvasók könnyen áttekinthessék a' tényeket, mellyek mostani helyzetünket constatírozzák.

E' helyzetből kell kiindulnunk.

'S hazánk' sorsa nagy mértékben függ első lépéseinktől.

Érzem, hogy a' ki e' röpiratba foglalt fő eszméket igazaknak hiszi, annak lényegileg más irányban kell haladni, mint annak, a' ki tartalmukat, és így az azokra épített következtetéseket is, tagadja.

Őszinte akarok lenni.

Mert miután annyian és annyit áldoztunk vagyunk' életkilátásaink' és életörömeink' özvegéből; miután a' legbecsesebb szellemkincsek, mellyekre a' meg nem tört szív' vágyai sóvárgottak, a' forradalom miatt majdnem egészen elvesztették beesőket – mint a' mesében a' fősvény' aranyai egy daemon' vesszőjének érintése által csillogó fősvenyporrá változtak –: illy körülmények közt nevetséges volna visszadöbenni apró félreértésektől, épen nekünk, kik a' nagy szenvedéseket is megtanultuk a' Stoa' tanítványainak közönyével hordozni.

'S ki gondolna most néhány égett agyú' neheztelésére

vagy megtámadásaira, most midőn a' nemzetet kell megmenteni, 's nem a' kedvelt utópiákat?

Opiniorum commodita delectatio: – ez vigasztalásunk, kiket különben sem emelt soha vállaira az ujjongó tömeg.

Elmondom tehát: mi volt célja e' röpiratnak?

A' cél, melly írásakor örökké előttem lebegett, következő vala:

1-ször) Kívántam szerényen figyelmeztetni azon magas helyzetűeket, kiknek bár nem mindent, de valóban sokat adott kezökbe a' sors nemzetünk' jövődjéből; – továbbá, szintén figyelmeztetni minden ügybarátait a' rendezett szabadságnak, hogy hazánk egy forradalom' daczára is, annyi elemeivel bír a' mérséklettségnek, annyi kezességeit nyújthatja a' nép' higgadt és józan gondolkodásának, 's annyi el sem rombolható anyagait őrzi keblében a' rendnek és a' stabilitásnak – e' szót t. i. a' legnemesebb értelemben véve –: miként nem lehet többé az iránt kételkedni, hogy a' ki a' monarchia' fönmaradását és virágzását szívén hordja, annak Magyarország' és a' magyar nemzet' érdekeinek elősegülésére kiváló gondot kell fordítani.

2-szor) Óhajtottam honfitársaimnak elmondani, hogy most nálunk, a' múlt évek' szerencsétlenségei miatt, a' hazaszeretetnek egy ábrándos iránya fejlődhetett ki, melly a' távol vidékeken legelteti a' képzelődés' szemeit, kelet és nyugot felé fordítja a' figyelmet, üres vágyódásokba olvad föl, 's még hitet táplál olly változások iránt, mellyek be sem következhetnek, hasznosak sem volnának.

Tudom, hogy aránylag kevés az értelmiség közt e' tétlen-sóvárgók' száma.

Tudom hogy naponként apad.

De, ne kiáltsam-e, azért mert sokan kiábrándultak, ne ismétljem-e aggódó kebellemmel és szünetlenül: hagyjatok föl a' gyümölcstelen szemlélezésekkel, mellyek mint a'

katángkorót a' szél, álláspont nélkül sodorják kedélyeiket egy sivatagban tovább és tovább semmi egyébbel nem fogtok találkozni, mint az üres képzelgések' déli bábjaival, – ezen álnok légjelenetekkel, melyek a' vándor előtt lépésenként messzebb vonulnak? Ne kívánjatok csolnakázni a' délibáb'tengerén, 's megenyhülni hűvös hulláimban! – Ez lehetetlen.

Tudom, hogy ama kevesek, kik külső lendületek által reméllenek javítást állapotainkon, alig valami kivétellel, nem a' teljes fölforgatást óhajtják.

Annyi gyakorlati esze nálunk az értelmiség' majd minden tagjának van, miként ne kívánjon többé a' szélvészbe vetni, hogy megint dudvát arasson.

Kiki látott a' forradalom' vérjeleneteiből eleget arra nézve, hogy egy második forradalom' csalóka, képeit vizsautasítsa.

De, a' mit Kossuth borzasztó könnyelműséggel csekélynek tartott, most sokan a' küldiplomatiát hiszik panacea'knak.

Az európai viszonyok' erejéhez vetik ki reményök' horgonyát.

Majd rendezve leend minden, – Anglia' tridense, Istambul' félholdja, a' parlamentté változtatott némethoni templomok' szószékei eligazítják belügyeinket; ezt mondják ők, 's várják és sóvárogják munkálatlanul, mint Horác' földmívelője, dum de fluat amnis.

Már pedig illy légvárepítő politikának alig leend egyéb következése mint zsibbadásban tartása a' tevékeny erő'nek, elhanyagolása a' valódi élet' igényeinek, és olly sült galamb utáni áhítozás, melly a' henyék' étvágyát fölébresztheti, de kielégíteni aligha fogja.

3-szor) Megmutatni akartam azt, a mit az élet ezer hangokkal zúg minden elfogulatlan' fülébe, hogy nagy hi-

bák követték el azok által is, kik pártvezéreink voltak, 's kiknek egy része végkép letűnt a' láthatárról, míg a' többiek a' Hellespont' pontain, Elő-ázsia' hegyei mögött, Londonban, Párizs' tömkelegében és Északamerika' őserdői közt bolyonganak.

Valamint másfelől kétségtelen, hogy az ittmaradók soraiban szintén találkoznak, kiknek keblében nem aludott ki a' hazafiság' vestatüze, és a' kik gondolatok és tettek által tudnak örködni a' közjó' fentartása fölött.

Vesztettünk; de ne veszítsük el önbizalmunkat.

A' száz milliókra menő dűlás és kár, a' népes városok' leégése, a' szorgalmas falvaknak földdel egyenlővé tétele, az elpusztított erdők, a' kiprédált gabnatárák, az igavonó marháknak és az ipar eszközeinek beállott hiánya, 's minden nagy és nagyobb csapásai a' polgárháborúnak, mellyek most az érzéketlen' szemeiből is könnyeket facsarnak, néhány év alatt feloldódva és kipótolva leendenek. De ha magunk iránt vesztenök el hitünket; ha abban kétkednénk, miként erély és munkásság által sem válhatunk saját sorunknak mestereivé; ha néhány embertől – kik már lehetetlenek – képzelnök jövendőnket feltételezettnek, 's nem a' létező nemzettől, az itt maradt, élő és munkáló hazafiak' öszvegétől: – oh! már akkor soha kiépülni nem tudnók a' két rövid év' bős hatását, akkor a' nyíl a' nemzet' szívért találta és életeitét metszé ketté, mert a' ki magát hagyja el, azt az istenek okvetlenül elhagyják.

Bizzunk saját munkásságunkban, bizzunk belső, használható erőinkben.

Várjunk, reméljünk mindent éberségünktől, iparkodásainktól, eszélyességünktől.

Ne keressük máshelyt hanem itthon, ne várjuk más-tól hanem közvetlenül magunktól a' politikai irányt, mellynek sinór vonalai haladni fogunk.

Ezt tartottam szemelött röpiratomban, 's ezt tartsa a' nemzet szemelött teendőinek elhatározásakor. –

4-szer) Munkám többnyire az ismék történetével foglalkozott 's bár röviden de híven kívánta előadni a' legfőbb kérdéseket, mellyek 25 év alatt hazánk' közvéleményét mozgatták.

A' rajzból, mellyet állapotainkról nyújték, látható volt, hogy mostani viszonyaink lényegileg különböznek a' régiektől.

Tágítani kell politikánkat.

Az előbbi alapok nem eléggé szélesek, az előbbi anyagok nem eléggé célszerűek.

Felednünk és tanulnunk kell, – de emlékeznünk is.

A' ki nem feled, előítéletekért és létesíthetlen dolgok miatt küzd, mellyeknek napja lejárt,

A' ki nem tanul, rosszul fogja védeni hatásterét és a' munkásság eszközeit.

A' ki nem emlékezik, teljesen nélkülözendi építményeiben a' történeti basist; pedig e' nyolczszáz év óta alkotmányos országban istenerővel sem fog senki a' múlt' feltétlen ignorálása mellett maradandó művet emelni.

5-ször) Midőn az eszmék' fejleményeit vázoltam, czélom volt részrehajlatlan szigorral megbírálni a' pártok' sőt még a' pártányolatok' eljárását is.

Miért?

Számot adok tettemről.

Kitüntetni akartam, miként 1825-től a' temesvári csatáig és a' világosvári meghódolásig, midőn a' függöny leeresztetett 's a' szerepek bevégeződtek, – minden párt, t. i. a' conservativek, az ellenzék, a' centralisták, a' február előtti radicalok, a' Batthiány-többség a' forradalmi mérséklettöredékek (nem is említve a' forradalmi szélsőket) együtt

vagy egymás után más botlásokat, hibákat, és fonákságokat követtek el.

Egyik sem mentes ez alól.

Hibáztak ellenfeleink és hibáztunk mi.

Kár volna vételkedni a' szeplőtlenség' koszorújáért: – nem a' szív, de a' belátás' szeplőtlenségét értem itt.

És kiáltó igazságtalanság lenne, minden felelősséget az eredményekért, akár az elmulasztások akár a' eselekvényesség' tekintetéből, valamelyik párt nyakára varrni.

Mindig szerettük a' hazát; ámbár gyakran rosszul szolgáltuk.

De más felől valamint némelly tunyák és anarchisták, némelly csökönysök és fölforgatók mindig és kivétel nélkül ártottak; valamint' egyéneket fog átkozni a' történet és az élő nép, – 's ne is adja a' végzet, hogy kárhóztatásuk visszás fentésül az unokák' fülébe ne harsogjon!: szintúgy a' pártok együtt és fölváltva hasznos óhajításokat létesítettek, és kártékony törekvéseket semmisítettek meg. Egyik az alkotásban, másik a' fentartásban működött. Mindenik a' maga módja szerint áldozott a' haza oltárain; mindeniknek áldozata gyakran volt kedves az ég előtt. 'S nagy fölfuvalkodásra mutatna, ha még most is, midőn kölcsönösen annyi alkalmunk volt a' kiábrándulásra, valamely - lyik párt monopolizálni akarná a' hazafiság' és eszély' reputatioját. – Egyik sem maradott a' küzdpálya' homokján; mindenik fél lesodortatott az események' vihara által. Többé kevésbé bűnösök, többé kevésbé ártatlanok, . . . egyikük sem szerencsés.

De végtére is még él a' magyar nemzet, 's fönáll a' monarchia, melly nélkül nincs jövődönk.

Gondolkodni kell tehát a' munkálkodásról; mert az esengés és zsibbadtság nem élet.

Szebbé kell tenni, gazdagabb' hatalmasabbá, e' földet, mellyen lakunk.

A' polgárháború sebei begyógyítandók.

A' romok tisztítandók és eltakarítandók.

És mennyi új építésre van szükség!

Már kérdés: kik a' jövő kőművesei?

Kik fognak e' szegény megrongált hazán 'segíteni'?

Kik viendnek ki bonyodalmainkból, 's fognak egyenesen a' czéliélé vezetni?

Kiknek segítségével válandunk a' birodalom hasznos kiegészítő részévé 's virágzó országgá? –

Erre minden birodalmi erők' kölcsönös együttműködése kell.

'S hát különösen nálunk?

Különösen nálunk egik párt sem kell – kizárólag.

Sem azért fogytunk meg számban, nem azért változtunk meg viszonyokban, hogy még most is régi ellenszenvék által hasítgassuk magunkat, mi töredékek, még apróbb töredékekre.

Nincs szüksége a' hazának' az anarchistákra, a' tanszerint forradalmiakra a' megpeshedtekre és a' kezöket összedugókra.

De szüksége van e' honnak arra, hogy miután a' pártveszekvés' tényeinek többnyire úgy is végök szakadott; az egész ország' értelmes és becsületes politicusai közül, a' lehetőség' minden emberei, a' pártok' minden használható tekintélyei, vállvetve közremunkáljanak.

'S. milly kiindulási pontok szerint?

a) Magyarország érdekeit – mint nemzeti párt – előmozdítani;

b) azon birodalmi egységet, melly nélkül Austria) nagyhatalmasság nem lehet, 's melly nem csak a' márcziusi alkotmánynál de a' dolgok' megmásíthatlan természete

ténél fogva egyaránt életkelléke főállhatásunknak, a' szükséges határok közt követni;

c) a' társadalom tagjait az azt elemeiben fenyegető európai destructiv irányok megrohanásaitól oltalmazni; mert egy socialisticus természetű kitűrés' diadalma más helyt a' polgárisodást, a' közjogi intézményeket e.s vadont, nálunk pedig még ezen kívül a' magyar nemzet létezését is gyökereiben fenyegetné. –

Itt végződik a' jelen röpirat.

Átala inkább irtani és tájékozni, rostálni és szemelgetni, mintsem alkotni akartam.

Közelebbi munkám szintén cselekvendők felől fog szólni, – ha elkészülhet.

Óhajtasom volna rendre a' felmerülő több kérdéseket tárgyalni, 's a' mennyiben erőmből telik a' mostani időkhöz mért politikai idők szelleméhez jogszereket hordani.